

צ'בזטי מזהר"ן

תנינא

דף כא: כב.

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

תורה יט

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת

ובעל מה גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר

(ה"מ שמו שמה)

תורה אור
 ישעיה לג (יז) מלך יפיו
 תהיה עיניו תראיה ארץ
 מיתקום:
 תהלים קמה (טו) עיני כל
 אליך ישברו ואתה נתן להם
 את אכלם בעתו: (טו) פותח
 את ידך ומשביע לכל הי'
 רצון:

תורה יז
 איוב ד (ו) הלא יראתך
 פסקתך תקנותי ותם דרביך:
 ירמיה מח (יא) שאנן מואב
 מצעריו ושקט הוא אל
 שגריו ולא הורק מכלי אל
 כלי ובגולה לא הלקף על פן
 עמד עמו בו וירחו לא
 נמר:

ישעיה נח (יד) או תהנהג
 על יקון והרפתך על
 בנותי כגתי ארץ והאכלתיך
 נחלת יעקב אבד פי פי
 יקון דבר: ס

ישעיה נה (יב) כי בסימחה
 תצאו ובשלוש תגלגלן הקרים
 ותגבעות יפצחו לפניכם רף:
 וכל צצי השדה יתחאר קף
 במדבר כב (כא) לא הביט
 און ביעקב ולא ראה עקל
 בישראל יודך אלקיו עמו
 ותרצת מלך בו:

תורה יח
 ירמיהו ז (ט) הגבגב רצח
 ונאף והשבע לשקר וקשר
 לבגל וקלף אתיו אלהים
 אתרים אשר לא ידעתם:
 תורה יט

ישעיהו סד (ג) ועולם לא
 שבעו לא האינו עין לא
 ראתה אלהים וזאת נעשה
 למחפה לו:
 תהלים קיא (י) ראשית
 חקכה יראת ידך שכל טוב
 לכל עשיהם תהלתו עמדת
 לצד:

את המלך בשעת קטנות כגון בשעה שמקטין א"ע ומחשב א"ע שקופה של שרצים תלויה מאחוריו וכיוצא כנ"ל. אבל עכשיו שנותנין הפרנסה ע"י סיבובים, נמצא שבאה בעתים מיוחדים כי לכל סיבה צריכה עת מיוחד עד שתצא הפרנסה אליו. וע"כ לא יבא לראות את המלך בקטנותו רק ביפוי"ו כנ"ל. כי אין נותנין לו הפרנסה תיכף, רק בעת מיוחד, באופן שלא יראהו רק ביפוי בכחו' מלך ביפוי וכו' כי ע"י הפרנסה רואין המלך בעטרה כנ"ל: וזה הסוד מרומז בפסוק (תהלים קמה) **עיני כל אליך ישברו ואתה נתת להם את אכלם בעתו. פותח את ידך וכו'.** עיני כל וכו' זהו הקשיא הנ"ל. היינו, עיני כל אליך ישברו, ואתה נתת להם את אכלם בעתו. דהיינו שמבקשין על פרנסה ואין נותנין תיכף רק בעתו כנ"ל. והתירוץ **פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון.** (ולא סיים) :

יז [ב] **צריך** ליהרר מאודי להיות שמח ומטוב לב בשבת [ג] כי מעלות וקדושות שבת גדולה ויקרה מאודי כמובא ובפרט בר"ח בשער הקדושה בתחילתו ע"ש [ג]. וראוי ונכון ללמוד בראשית חכמה בשער הנ"ל ולשום לבו היטב על כל הדברים הנאמרים שם בענין קדושת ומעלות שבת קודש. כי יש שם כמה דברים פרטיים יקרים ומקדושת ומעלות שבת כי כל ענין ומעלה הנאמר שם על שבת הוא דבר בפ"ע והבן שם היטב כדי שיתלהב לבו לקבל שבת בשמחה גדולה ועצומה כראוי. ועי"ז היראה בשלימות דהיינו עם דעת. כי בחול אפשר שיהיה היראה עם כסילות בכחו' **הלא יראתך פסלתך** (איוב ד) ועיקר הכסילות הוא מחמת השיעבוד שיש בחול. כי ע"י השיעבוד אין הדעת שלם, וכ"ש כמובא [ג] **שאנן מואב מנעוריו וכו' ובגולה לא הלך ע"ב עמד מעמו בו וכו' וכשארז"ל** (מגילה יב ע"ב) כי ע"י שיעבוד וגלות, הדעת מבובל. אבל בשבת הוא חירות, וכשיש חירות ואין שיעבוד וגלות אזי הדעת שלם [ג] כנ"ל. ועיקר החירות, ע"י התענוג והשמחה של שבת בחי' (ישעיה נח) **אז תתענג על חי הנאמר בשבת.** ועי"ז נעשה חירות בכחי' (שם נח) **כי בשמחה תצאו שעי' שמחה יוצאין לחירות.** וכשיש חירות הדעת בשלימות כנ"ל. ואזי היראה כראוי בכחי' ירא שבת (ת"ז ת"ז ט' ו') כי אז היראה בלי כסילות שיש בימי החול. כי עיקר הכסילות מחמת השיעבוד כנ"ל. ובזה מעלין היראות הנפולות, דהיינו מה שיראים לפעמים משר וכדומה [ג]. כי ע"י הדעת מרימין אותן, ועיקר הדעת הוא בשבת ע"י השמחה שעי"ז יש חירות ואזי הדעת בשלימות כנ"ל :

והכלל שצריך לנהוג שמחה גדולה בשבת קודש [ג] ולכלי להראות שום עצבות ודאגה כלל רק **להתענג על חי** ולהרבות בתענוגי שבת בכל מיני תענוג הן אכילה ושתיה הן מלבושים כפי מה שיוכל. כי אכילת שבת היא כולה רוחניות כולו קודש ועולה למקום אחר לגמרי מן אכילת חול כמבואר במקום אחר (לעיל סי' נז, ובסי' רעז, וע' זוהר ויקהל ריה ובמק"מ שם [ג]):

דרך השם יתברך להביט על הטובות שעושיין ואף שנמצא בהם ג"כ מה שאינו טוב, אינו מסתכל עי' [ג], כ"ש (במדבר כג) **לא הביט און ביעקב** (טו). מכ"ש שהאדם אמר לו להביט על חבירו לרעה למצוא בו דווקא מה שאינו טוב ולחפש למצוא פגמים בעבודת חבירו. רק אדרבא מוהיב להביט רק על הטוב. ולזה טובה גדולה שיש טבע והשגחה [ג], כי כשהאדם עושה טוב, אזי מנהיג אותו בהשגחה [ג]. וכשהוא אינו טוב ואם היה מנהיג אותו בהשגחה לא היה יכול להגיע לו שום טובה [ג]. אזי מניח אותו על הטבע [ג] ויכול להיות שיהיה לו טובות ע"פ הטבע [ג]. ואם לא היה רק השגחה היה אפשר שתתבטל ההשגחה לגמרי כי כשהיה רואה ית' שאין האדם מתנהג כראוי היה כועס והיה מסיר ההשגחה לגמרי. אבל עכשיו מניחו עי"פ הטבע, וכשהוא חוזר למוטב משגיה עליו כנ"ל. ובאמת אין אנו יכולין להבין מהו טבע והשגחה, כי באמת גם הטבע היא השגחתו ית' : וזה א"א לאדם להבין ב' דברים כאחד, דהיינו הטבע שבאמת היא השגחתו ית' :

יח [ג] **סכנה** גדולה להיות מפורסם ולהנהיג העולם. לא מבעיא כשאינו ראוי כלל ולובש מלית שאינו שלו [ג]. רק אפי' עובדי ה' באמת גדולי הדור יש עליהם סכנות נוראות בהנהגת העולם [ג] כי איש פשוט רחוק מאד שיעבור על רציחה, אפי' אם אינו איש כשר כי אין לו תאוה לזה ואפילו כשמוגיע חי' לתאוה כזו ר"ל אינו בא לידו ויש לו כמה מניעות לזה. ואפי' אם יעבור לא יעבור כ"א לעתים רחוקות, וקרוב שלא יעבור רק פ"א כל ימיו. אבל בהנהגת העולם ובחידושיין דאורייתא שמחדשין יכולים לעבור ממש **גנב ונאף ורצח** [ג] בכל פעם ככל הנע ר"ל [ג].

יט [ג] **עיקר** התכלית והשלימות הוא רק לעבוד ה' בתמימות גמור בלי שום חכמות כלל. כי יש מחקרים שאומרים שעיקר התכלית והעוה"ב הוא רק לדעת כל דבר כמות שהוא כגון לידע הכוכב כמו שהוא לידע מהותו [ג] ומפני מה עומד במקום ההוא: כי יש מושכל ומושכל ושכל [ג] דהיינו הכח המושכל, והשכל בעצמו, והדבר המושכל. וזהו התכלית והעולם הבא אצלם, שיהיה נעשה אחד מהמושכל והמושכל [ג]. והם מבליים ימיהם על זה בעולם הזה לחקור ולהשיג המושכלות שזהו התכלית אצלם. וזהו בעצמו העוה"ב לדעתם, רק שבעוה"ז שמלובשין בגוף אין להם תענוג כל כך מן החקירות ובעולם הבא שיתפשטו מהגוף יתענגו מאודי מזה. ולדעתם הרעה עיקר השגת התכלית הוא על ידי חקירות וחכמות היצוניות שלהם. אבל באמת אצלנו [ג] עיקר השגת התכלית הוא רק על ידי אמונה ומצוות מעשיות לעבוד ה' עי"פ התורה בתמימות ובפשימות [ג]. ועי"ז בעצמו זוכין למה שזוכין עין לא **ראתה וכו'** [ג] כ"ש (תהלים קיא) **ראשית חכמה יראת ה'**, שעיקר ראשית וקדימת החכמה, הוא רק יראת ה' שצריך להקדים היראה להחכמה. ותדע שאין הדבר כדעתם ה"ז

12 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו
 13 בתורה- ותפי
 14 ספר הכרית ח"ב מאמר ח' פ"ה ספר העקרים מאמר ג' פכ"ה. שבילי אמונה נתיב א. שני לוחות הברית להשלי"ה הקדש (תולדות האדם בית הבחירה אות ב) ודגל מחנה אפרים וישלח
 15 ג עיין גבורות ה' למהר"ל בחקירה שניה ד"ה ועתה ראה שהם אומרים שעצמותו שכל כי הוא שבוש. ועיין ביאר הכותב על עין יעקב ריש מסכת ע"ז בשם הרשב"א.
 16 מתורלו- מאד
 17 מתורלו- אצלינו
 18 עיין כחור ח"ב אות מה עד ג, ותפארת ישראל פירק ו' ט' י' א, והעניי נחל וסלמ לזכר א' מ"ע על הפילוסופים
 19 ישעיהו סד ג'

20 לא ידוע מתי והיכן נאמרה תורה זו ועיין שיש"ש ח"א סימן תקכב
 21 הבטוי הזה בלשון זה נמצא בכמה ספרים על מי שאומר דברי תורה של אחרים בשם עצמו ואולי המקור בב"ב צח. כל המתנאה בסליט של ת"ח ואינו ת"ח. וכעין זה עיין סוטה כב: דחפו גונגי ובפרש"י שם ד"ה ומסמרא. ועיין תורה טו תנינא
 22 עיין זוהר ויקרא כב. אשר נשיא יחסא ומקשה מדוע לא כתוב ואם נשיא יחסא מתרין יחסא ודאי דלבו גיה בס והעם הולך אחירוי עי"ש. ועיין די רמב"מ בתורה קג: ועיין יומא פ: הרבנות מקברת בעליה.
 23 לה"ש"כ ירמיהו ד' ט' (והושע ד' ב') ויצרות לפ' וכו'. ועשרת הבריות שמות ב' ג, ועיין ע"ז ג: נגד הוא חכם גדול
 24 * עיין הקדמת הוזהר דה' [ג] ו"ה ואי תיבא שהמחשש שלא ע"פ"ה הקדמות אמיתיות או מורה שלא הגיע לזוהרית נתון כח לקליפה להרוג עי' חידושי, אבל ד"ע ליעל אר שטורבו בעבדי ה' גיגלי הודו]

25 כיוון כזה לחוק את מוהל"ת ספגל לעצמת על אז שאינו שמוח עי"ש.
 26 **עיני ילקוט** [שמעוני פרשת בלק רמז תשח] **ובתנא דבי אליהו** [ירבה] **פ"א**
 27 עיין לק"ה מילה ח' כד. ועיין זוהר פקודי רבה: מה היא השגחה. ועיין יצרות דבש ח"א אמצע דרוש יא ד"ה וזהו אמרם בקש דוד לעי"ז.
 28 עיין רמב"ן ויקרא כו יא מה לרופא בבית עושי רצון השם. ועיין תורה לא את ה' הערה שם הפי"ן אין מול לישאל.
 29 עיין גוסס הכת"י של תורה יג שבטוף הספר ד"ה ע"י שהיה רוב העולם טוב עי"ז היה טוב לצדיקים, משטק רע לצדיקים.
 30 כעין רמב"ם פרוש המשניות פסחים פ"ד כשם שרעב מהיב לאכול כן החולי מהיב רפואת רופא (עיין מכתב מלכותי ח"ג ע"ג 172) ועיין ס"ו י"ד סימן שלו סעיף א' שמתרין הא דרפואה רשות ומצוה.
 31 עיין פתחי שערים נתיב אורות נקודים סוף פתח טו ופסחה טו

32 * ירמיה מח
 33 עיין תורה קט
 34 דף כד: גם עיין דף יב. סס. עז:
 35 עיין תורה טו ותורה קפה בלק"ם קטא
 36 עיין יצרות דבש ח"ב דרוש ב' שבשבת שולט מול שבתא ע"כ הגויים עצבים בשבת, ועיין רבינו בחיי שופטים יח א' שכל מה שנצטוונו בשבת הוא הפך מול שבתא השולט בשבת עי"ש ועיין זוהר רע"ט עקב דף רעב:
 37 בכל המחזורות כתוב כאן בשמות טו יו
 38 מה שהעתיק מטה"ל להארי"ל, (נמצא שם בדף רכה) שאכילת חול הרוב לחיצונים ומחוק את היצו"ח ואכילת שבת הכל רוחני וכמה שיאכל הכל נבלע באברים הובא לעיל סוף תורה קפה בהערה, גם עיין תורה רעו והיי מוהר"ן סימן לב ולקוטי תפילות על תורה רעו (אות תרמב"ם)
 39 עיין לק"ה שבת ז' אות ב"ה שבשבת מתבטלים כל הדינים ואזי מסתכל הקב"ה רק על הטוב עי"ש. ועיין שיחות הכ"ן ארץ קנה אולי

40 בתקפת ח' שלש נוראה- בפי'
 41 תורה זו אחת משמונה התורות שאמר רבינו כסף שנת תקסח בחזרות מלבוש (לעמבערג) ונאמרה בליל שבת קדש עיין שיחות הר"ן סימן קנה. ועיין לק"ה ר"ה הלכה ז' אות ז' שמתורה א' עד תורה יז היו תורה אחת אצל רבינו, ולא וכינו לקבל ממנה רק פסקי פסקי ועי"ש בהמשך הלכה הנ"ל מהנהגות מבאר את הקשר שבין אלו התורות. ועיין לק"ה ע"ת ז' אות יא-יד כיצד רמזו כאן השאלה שאל ר"ז את ר"י מדוע עין התרגול נסגרת מלמטה למעלה.
 42 בתורלו- ותורלו- מאד
 43 עין שפת פת. ותורה כב אות ט' שהכתמים שקבלו ישראל כשאמרו נעשה ונשמע הם באו' שמה ועיין אור החיים בדברים לג ג' (ד"ה) ודקדק לומר) בשם הארי"ל שבכל שבת חזורים התורות לראש ישראל.
 44 מתורלו- מאד
 45 ראשית חכמה שער הקדוש פ"ה ופ"ג:
 46 בתורלו- חסיב

בס"ד

מאמר עיקר השלימות לעבוד את ה' בתמימות

מספה"ק ליקוטי מוהר"ן

זמן ומקום אמירת התורה

לא ידוע

פתיחה

הנושא העיקרי בתורה זו הוא הזהרת רבנו מהעסק בחכמות חיצוניות, וחקירות באמונה, וטעמי מצוות על פיהן. וכן הרבה להזהיר על זה גם בשיחות הר"ן וחי"מ. והטעם כי יש בכל אחת מהן אבן נגף, בחי' עמלק שמפיל את האדם מיראת שמים עד לתאוות רעות ועברות ממש.

רבנו מעמיד כאן את ישראל לעומת עמלק. ואת הירא שמים לעומת ה"ולא ירא אלקים". את חכמת התורה לעומת חכמות חיצוניות. את התמימות לעומת המחקר ופילוסוף. את לא המדרש עיקר אלא המעשה לעומת המדרש עיקר ולא המעשה. את שכר עוה"ב האמיתי לעשות אחד מהתפלה והמתפלל והקב"ה לעומת שכר עוה"ב לדעתם של המחקרים שהוא לחבר את המשכיל ומושכל ושכל. שלדעתם המוטעית רק חכמי המחקרים הפלוסופים יזכו לעוה"ב, ונמצא שאין בחירה שהרי חכם או טפש נקבע קודם יצירת האדם כמבואר בנדה טז:ג. אבל אצלנו העיקר היא האמונה ויראת שמים שזה בידי כל אדם והשכר לא בהתחכמות אלא בקיום מצוות המלך והמלכתו תמיד.

נראה כיון שעמלק הוא הרע, והס"מ ויצה"ר, ושרש הרע והסתרת האמת שיש בעולם, והוא נמצא מאד בלב כל אחד. על כן בבחי' דע את האויב¹, מלמד אותנו כאן רבנו, מה ומי הוא, ומה היא חכמתו, שנדע מהיכן באים הדעות וסברות האלה בלבנו, או כשנשמע מעין אלו אצל אחרים, נדע לזהות את העמלק, הזה לברוח ממנו, וגם בבחי' דע מה להשיב לאפיקורוס הזה שבלב ומחוצה לו.

שיחות בגנות המחקרים ואיסור לימוד חכמות

שיחות הר"ן עם ההערות עליהן ממהדורת אבן שתייה
שיחות הר"ן סימן ה' – ה'יה מַגְנָה מֵאֵד אֶת סִפְרֵי הַמְּחַקְרִים וְהַפִּילוֹסוֹפִים, וְאָמַר שְׂאִין שֵׁם כָּלֵל שֶׁכֵּל גְּמוּר כְּמוֹ שֵׁשׁ בְּאִיזָה מְאֹמֵר מְהֵרָשׁ"א אוּ מְהֵרָשׁ"ם שִׁיף² וְכִיּוֹצֵא מִסְפָּרֵינוּ הַקְּדוּשִׁים שֵׁשׁ בְּהֵם עִמְקוֹת וְשֶׁכֵּל נִפְלֵא וְנִעִים מְאֹד, אֲבָל בְּאֵלוֹ הַסְּפָרִים לֹא נִמְצָא זֶה הַשֶּׁכֵּל כָּלֵל. כִּי הֵם מְדַבְּרִים רַק בְּדֶרֶךְ הַקְּשִׁים מִיָּמֵה וְבֵה עַד שֶׁבָּאִים לְאִיזָה מוֹפְתִי, אֲבָל הַשֶּׁכֵּל שֵׁשׁ בְּתוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה לְהַבְדִּיל אֵין שֵׁם כָּלֵל כָּלֵל.

וְאָמַר: אֲשֶׁרֵי מִי שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ כָּלֵל מִסְפָּרֵיהֶם רַק הוֹלֵךְ בְּתַמִּימוֹת וְיֵשׁ לוֹ יִרְאַת הָעֲנֵשׁ כִּי עֵקֶר הָעֲבוּדָה בְּתַחֲלָה הִיא רַק מִחֲמַת יִרְאַת הָעֲנֵשׁ וְכֵלִי יִרְאַת הָעֲנֵשׁ אֵי אֲפֹשֶׁר לְהַתְחִיל כָּלֵל בְּעֲבוּדַת ה'. וְאֲפֹלוּ צְדִיקִים צְרִיכִים גַּם כֵּן יִרְאַה כִּי עוֹבְדֵי מֵאֲהָבָה הֵם מוֹעֲטִים מְאֹד מְאֹד וְעֵקֶר הוּא יִרְאַת הָעֲנֵשׁ! כִּי הִירְאַה עֲלָאָה בְּגִין דְּהוּא רַב וְשְׁלִיט וְכו' הֵינּוּ יִרְאַת הַרְוֵמָמוֹת לְאוֹ כָּל אֶדָם

¹ טו שבת עד ג' אדר תשפא ירושלים

² נדה טז: – ... דרריש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו ונוטל טפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני ואילו רשע או צדיק לא קאמר כדר' חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר (דברים י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו'

³ חובות הלבבות – השער החמישי – שער יחוד המעשה – פרק ה' – וראוי שנבאר עתה מן החלק השני הזה דמיונים, שילמדו מהם שאר הענינים, ויזהר האדם מהם בעולם הזה כשידע אותם, כי אין ענין מעניני הטובה, אלא אם יש לו פגע שיפסיד אותו, ומי שעמד על אופני הפגעים המפסידים את המעשים, יוכל לדעת להיזהר מהם, ומי שלא ידע כי אם הטוב לבדו, לא יימלט לו ממנו דבר לרוב הפגעים המשיגים אותו. והיה אחד מן החסידים מצוה לתלמידיו: לימדו הרע תחילה להיבדל ממנו, ואחר כך לימדו הטוב ועשוהו, כמו שאמר הכתוב (ירמיה ד ג): נירו לכם ניר ואל תורעו אל קוצים.

⁴ ראשי תיבות: מ'ורנו הר'ב ש'מואל א'ליעזר איידלס. מגדולי מפרשי התלמוד, חי בעיר אוסטראה בין השנים שכ"ה-שצ"א (1565-1631).

⁵ ראשי תיבות: מ'ורנו הר'ב מ'איר שיף. חיבר פירוש עמוק על התלמוד הבבלי, חי בגרמניה בין השנים שס"ה-ת"א (1605-1641).

⁶ הראיות של הפילוסופים מבוססות על היקשים מההנחות שהם קבעו ואינם חידוש אלא מופת (תוצאה) של מסקנות מתבקשות מההנחות (אכסיומות) שנקבעו על ידם.

⁷ אמנם מובא בזהר שיראת העונש אינה ראויה (בהקדמה דף יא): וזה תרגומו: היראה מתחלקת לשלשה צדדים/מדרגות. א. יש אדם המפחד מה' בכדי שלא ימותו בניו או מפחד העונש הגופני או הממוני ולכן מפחד מה' כל הזמן וממילא מתברר למעשה שיראתו מה' אינה העיקר. ב. יש אדם המפחד מה' בגלל פחדו מעונש העולם הבא וגיהנום. שני אלו אינם סוגי היראה העיקריים ולא מהווים יסוד היראה. ג. עיקר היראה היא: שיפחד האדם מרוממות בוראו מכיון שהוא גדול ושליט על העולם והוא שרש כל הבריאה והכל לפניו אינם חשובים כלום. אך עיין בליקוטי מוהר"ן סימן פ"ז: "...וידוע כי אי אפשר לבוא לידי יראת הרוממות הנקראת אמונה רק על ידי יראת

זוכה לזאת היראה אצל עקר העבודה הוא רק על ידי יראת הענש אצל רב בני אדם. וימי שלומד חס ושלום, בספרי המחקרים והפילוסופים נכנסו בלבם ספקות וכפירות. כי כל אדם נולד עם רשעות" כי טבע כל אדם נמשך אחר רשעות הינו אחר תאוות רעות של עולם הזה רחמנא לצלן. רק מחמת יראת הענש הוא שובר תאוותו ונכנס בדרכי ה'. אצל פשלומד באותן הספרים של חקירות חס ושלום, איז מוצא לעצמו ספקות וכפירות שהם סייע לרשעות שלו שיש בו בטבעו. ועל פן אין אנו מוצאים כלל שיהיה איזה אדם נעשה איש בשר וירא ה' על ידי ספרי המחקרים, אף על פי שנמצא בדבריהם איזה דברים ממדות טובות וכיוצא אף-על-פי-כן הכל הכל כי הפסד מרבה משכרם כי הם מבלבלים דעת האדם מאד. ועין במקום אחר מזה מגדל האסור ללמוד אלו הספרים רחמנא לצלן.

ואמר: אשרנו שמשנה רבנו עליו השלום בחר לנו חלק טוב מאד ונתן לנו את התורה ופתח בה בראשית ברא אלקים את השמים וכו' (בראשית א א), בלי שום חקירות ומופתים שלהם רק צוה עלינו להאמין בשם יתברך באמונה לבד ועל-כן אסור לנו לפגס בחקירות כלל חס ושלום. ואף שבזהר הקדוש (בהקדמה דף יא:) הוא מגנה יראת הענש, כבר מבאר על זה תרועים בספרי מוסר (ראשית חכמה יא-יד) כי באמת עקר עבודת ה' היא רק על-ידי יראת הענש כנ"ל.

ואמר: שאלו התחבולות וההמצאות שהמציאו הפילוסופים בחקמתם, כגון כלי מלחמה נפלאים ושאר כלים העשויים בתחבולות על פי חכמה וכיוצא בזה שאר עניני חדושים שלמה שהמציא כל אחד ואחד מחכמייהם, אמר שהכל מלמעלה, כי לא היה אפשר להם לבוא על זה רק על ידי שהתנוצץ להם השכל בזאת החכמה, שבא לאותו החכם התנוצצות מלמעלה. כי כשהגיע העת והזמן שיתגלה אותה החכמה או התחבולה בעולם על כן שלחו להם מלמעלה בשכלם זאת התחבולה כדי שיתגלה בעולם. כי בודאי גם החכמים הקדמונים שהיו מקדם חקרו גם על זאת, ומפני מה לא באו הם על זאת התחבולה וההמצאה? רק באמת הכל מלמעלה, וכשבא העת שיתגלה זאת הדבר, איז מתנוצץ לו השכל ואז בא אותו החכם על אותה התחבולה כי נשלח לו מלמעלה ממקום שהגיע לו. כי בודאי אינם מקבלים דרך הקדשה רק דרך הסטרא אחרא וזה פשוט.

וגם להבדיל אלו האומרים פשטים וחדושים בגמרא פרוש רש"י ותוספות, אלו לא היה נשלח להם מלמעלה מן השמים אי אפשר להם כלל לבוא על החדוש. רק באמת הכל מלמעלה. וכל אחד מקבל ממקום שמקבל, ועין במקום אחר מזה (לקמן סימן רמח"א^א וליקוטי מוהר"ן רמח"א). כי בודאי יש בענין זה אלפים ורבבות מדרגות מהיכן כל אחד ואחד מקבל הארה והתנוצצות בשכלו ומאיזה מקום מושיטין לו החדוש או החכמה אצל הכלל שכל מיני חדושים שמחדשים החכמים הן בקדשה כגון פשטים ודרושים וכיוצא, הן להבדיל בעניני חכמות שלהם, הכל מושיטין להם ושולחין להם בשכלם מלמעלה. לכל אחד ואחד ממקום הראוי לו כנ"ל):

חיי מוהר"ן מהדורת משך הנחל

עין חיי מוהר"ן תז - מספרי החקירות וכו' ספר הרבה מאד כמה פעמים, ואסר עלינו מאד מאד לבלי לעין בהם ולהביט בהם כלל חס ושלום. והפליג מאד בגדל האסור, כי הם מבלבלים דעת האדם מאד בדעות זרות, שאינם מספיקים כלל לדעת תורתנו הקדושה. גם אינם מאמינים בשדים, אשר בכל דברי רבותינו זכרונם לברכה מבאר ההפך. בפרט כפי מה שזכינו לספרי הזהר הקדוש וספרי האר"י והבעל-שם-טוב וכיוצא, שהם כלם מסידים על-פי רוח-הקדוש ומעוררים את האדם מאד לעבודתו יתברך באמת. על-כן כל מי שרופא לחוס על עצמו, הוא צריך להתרחק מאד בתכלית הרחוק מספרי המחקרים, שחברו קצת הקדמונים, כגון ספרי המפרשים על המקרא, הנדפסים אצל ה"מקראות גדולות", ההולכים בדרכי החקירות, וכיוצא בהם, אין צריכים לפרטם. וגם על ספר העקדה אמר גם-כן שלא ללמוד אותו. ואמר, כי ספר העקדה הוא ספר בשר, רק מחמת שמביא דברי המחקרים והקשיות שלהם. וכן שער היחוד בספר חובות-הלבבות וספר העקרים ומלת ההגיון להרמב"ם ומורה-נבוכים וכן שאר ספרי המחקרים, הכל באשר לכלל הם אסור גדול מאד ללמוד אותם, כי הם פוגמים ומבלבלים מאד את האמונה הקדושה. אשרי מי שאינו יודע מהם כלל והולך בתמימות, כי לא באלה חלק יעקב וכו' (לש"ח ירמיה י טו), וכבר מבאר מזה כמה פעמים (בשיחות הר"ן), אף צריכין לכפל ולשנות אזהרה זו כמה פעמים לגדל עצם אסור המכשלה הזאת הנוגע באמונתנו הקדושה. ורבנו היה כופל באזהרה זו כמה וכמה פעמים בלי שעור, ובכל פעם, שהיה מדבר מאלו הספרים, היה מפליג מאד בגדל האסור ללמוד אלו הספרים של חקירות, והזהיר מאד להתרחק מהם בתכלית הרחוק לבלי להביט בהם כלל. בפרט אלו החבורים שחברו המחקרים שבימינו, אין צריך לומר שצריך לברח מהם למלט נפשו מני שחת לכל יאבד עולמו לגמרי חס ושלום. ומרגלא בפומיה דרבנו לומר, כי טוב להודות לה', על אשר שלח לנו את נאמן ביתו, הוא משה רבנו עליו השלום, שהוציא אותנו מכל המבוכות ונתן לנו את התורה וצוה עלינו להאמין בה'

העונש וכו'". נמצא: שהדרך היחידה להגיע ליראת הרוממות הנקראת אמונה היא ע"י יראת העונש ולכן היא עיקר תחילת עבודת השם. עפ"י זה ניתן לומר שזהו מציין את שלשת מדרגות היראה על מנת ללמד שבכדי להשיג את המדרגה העליונה של היראה צריך לעבור דרך המדרגות הנמוכות שלה.

^ח הכוונה היא לנטייה לרשעות כמו לשאר המעלות והחסרונות אשר בידי האדם לנטות אחריהם אם ירצה. כמו שכתב הרמב"ם בהקדמה למסכת אבות בפרק השמיני, והחקירות מסייעות לנטיה לרשעות להתגבר ולהפוך את העוסק בהם לרשע בעצם.

^ט ראה ליקוטי הלבבות שבת הלכה ו' סעיף ח': קיטר שאל לר' יהושע בן חנניא... חכמות חיצוניות מהיכן שורשן... השיב לו שכל חכמותיהם נמשכות רק מהשבעה מדות רעות, שהם (חכמי הפילוסופיה) משוקעים בכל התאוות והמידות רעות... ומשם נמשך כל חכמותיהם. כי כל חכמותיהם הם רק מחמת תאוות עולם הזה... כי המחשבות והחכמה שבאדם הוא כפי המידות שאוחז בהן כמובא על פסוק "שבע מחלפות ראשו" בליקוטי מוהר"ן סימן כ"ט.

^י הכוונה לעניני מידות טובות הנמצאים בספריהם בכחינת מה שאמרו חז"ל שכל דבר שקר שאין בו אמת אינו מסוגל להשפיע. ולכן הדגיש רבינו שאע"פ שמדברים במידות טובות, אין להגרר אחריהם כי הם ה"רבק" המדומה לדברי הואי שלהם והם הם הסכנה. ועיין שיחות הר"ן סימן מ'. ותורה יט תנינא.

^{יא} לקמן בתורה רמ"ה כתב: "סיפר עמי לענין חדושי-תורה, מי שזוכה לחדש איזה דבר בתורה, אמר בלשון תימה וחיודש: מהיכן לוקחין החידושי...? והמובן מדבריו היה: שבוה שזוכין לחדש, בזה רואין התגלות אלוקותו יתברך, שהוא יתברך ממציא מאין ליש, כי בתחילה לא היה יודע כלל זאת החידוש, רק עכשיו הוא לוקח ושואב ממקור החכמה שהוא בחינת אין, היינו מאין-סוף. ובוה אנו רואים בעיני השכל התגלות הבורא יתברך".

בלי שום חקירות כלל ולקיים את כל דברי התורה והמצוות בפשוטן. אשרי מי שזוכה לילף בתמימות וכו'. (גם מה שמוכח בהרמב"ם בספר ה"ד" קצת חקירות, כגון בהלכות יסודי-התורה ובהלכות דעות ובתחלת הלכות עבודה-זרה, צריך גם-כן לברר מהם ולבלי להסתפל שם כלל, ובכל מקום שהוא מדבר מחקירות, צריך לברר משם מאד):

כיון שהשיחות רבות מאד העתקתי המשך השלמת השיחות בסוף הגליון אחרי ביאור התורה

עד כאן השיחות בגנות המחקרים

הקדמה

הנושא העיקרי בתורה זו שעיקר התכלית והשלמות הוא רק לעבוד את ה' בתמימות דהיינו בלי שום חכמות חיצוניות כלל. הכוונה לשבע חכמות שהם חקר הטבע¹, והן חכמות מצרים ובעיקר התפתחו ע"י אריסטו היווני וחבריו לכן היא גם נקראת חכמת יון כיון שיוונים רצו להשליט חכמה זו על ישראל ולבטל חכמת התורה, וע"ז לנתק אותם מהקב"ה כמ"ש כתבו על קרן השור אין לנו חלק באלקי ישראל². כי היא חכמה שמנותקת לגמרי מהקב"ה וכל השגתם היא בחקירות שכל אנוש ומגיעה השגתם רק עד הגלגלים.

להבדיל מחכמת ישראל שהיא חכמה שקבלנו בסיני מהקב"ה שעוסקת משרש בריאת העולם וברצונו של הקב"ה מבני האדם. וחכמה זו היא תרתינו הקדושה שעליה נאמר להפך ותלמוד תורה כנגד כולן. ונאמר עליה "ראשית חכמה יראת ה'" דהיינו שהקרקע והבסיס שעליו לומדים את חכמת התורה הוא יראת שמים וברית. לכן לגוי אסור ללמוד תורה.

ואע"פ שהיו חכמים שטענו שלימוד החכמות עוזר ללימוד התורה רבנו החמיר בזה מאד ואסר ללמוד חכמות ואמר שהן מפילות מיראת שמים וממילא פוגם בבסיס של לימוד התורה.

רבנו מעמיד את התמימות כנגד החכמות החיצוניות. ומאריך בביאור עסק החכמות שהמחקרים הפלוסופים הגויים אצלם עיקר התכלית לחבר את המשכיל מושכל ושכל ע"י חקר הנמצאות דהיינו שבע חכמות הטבע. להבדיל מישראל שאצלם התכלית לחבר את התפלה והמתפלל עם הקב"ה. וחכמת התורה היא ההיכי תמצא לזה.

בהמשך מזהיר רבנו מאד שהוא איסור גדול מאד להיות מחקר וללמוד ספרי חכמות ח"ו. ומבאר שרק התמימות היא התכלית. ותמימות פירושה יראת שמים ומצוות מעשיות בפשיטות גמור. פשיטות גמור, נ"ל הכוונה לקיים את המצווה אפילו כשהחכמה הקשורה בה סותרת את העשייה, וכגון השינה בסוכה ואכילה בסעודה שלישית רעוא דרעין, ולהשתכר בפורים, ולעשות ליל הסדר עם ילדים דייקא, וכו' כיו"ב. בכל הדורות היום חכמים שדייקא מרוב ידיעת החכמה שבכל מצווה רצו לשנות את המעשה עפ"י הבנתם, ואפילו שלמה

¹ חז"ל קבעו שהן שבע ובאמת הן יותר אלא שיש בהן שנכללות בחברותיהן ובוה נחלקו חכמים העיקר שהן חכמת הנמצאות חקר הטבע וכל חכמתם מוגיע רק עד הגלגלים, ועיין שיחות הר"ן סימן רכז שהיכן שנגמרת חכמתם מתחיל חכמת התורה שהיא עד א"ס. בעבודת הקדש (גבאי) כתב שהיונים בודו מלבם, אבל החיד"א כתב שהן חכמת מצרים ואברהם למד מהם ואריסטו היוני למד משמעון הצדיק.

עיין מדבר קדמות להרחי"ד א מערכת ח"ת אות חי - חכמות. שבע חכמות יש, הגיון, חשבון (ובכללה גורל החול). שיעור (ונכלל בה גאוגרפיה). רפואה (ובכללה חכמת הטבע). ניגון, אלהות. ורבותינו זכרם לברכה בקיאים בכלם, ונוסף עליהם חכמת הכישוף. כך מצאתי כתוב במקרא מכ"ד ספרים על קלף כמו מקרא הללי במסרות וכו', כתובה שנת הרכ"ו. ובספר צל עולם הנדפס באמסטרדם שנת תצ"ג והוא ספר קדמון מלא מחידושי עולם והיה באוצרות יחידים מאז בכ"י, מנה שבע חכמות בסגנון אחר, ומי שיש בידו ספר זה יראה דברים מבהילים. ושם כתב שהקדמונים בנו בתים בראשי ההרים והיו יגיעים כמו מאתים שנה עד שמצאו שבע חכמות, ע"ש באורך. ובספר נחמד ונעים - שחיבר המפורסם תוכן הרבה בעל צמח דוד - בהקדמה כתב שאברהם אבינו ע"ה לימד החכמות במצרים בימים אחדים שהיה שם, ואח"כ יעקב אבינו ע"ה ויוסף הצדיק ע"ה לימדו לחרטומי מצרים החכמות, ושם כתב מי ומי המפורסמים בחכמת התכונה וההנדרסה, ע"ש באורך. ונראה שזה היה בימים קדמונים, ואח"כ הו' חכמות היו בישראל, ובגלות באו לידם ונשכחו מישראל, כמ"ש הרמב"ם במורה ח"א פרק ע"א. וכתבו כי אריסטו למד משמעון הצדיק, ואלכסנדר (מוקדון) תלמידו השליטו בירושלם עה"ק על ספרי שלמה המלך ע"ה, ומשם למד וחיבר ספרים וקראם על שמו, כמ"ש בסדר הדורות סוף דף ל"ז ודף ל"ח, ע"ש: עכ"ל.

וכאמור יש לזכור שרבנו אסר בהחלט לעסוק בהן ואמר אשרי מי שלא יודע מהן כלל, לבר מהצדיק הגדול שגם עליו נאמר שבע יפול צדיק וקם.

² ועיין בני יששכר (כסלו ה' יא) שעל כן הי' ההנס בשמן ומנורה הרומו לחכמה, ושמונה ימים כנגד ז' חכמות וחכמת התורה שעולה על כולנה, כי הן משרתות אותה כדעת הרמב"ם. אבל עיין רס"י לילה לר' צדוק הכהן אות נו שכתב ששמונה ימים הם כנגד ז' חכמות וחכמת ההגיון אינה בכללן כי היא שרש להן דהיינו החכמה כיצד לחקור בהן, עי"ש (דף פא: במהדו' תשכו בני ברק) - ידוע דיש ז' חכמות, והמספר ז' היא אמתי, כי הכל הוא זה לעומת זה, וידוע דכל דבר של קדושה חלוק לו' שכנגדם ז' ימי השבת וז' שני שמיטה כנודע. אלא שבחלוקת הו' מיני חכמות, נבוכו המתחכמים, ואינו כמ"ש וכמו שכתבו הם סדרם, והם חשבו גם חכמת הגיון, שהוא שורש החכמה, איך לחשוב דבר חכמה, ואיך להמציא הקשי הפילוסופים, וכל מיני חכמות, מכלל ז' חכמות. ובאמת זה חוץ מהם, ולמעלה מהם, כי היא אם הבנים, המולידה כל החכמות, ועמה הם ח', ונגדם הם ח' ימי חנוכה, שישראל יצאו מכלל חכמת חכמות חכמות לחכמת האמת. והנס היה רק בו' ימים כי על יום א' היה לדלוק רק אותו יום היה דוגמתם אם הבנים, שבו ועל ידו היה הנס, על כל שאר הו' ימים, ועיקר הנס היה בו, שנוסף בו שפע להמשיך עוד לו' ימים זולתו. ובו (בחכמת ההגיון) הוא עיקר ההבדל בין חכמת ישראל לחכמת אומות העולם בענין התחלת המצאת החכמה שאצל או"ה, גם זה מלבם מתחכמים, איך להמציא חכמות, וע"כ הכל הבל. אבל בני ישראל כל חכמתם הוא מהש"י ומתורתו שהוא היסוד לכל חכמת תושבע"פ וממנה לוקח הכל, והשורש של כל החכמה הוא חכמת הש"י, ע"כ גם התולדות שממציאים מעצמם דבוק בהשורש שהוא מהש"י והכל ממנו:

המלך הרבה סוסים ונשים, וירבעם היו לו חכמות גדולות להסביר מדוע הניח את העגלים בדרך ובאר שבע (כמבואר בתורה לב תנינא) וביטל מצות עליה לרגל ועל זה הוזהרה התורה (דברים יח ג) תמים תהיה והוזהרה (דברים יג א) לא תוסיף ולא תגרע. עיין ספר החינוך מצוה תנד ותנה.

עוד בענין החכמות והחקירות מבאר רבנו שזה במהות של עמלק לעשות מהחכמה עיקר ולזלול ולבטל את המעשה. ונראה שזה הטעם שנתן בלב עמלק לבוא בהמוניו מרחק עצום של ארבע מאות פרסא (1600 ק"מ) לרפידיים להלחם בישראל, כי עצם מציאות של עמלק בעולם מחזק את השר שלו שהוא הס"מ בעצמו, ועל כן בהכרח שקבלת התורה והמצוות בהר סיני, יוקדם לה החלשת עמלק. וכמו שרואים שברפידיים רפו ידיהם מהתורה והיו פרודים ומתאוננים כמבואר בשמות פרק יז. ואז יבא עמלק וילחם בישראל. ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו. ומיד אח"כ מרפידיים נסעו להר סיני ויחן שם ישראל (שמות יט ב) פרש"י כאיש אחד בלב אחד. וכן מצות העמדת מלך בישראל החלה במחית עמלק ע"י שאול/י"א.

ומשמע מרבנו שיצר החקירה והעמדת השכל וחכמה וחקירות לפני המעשה הפשוט של המצוות, הוא עמלק היושב בלב כל אחד, הוא הס"מ, הוא היצירה בעצמו. ועיקר התמימות היא לבער אותו מהלב, וזה עיקר המכוון בתורה זו. כי עמלק והחכמות, עומד לעומת יראת שמים ואמונה ותפלה ותמימות. ובכלל זה גם חכמות וחקירות לחיזוק האמונה כמבואר בחיי מזהרין (כנ"ל בשיחות) לכן אסר ללמוד גם ספרי גדולי ישראל אלה שעסקו בחכמת אריסטו היוני ימ"ש.

בסוף התורה מדבר רבנו ממה שעמלק ביזה את מצוות המילה והיה זורק מילות למעלה אל השכל, ואם אמת דברינו הנ"ל שהלכו אחר השכל במקום שמצאו לדעתם הטועה סתירה בין המעשה לשכל אולי הכי נמי במצות מילה צער התינוק נדמה להם לאכזריות ולדעתם שהם רחמנים ויפי נפש בפרט באבר הברית שאצלם הוא חרפה ומאוס ביותר ולא ראוי בו לכרות ברית קודש, לכן ביטלו את המצווה כמו שמצינו גויים כאלה. ומצינו בלשון הרמב"ם לשון דומה שקיבל מאריסטו על ענין הזיווג/י"א שחוש המישוש חרפה לנו, והרבה גינו אותו בזה כנראה כדי שלא יבואו לבטל מצוות פריה ורביה.

עמלק

רבנו מבאר שעמלק אוהב חכמה ומחקר גדול, מאמין בהשארות הנפש ובעוה"ב, אבל לדעתו רק חכמים זוכים לזה, כי התכלית הוא חיבור המשכיל עם השכל והמושכל, ובעוה"ב בלא גוף חוצץ יזכו לתענוג השלם בזה. והיינו הפך דעת התורה שעוה"ב תלוי ביראת שמים והיא בידי האדם בלבד (ברכות לג): ועליה עיקר הבחירה. ואם כדעתו נמצא אין בחירה, דאיתא בנדה טז. שקודם הלידה נקבע אם יהיה חכם או טפש.

עוד מבאר רבנו שכיון שעיקר אצל עמלק היא החכמה, לכן כופר בעיקר שהוא המעשה, כחז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה. נמצא שעיקר מלחמתו היא להכניס עצלות ועצבות לאדם, כדי שיחלש בעשיית המצוות.

ואמרו חז"ל שהרמז לזה בה"פ (שמות יז טז) "כי יד על כס יק", שאין השם שלם ואין הכסא שלם. כי מצוות מעשיות הן להאיר את המדרש במעשה, דהיינו החכמה בינה שהם י"ק להאיר בו"ק שהן מעשה, ושם ביניהם עומד עמלק להפריד בין י"ק לו"ק, למנוע שלא יהיו המעשים התגלות המדרש, אלא דעות לחוד ומעשים לחוד. ועלכן אין השם שלם כי יד על כס יק, כי שלימות השם הוא חיבור יקוק ועמלק מפריד. ואין הכסא שלם כי הכסא הוא מרכבה לאלוקות ועמלק מפריד בין הרוכב למרכב, כי כל זמן שיש זכר לעמלק אזי א' אלופו של עולם לא רוכב על הכס שהוא המרכבה בעוה"ז. כי המרכב הוא המעשה הגשמי.

ועיקר הביטול מעשיה הוא ע"י קרירות ביראת שמים והטלת ספק הלכה, זהו שאמרו עמלק גמט' ספק, וזהו שאחרי הסתלקות אהרן כתיב "וישמע הכנעני מלך ערד" (במדבר כא א') ופרש"י שהוא עמלק ששינו רק לשונם לשפת כנען ונשארו בלבושם של עמלק, וראיתי מבארים כדי להכניס ספק, שזה מהותו של עמלק. ונ"ל

^י ואם לא היה טועה להחיות מהם היה נעשה משיח ובאה הגאולה. וי"א שבכוונה מסר נפשו להשאיר מהם. עיין ספר ולא עוד אלא (לבעל שבת המוסר) (בדף קח. מהדר' איזמיר תריג) בביאור השני לביאור חטאו של שאול שלא הרג את אגג – וז"ל – יכולים לומר באופן זה, שידע שאול ואנשיו שהיו עתידין לעונש בהיותם חומלים על אגג, ועב"ז לא חשו עליהם, לתועלותם של ישראל, שישאר המון מזרע הרשע הזה של עמלק, כדי שייצר לישראל, ויקבלו את התורה מרצון, שעד עתה היתה בידם רפויה בהיותה מקובלת על צד האונס, ובהיות כוונת שאול כן, מיד בבואו מן המלחמה, ובא שמואל אליו, אמר שאול לשמואל, ברוך אתה לה' הקימתי את דבר ה', דקשה, למה משקר, אלא רצה לרמוז לו מיד, שמה שחמל על אגג, היה לטובתם של ישראל, להקים ולקיים דבר ה', שהיא התורה, על ישראל, שיקבלוה מרצון כמדובר, ושמואל הבין סוד דברי שאול, ושתק על אגג, ושאל ומה קול הצאן, כל' ניחא ענין אגג, הצאן למה, והשיב שאול כי גם בזה כוונה העם לטובה, לזכות לה, וא"ת למה נענש, כיון שכויין למצוה רבה כזאת, אלא נענש, משום דבהדי כבשי דרחמנא למה לך, הרבה פתחים למקום לגלגל אופן שיקבלו התורה ברצון, וא"ת, ומה סבר שאול, י"ל, אמר, אעפ"י שראוי האדם לעונש בהיות מתערב בהדי כבשי דרחמנא, יבא מצוה כזאת על ידי שיקבלו ישראל התורה ברצון בסיבת, ויעבור עלי מה, ועיין לעיל פרק מ"ד, עכ"ל.

^י הרמב"ם כתב במורה נבוכים בשם אריסטו חוש המישוש חרפה הוא לנו, ואמנם הרבה ספרים ראשונים ואחרונים העתיקו לשוננו, אע"פ שהרמב"ן באגרת הקודש פ"ג והחת"ס אהע"ז ח"ב סימן מ' לגלגו על זה, וכן בצרור המור על התורה גינה זאת מאד, וכנראה שהבינו שדבריו כוון שגם הולדה דקדושה היא בדרך של חרפה, וחששו שיבואו לבטל המצוה שהיא מהחשובות ביותר, וחזקיהו המלך נתחייב מיתה על ביטולה אע"פ שידע שיוליד רשעים.

שהלבוש הם החקירות, וזה לא מכסים, אבל הלשון שהוא ביטוי למדות (כמבואר בתורה לו, כמ"ש ורוממנו מכל לשון) זה הם מכסים ומעלימים.

עמלק בחי' שכל קר ויבש, ומלחמתו להכניס קרירות בכל דבר שבקדושה, שע"י מהלכי שכל וחקירות הוא מכניס ספק בכל מעשה האם הוא נצרך ואם כראוי וכל מיני ספיקות עד שהאדם מתקרר בעשייה שלא תהיה בדחילו ורחימו, וסופו שמתקרר לגמרי מהעשייה.

עמלק הוא בנם של אליפו ופלגשו תמנע (בראשית לו יב). בסנהדרין צט: מבואר שתמנע היתה בת מלכים (בת עשו ואחות בניו האלופים), והיה בה ניצוץ קדוש, ורצת להתגייר ובאה לפני יעקב אבינו ולא רצה בה מרוב הדינים וקליפות שהיו בה (כמבואר שער המצות)^{טו}, וכיון שיעקב סרב לתקנה נענשו ישראל שיצא ממנה בן שמצער את ישראל. בתנחומא (וישב א') אמרו שתמנע היתה ממזרת כי עשו בא על אשת שעיר וילד את תמנע/^{טז}, והיא אחות אליפו מאביו, ונעשית פלגשו. ולימדך הכתוב כי מתמנע השפחה הפחותה והפגומה הזאת יצא עמלק הרשע שהתחיל להיות לישראל קוץ מכאיב (רבנו בחיי בראשית לו יב)

נמצא עמלק נכדו של עשו מצד אביו ומצד אמו, ונין ליצחק אבינו. וידוע שעשו הוא תמצית הזוהמה שעדיין היתה ביצחק אבינו/^{טז}, וכיון שיצאה כולה בעשו, יצא אחריו יעקב אבינו מזוכך לגמרי/^{טז}. ובעשו נתברר תמצית הזוהמה וממנה נולד אליפו ותמצית הרע של אליפו/^{טז} הוא עמלק, שלא נשאר בו שום ניצוץ טוב כלל, כולו רק' רע' כל' היום' ס"ת עמלק.

^{טו} עיין שער המצוות פרשת שופטים – תמנע אחות לוטן לא רצה יעקב לישאנה לפי שהיא תכלית הדינין לד' טעמים א' כי היא הארה בלבד כנוכר ועוד כי היא דאימא אשר דינין מתערין מינה ועוד שהיא יותר חיצונה מכלם ועוד שהיא בחינת קטנות גמור לבדו באופן שהיא תכלית הדינין יותר מכל הי"ח נשים הנו"ל: ולכן תמנע בגי' קס"ת הסופר שהם ה"ג מנצפך הכפולות שהם גי' פ"ר פ"ר והם הה"ג דאימא כנודע והם דומן הקטנות שהם דינין גמורים וקשים. ובוזה תבין וכדו' במ"ש רז"ל (סנהדרין דצ"ט) על ותמנע היתה פלגש לאליפו בן עשו כי תמנע בת מלכים היתה (וכה) ובאת להתגייר לפי ששורשה מן הקדושה אלא שלהיותה חיצונה מאד כנוכר לכן נאחזו בה הקליפות והיתה בת גוים (כו) מורע עשו החוי מורע כנען ולכן יעקב לא רצה לקבלה כנוכר ואז הלכה ונתרבה בורעו של עשו (נ"א יצחק) והיתה פלגש לאליפו בן עשו ונענשו יעקב ויצא ממנה עמלק שהציר את ישראל לפי שהיה ראוי לקבלה ולגיירה ולתקנה ולהחזירה אל שורשה בקדושה כי בת זוגו היתה כמו לאה בת לבן.

תמנע שיעקב דחה ואשת פוטיפר שיעקב דחה והכושית שדחה משה היו אותה בחי' בחי' לאה דקטנות שנדחו בגלל רוב הדינים שבהן. (רמ"ע מפאנו יונת אלם צו)

^{טז} בסנהדרין צט: אמרו תמנע בת מלכים דכתיב אלוף תמנע ואלוף הוא מלך, משמע שהיא בת אלוף תמנע, אבל האמת להפך אלוף תמנע נקרא על שם תמנע אמו ובאמת שמו קרח. כי אלוף תמנע הוא בן אליפו ותמנע אחיו הצעיר של עמלק, ונקרא על שם אמו תמנע, כיון שמתה בלידתו כמבואר ברבנו בחיי בראשית לו יב. ועוד מבואר בסוף וישלח שאלוף תמנע הכוונה למקום באדום שנקרא תמנע (העמק דבר בראשית לו מ) ועי"ש פסוק טז שבני אליפו האלופים לא נזכר בהם אלוף תמנע אלא אלוף קרח. אע"פ שבדברי הימים-א (א' לו) תמנע הוא מבני אליפו וקרח לא נזכר. וראיתי מפרשים (אברהם בן הרמב"ם) שקרח ותמנע הם אותו אחד. ומבואר בוישלח שכל שבעת בני אליפו היו אלופים דהיינו חשובים להקרא מלך וראש שבט.

שם בסנהדרין מבואר שמנשה היה מגלה פנים בתורה ואמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפו וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה. ואולי כיון שמגלה פנים בתורה היא מדת עמלק לכן תפס דווקא פסוק זה של תמנע ואליפו שמהם יצא עמלק. ומבואר שמפרשים שאע"פ שבסופו על כרחו חזר בתשובה ע"י שהקב"ה חתר חתירה להסתירו מהמלאכים שקטרגו עליו אע"כ על עוון זה של גילוי פנים בתורה לא נמחל לו.

^{טז} **כמבואר בשבת קמו**. שרק ביעקב פסקה זהמת הנחש. ועיין פירוש הציוני עה"ת פרשת תלדות – ויצא הראשון אדמוני. סודו מובן כי היה סיגו דיצחק וזהו סוד ראשית גוים עמלק. ועמלק שורש הנחש הקדמוני רמו לזה כתבו המקובלים כי היה לו (לעשו) דמות נחש על יריכו. ואונקלוס הגר כוון הסוד יודע ציד, נחשירכן.

^{טז} **ספר עץ הדעת טוב** – פרשת תולדות – והנה על היות רבקה ממשפחת רשעים בת בתואל ואחות לבן והיה מוכרח שהבנים יתדמו אל אחי האם, וכפי זה אם נולד עשו לבדו ויעקב לבדו היה בהכרח שכל אחד משניהם יהיה מעורב קודש בחול מצד יצחק אביו ומצד לבן אחי האם, אבל עתה שנולדו תאומים בבטן אחת נתברר התערובת ולקח עשו את כל הזוהמא אשר מצד לבן, ויעקב לקח כל הקדושת יצחק אביו, ויהיה חלקו ית' קדוש ומובחר ונקי מכל מום, ועדיין צריך לתרץ הקושיא השנית אבל הענין במ"ש בס' הזוהר בסבא דפ' משפטיה על ואלה המלכים אשר מלכו וכו' כי אדום וישראל כענין קליפת הפרי הנוצרת תחינה וכן ממש היתה לידת עשו שהוא הקליפה בתחילה כדי לברר הרע הזוהמא וז"ש ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער כנודע כי השיער הוא מותר זוהמת כל הגוף ואח"כ יצא אחיו נקי מכל הזוהמא כנו' מש"כ אם נולד יעקב ראשון שהיה מושך כל הזוהמא ח"ו.

^{טז} **עשו נקבר** ראשו במערת המכפלה, (פרקי דר"א לט ותרנגום יונתן פ' ויחי) כי בדעות היה בו נצוצי טוב ולא במעשים. אבל עמלק כבר היה כולו רע.

באליפו היה עדיין קצת טוב, וכיון שגדל בחיקו של יצחק אבינו נעשה צדיק ושרתה עליו רוח הקדש (מדרש הובא באישי התנ"ך). והוא אליפו התימני מחברי איוב (ב"ב ט) בזכות שענה כראוי לאיוב וזה שמורעו יצא עובדיה הנביא (ילקוט שמעוני איוב תתצד) ועיין ילקוט שמעוני בשלח רמז רסח שעשו אמר לבנו אליפו שאם ידרוש בטובת ישראל יהיה לו חלק לעולם הבא כפחות שבהם ואליפו אמר זאת לעמלק ולא שמע לו, אלא יצא להחריב את העולם. אבל עמלק גדל בחיק עשו (דברים רבה ב' כ').

עוד שם פרשת חקת רמז תסוד אומר המדרש שעשו ציווה את עמלק לנקום נקמתו מבני יעקב.

הס"מ בעצמו הוא שרו של עמלק, כי עמלק הוא הרע הגמור/כ"א, קליפה שאין בה שום ניצוץ טוב, לכן אין מקבלים גרים מעמלק (מכילתא סו"פ בשלח), ומצווה למחות אותו ואת כל רכושו מן העולם שלא להשאיר שום זכר ממנו (מדרש שוחר טוב תהלים ט' י'). ועיין ב"ב טז. הוא השטן הוא מלאך המוות הוא היצר הרע. הרע בה' הידיעה.

אחרי קריעת ים סוף כל העולם פחד מעם ישראל, כמבואר בדברי רחב לשני המרגלים שהתחבאו אצלם. וכמבואר בגמ' זבחים קטז. שבאו כולם לבלעם בפחד גדול, והוא הרגיע אותם, אבל לא קרר לגמרי, ואילו עמלק מיד אחרי קריעת ים סוף/כ"ב באותו זמן שכל העולם נבהלו, ויתרו שמע והתגייר, דייקא אז עמלק בדיוק להפך התעורר למלחמה, לקרר את היראה הזו מכל העולם, ומיד בא ממרחק להלחם בישראל בריפדים.

רבנו מזהיר כאן מעמלק שדרכו לקרר את האדם מיראת שמים ע"י לימוד חכמה כתכלית, ומזהיר להתרחק מחכמות חיצוניות שהן ממש מזיקות. ואמנם גם בלימוד חכמת התורה עמלק מסית ללמוד אותה כחכמה מנותקת מעיקר הכוונה, שהיא עשיית רצונו ית', כי עיקר היראת שמים היא לגלות מלכות שמים ע"י עשיית רצונו ית', ואע"פ שלימוד התורה הוא המצווה החשובה ביותר כמחז"ל (משנה פאה א' א) ותלמוד תורה כנגד כולם, הכוונה רק בשלומדים על מנת לשמור ולעשות לקיים ולא כדי להיות חכם. ואפילו בסוגיות של דרוש וקבל שכר. (כנראה לחדד את השכל כדי שנוכל להעמיק יותר בהבנת המצוות המעשיות).

אע"פ שלכאורה הדברים פשוטים והם מאמרי חז"ל מפורשים, אבל באמת הוא נגע המתפשט מאד אצל הלומדים דייקא, ללמוד את הגמ' כחכמה ולא כדי לדעת לדקדק בקיום המצוות, עד שמי שאינו למדן גדול היחס אליו בזלזול, אע"פ שעושה כפי כוחו. עיין בפנים מה שהבאנו בשם הרב משה פיינשטיין זצ"ל בספרו דרוש משה שמות ו' (כו) על הגמ' ב"ב י: שבעה"ב עליונים למטה ותחתונים למעלה.

עוד אמרו אנ"ש בעניין קיום המצוות שדרכו של עמלק כדי לקרר מהקיום להסית את האדם לדחות אותה למחר עיין שיש"ק ח"ו אות רכה - ה'יו אנשי-ש'לומנו מרמזים ואומרים שכן מרמז הפתוב (שמות יז) צא הלחם בעמלק. מחר. שכן המלחמה פנגד עמלק וחילותיו הוא בבחינת המחר. שכן עמלק מחליש דעת האדם מבחינת "היום" ואומר לו עשה זאת למחר ולאחר זמן, וכך דוחה את האדם מיום ליום ומחדש החדש ומשנה לשנה עד שנוקן פכר ואין לו פכר פח יותר להתחדש ולהתחיל מחדש באמת לעבד את ה'. על כן היה אומר רל"י ז"ל בענין דרך רבנו הקדוש שאחד מיסודות דרכו שצריך האדם לדעת שאין שום משג של "למחר", רק העקר הוא ההוה שנמצא בו האדם, וזה בחינת מה שאמרו רז"ל (עירובין כב.) למחר - לקבל שכרם, פי מחר הוא בחינת עולם הבא ואין לו להאדם בפרט המקרב לרבנו לחשב, רק על רגע זה שעומד בו, לחשב מחשבות איך לעשות בו עוד טוב ועוד טוב.

עוד בענין חכמות חיצוניות

רבנו אוסר בחומרה רבה ללמוד חכמות חיצוניות. אע"פ שהיו גדולי עולם שהתירו למודם לצורך לימוד התורה, אבל הרבה צדיקים חלקו עליהם ואסרו לעסוק בהם כלל/כ"ג.

ורבנו בכמה תורות מזהיר מחכמות חיצוניות עיין תורה ה' אות ד' ותורה לה אות א' שהם כמו שרטון האוסף עליו את כל המדות הרעות והן חכמה בטלה שממעטת מקדושת השכל הקדוש. ותורה לו אות ב' שהם שכלות

^{כ"א} כי הוא מהרע בעצם ואינו כשאר אומות אפילו ז' אומות שיש מצוה להרוג אותם הנמצאים בארץ ולא מבקשים להתגייר. ומבואר בספרים החילוק כי עמלק כופר באנכי ה' אלקיך ואילו שאר אומות כופרים בלא יהיה לך. והחילוק עצום כי הכפירה באנכי היא כפירה במציאות הבורא בלא תועלת ואילו כפירה בלא יהיה לך היא לתועלת כי ה' נתן כח מדומה לע"ז כדי שיהיה מקום לטעות אחריה.

^{כ"ב} בן יהודיע על ב"ב דף טז. - בוזהר ובדברי רבינו האר"י ז"ל בפסוק [שמות ט"ו ו'] תרעץ אויב מפורש, שבעת קריעת ים סוף מסר הקב"ה את איוב ביד השטן, כדי לטרדו בו, שלא יקטר על ישראל שאלו ואלו ע"ז.

^{כ"ג} ועיין ספר הברית - חלק א' מאמר כ' דרך אמונה - פרק כה - ועתה אשוב להלחם עם שר יון (אריסטו) והנמשכים אחריו מבני עמנו ואומר שאפילו הטובים שבהם שאינם עוברים על גופי תורה על כל פנים עוזבים ארחות יושר היא תורת ה' תמימה, ומבלים כל ימיהם בספרים חיצוניים בפילוסופיא, באמנם שכל החכמות נצרכים לתורה, וקרה להם כמקרה הכסיל אשר ראה אומן המלך מתעסק בעשית בגדי כבוד לבוש מלכות מעשה אורג והושב בחכמה נפלאה, וראה בידו פטיש ומחט וחוטו פשתן וחשקה נפשה להיות ג"כ אומן מופלא כזה, והלך ולמד אומנות הפחמין כדי שידע לעשות פטיש ומחטין, ואחר כך למד חכמת נשים לתמוך בפלך ידו כדי שידע לטוות פשתן ולעשות חוטין כי רצה ללמוד הכל על הסדר ולדעת כל דבר על אמיתתו שלא לספק בהם ועשה כן זמן רב ויכל בהבל ימיו ושנותיו ולא זכה ללמוד המלאכה הנפלאה המבוקש, ולא ידע העני הזה כי עיקר אומנות היקרה אינו זה ויכול לקנות פטיש ומחט וחוטו פשתן בדבר מועט, כנוכר משל הזה בספר אור החיים להגאון החסיד ר' יוסף יעבץ ז"ל:

היצד השוה שכלם בילדי נכרים יספיקו ובדברי תורה לא יעמיקו, את העם ממעשה המצות יפריעו וצדיק כביר ירשיעו, חוקקים חקקי און אשר העלו מחכמת יון זה פרי הידיעה מצד המופת הנקנה החסרה והחלושה עלולה ההטעה והיא לא תצליח הנפש כי למה שהיתה ההצלחה הנפשית הנצחיית בהתאמצות הנפש בדעות אמיתיות לא בכזבות, כי השקר אין לו מציאות כל שכן שלא יצליח והיתה ההשגה המחקריית אפשרי ההטעה מאד כאשר זכרנו למעלה (פרק ב' מאמר י"ט) ומלבד מה שזכרנו שם היא עלולה ההטעה מצד היותה מן המאוחר אל הקודם:

אמנם באמונה השלמה המקובל מן מאמת השלם זה האיש משה, בה אנו מובטחים שנצליח ונעשה חיל להיותה מן הקודם אל המאוחר. ועי"ש עוד שמאריך בזה.

וחומר ובהמה ביחס לחכמת התורה. ובתורה סד אות ב' שהן באות משבירת הכלים בחי' מותרות פסולת הקדושה. כאן מזהיר ביותר שיש בכל אחת מהן אבן נגף שהיא בחי' עמלק המחליש מיראת שמים.

קושיות

- א. מה פירוש שהתכלית והשלימות לעבוד בתמימות בלי חכמות כלל, והרי מצוה ללמוד את חכמת התורה וגם לחדד את השכל ולהעמיק ולפלפל בה? התירוץ פשוט כי תמימות היא הלימוד עמ"נ לקיים את התורה התמימה/כ"ו שלא חסר בה דבר ואסור להוסיף עליה לימוד חכמות חיצוניות שהן הפך התמימות כי הן חקירת עוה"ז דהיינו תורת החיסרון.
- ב. תמים פירושו שלם ונצטוונו (דברים יח ג) תמים תהיה עם ה' אלקיך, ופרש"י שהכוונה שלא לבקש לדעת עתידות, ומדוע רבנו אומר שהתמימות היא הפך החכמה. התמימות דהיינו השלימות, היא מדת הבטחון בה, ואילו כל החכמות החיצוניות הם כיצד להסתדר בעולם הזה בלי ה'.
- ג. רבנו מבטל את דעת המחקרים בטענה שאם כדבריהם נמצא שרק מתי מעט יזכו לתכלית. וצ"ע הרי אמנם כך הוא במציאות גם לפי האמת, שתמיד לכל היותר 20 אחוז יודע מהאמת וכדמצינו ביציאת מצרים שרק חמישית יצאו. ובאמת יש דעות שאחד מחמש מאות וכן רואים בחוש שרוב בני האדם בעולם רחוקים מאד מהאמת וגם בבני ישראל בכל דור רק מעט מאמינים בצדיק, שעליו נאמר כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה. התירוץ פשוט שלדבריהם אין אפשרות לזכות לעוה"ב אלא למעט שנולדו חכמים, אבל דעת התורה היא שניתנה בחירה לכל אדם להיות ירא שמים ולזכות לעוה"ב.
- ד. צ"ע מה שרבנו דורש את הפסוק "כי זה כל האדם" שפירושו שזה כל אדם יכול לזכות, דהיינו לתכלית דהיינו יראת שמים, והרי במציאות יש רק מעט יראי שמים באמת. התירוץ כנ"ל שבאמת כל אדם יש לו את הבחירה לזכות אלא שמעט זוכים כיון שמעט מוכנים לוותר על עוה"ז בשביל עוה"ב.
- ה. צ"ע מה שאומר שאיסור חמור ללמוד חכמות דהיינו השבע חכמות וקשה, הרי רפואה וחשבון והניגון הן מהן, ומה יעשו החוליים בלא רופא. ואיך נחשב חשבונות של תורה בלא חכמת החשבון, ואיך ננגן בשמחות ובבית המקדש, ועיין יערות דבש/כ"ו (ח"ז דרוש ז') לרבי יהונתן איבשיץ שדיבר בשבח החכמות ומבאר כיצד כל חכמה מועילה לחכמת התורה וכן כתב הרמב"ם באגרת שחכמות אלה הן רקחות וטבחות לחכמת התורה? וצ"ע לדברי היערות דבש א"א לחכמת התורה בלי חכמות אלה וא"כ כיצד יתכן שהיו חכמים גדולים שלא עסקו בהן? כ"ו כידוע שחכמים יודעים לרפאות עפ"י חכמת התורה. וידוע מעשה שהחזו"א הכין שרטוט מדויק כיצד לעשות ניתוח מסובך בראש

כ"ו ספר שומר אמונים הקדמון - ויכוח ראשון - האמת הוא בלי שום ספק, כי מלבד התועלת הנמשך מפשוטן של המעשים ההם (המבוארים בתורה) בהנהגות האדם ככל שאר ספרי דברי הימים, עוד יחוייב היות בהם ובסיפורם תכלית עצום, לרמוז סודות גדולות, וענייני כל החכמות האמיתיות. כי תורתנו הקדושה להיותה תורת ה', ודבור אלהי, כולה מראשה ועד סופה, מוכרח שימצאו בה כל השלמות כטבע הדבר האלהי, ולכן קראה דוד המלך ע"ה תורת ה' תמימה, כי היא שלמה בלתי חסרון, כוללת כל החכמות האמיתיות וסודות המציאות. וכמו שאמרו רז"ל במדרש, הביאני המלך חדריו, אלו חדרי התורה. ויגד לכם את בריתו, זה ספר בראשית שהוא תחלת ברייתו של עולם. אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים, אלו עשרת הדברות. וכי מנין יבא אליהו בן ברכאל הבווי ויגלה להם חדרי בהמות וחדרי לוייתן, וכי מנין יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה, אלא הדא הוא דכתיב הביאני המלך חדריו, עכ"ל. הרי שהכל נלמד מהתורה:

וכבר האריך על זה הרמב"ן ז"ל בהקדמת פירושו על התורה, וזה לשונו, אם כן כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית, והמקובל בהם לחכמים תולדות עם ארבע הכחות שבתחוננים, כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת, בכלם נאמר למשה רבינו בריאתם וכחותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם, והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז. וכבר אמרו רז"ל, חמשים שערי בינה נבראו בעולם, וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד, שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים. ואמרו, כי בבריאת העולם חמשים שערים של בינה וכו', וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה, הכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז, בתיבות או בגימטריאות, או בצורת האותיות הכתובות כחלכתן, או המשתנות בצורתן כגון הלפופות והעקומות וחולתן, או בקוצי האותיות ובכתריהן, וכמו שאמרו רז"ל במנחות דף כ"ט ב', כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות, אמר לו, אלו למה, אמר לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תלי תלים של הלכות, עד, זו מנין לך, אמר להם הלכה למשה מסיני. כי הרמזים הללו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני וכו', ע"ש שהאריך עוד בזה:

סוף דבר, ליכא מידי מכל מה שקבלו רז"ל דלא רמיזא באורייתא, הן ביאור הדינים והמצות, הן סודות מעשה בראשית ומעשה מרכבה, הכל נכתב בה בפירוש או ברמזה.

כ"ה כיון שרבנו אמר אשרי מי שלא יודע מהן כלל לא העתקתי דבריו.

כ"ו עיין בגמ' (מנחות צט): שכן דמא שאל אני שלמדתי כל התורה האם מותר לי ללמוד חכמה יונית אמרו לו שילמד בזמן שהוא לא יום ולא לילה כי כתיב והגית בו יומם ולילה. והרבה יש ללמוד רפואה מדיני טרפה במסכת חולין. גם הגמרא מביאה הרבה רפואות. ואע"פ שאמרו בסנהדרין י: אסור לת"ח לדור בעיר שאין בה רופא ובע"ז כו. אין מתרפאים ע"י רופא גוי. כבר נחלקו בענין רשות החולה להתרפאות גדולי עולם כמו שהארכנו בתורה ג' תנינא, ורבנו מאד הזהיר מרופאים עיין שיחות הר"ן סימן נ'. וחיי מוהר"ן סח שאמר שהם רוצחים ממש. ואמרו בגמ' ב"ב קטו. כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ולא אמרו ילך אצל רופא. ובפנים כתבתי שאולי האבן נגף היא שכשלומד בעיני בחכמות אזי נופל לתת ערך וחשיבות לחכמת אריסטו וחבריו היונים ומקבל מהם דעות משובשות שמפילות אותו מיראת שמים כי הם שכלים עמוקים ודקים שבקל אפשר לטעות בהם. ואפילו בחכמת הניגון יש מחברי יצירות מפורסמים שניגון שלהם מאד מושך את הלב והם מוזיקים מאד לעבודת ה' כמבואר בתורה ג' ח"א.

והרופא מאד התפעל ועשה כדבריו. וכל החכמות אפשר להגיע אליהן ע"י עיון התורה¹² וחכמת הניגון היה לחכמים קבלה מהלויים והיא לא חכמת הניגון של הגויים כנראה. ורבנו אומר שיש אבן נגף שהעוסק בחכמות בהיסח הדעת נתקל בה ונופל מיראת שמים ובשיחות הר"ן (סימן ה) אמר שבכל אדם יש רשעות טמונה בו וע"י למוד החכמות הן מתעוררות ומפילות אותו לתאוות עוה"ז ע"ש.

1. במה שאמרו לא המדרש עיקר אלא המעשה, לעומת עמלק שאומר להפך שהמדרש עיקר ולא המעשה, צ"ע לכאורה הוא צודק, כי איש ואמת זה בחי' מדרש, ואשה ואמונה זה בחי' מעשה, שהרי אשה אמונה יולדת מטיפת אמת וחכמה, וולד שפועל ועושה, נמצא לפ"ז שאשה ואמונה עיקר והאיש והאמת טפל. התירוץ שבאמת המדרש עיקר אבל רק שהוא מתגלה במעשה, ולא כשהוא נשאר מדרש כדעת המזקרים. כי המדרש לבדו אפשר להפריכו וכחו"ל¹³. מי שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת. ועיין תורה ז' אות ג' שרק קיום עצת הצדיק, היא החוקקת במקורב לצדיק את אור האמת שבה.

2. צ"ע כיון שעוה"ז עולם שקר חולף ועובר מדוע המעשה בו עיקר, הלא אדרבה מחשבת החכמה היא הנצחית שתשאר לעוה"ב, ואילו המעשים הגשמיים הם דבר חולף וכלה. התירוץ כי שעיקר אצלנו הוא הגילוי מלכות שמים ע"י עשיית רצון המלך במעשים ולא במחשבות ושכלים. אמנם גם לימוד בדרך של דרוש וקבל שכר יש עליו שכר אבל אינו עיקר ההמלכה. ועוד יש חידוש במצוות ה' ע"י ישראל דייקא שבכוון לקדש גשמיות כגון עור בהמה שכתב עליו ספר תורה והן נעשות קודש. ועיין קדושין מ:101 והנראה בזה כי חכמה היא דבר מופשט ועד שלא נחקק בכתב או בעשיה היא כמו פורחת באויר, ואין לה קיום. כי סוף מעשה במחשבה תחילה. דהיינו שהמעשה הוא תמצית החכמה שהרתה אותו נמצא שכל מעלת המעשה רק כיון שבו מולבש החכמה. והראייה מטפת החכמה היוצאת לבטלה בלא כלי של אשה אזי מיד נולד ממנה רוחין ושדין הפורחים באויר, אבל כשיוצא לכלי של אשה נולד וולד שהוא בעצמו בחי' סוף מעשה במחשבה תחילה וגם בכחו ולעשות מעשה מכח החכמה.

3. צ"ע מה שאומר בסוף התורה שעמלק זורק מילות למעלה כיון שעיקר אצלו השכל. איזה שכל כוונתו במילה. ולדברי ר' צדוק שחכמי האומות ידעו את כל חכמת ישראל אבל רק בחיצוניות שלה, כיצד למדו לדוגמא את מצות מילה שהיא הסרת הערלה כדי לגלות את הברית דהיינו הסרת המונע על החיבור עם הקב"ה, שאצלנו עמלק הוא הערלה, האם אצלם ישראל הם הערלה?

4. צ"ע כיון שהתכלית של עמלק הוא שיתחבר השכל המושכל ומשכיל הרי יש להם לשבת וללמוד ולחקור ולעסוק כל ימיהם בחכמות חיצוניות, וא"כ מדוע את השנאה שלהם לישראל הם מגלים בפועל עד שבאים ממרחק להלחם בהם? מזה זה מוסיף לעולם הבא שלהם? אלא כנראה מחזיקים שישראל הם הערלה והמניעה על התכלית שלהם.

5. אבל א"כ מה הכוונה שזורקים את מצות מילה למעלה לשכל הרי דייקא במצות מילה להפך הם מקיימים אותה בפועל במה שנלחמים בישראל להסיר הערלה, ולא רק נשארים בתאוריה והשכל שבזה. כי העיקר אצלם שלא לקיים אותה כצווי התורה.

עד כאן הקדמה

¹² עיין רמתיים צופים על תנא דבי אליהו – פרק ב – ומה שנמשלה התורה למים הוא שישורדים ממקום גבוה לנמוך כי התורה חמדה גנוזה וכו' ירדה לעולם השפל הזה. ומצינו שהתורה לעולם נשפעת בתמידות להעוסקים בה והפוך בה כנ"ל. וכל החכמות של כל המציאות ההוויות הכל הוא בכח התורה ואין צריך לשום חכמה. ומהתורה יוכל לידע טבע כל הנמצאים ושאר שבע חכמות. ולזה אמר חכמים הזהירו וכו'. היינו שמא תורו דבר אחד שלא מן התורה אף שתכוונו לאמיתה של תורה מחמת חכמה אחרת ולא תמצאו זאת בתורה על זה נתחייבו מיתה כנ"ל:

¹³ באבות פ"ג יז – הוא (רבי אלעזר בן עזריה) ה"ה אומר, כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרביין ושרשי מועטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, שנאמר (ירמיה יז), וה"ה בערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב. אבל כל שמעשיו מרביין מחכמתו, למה הוא דומה, לאילן שענפיו מועטין ושרשי מרביין, שאפלו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, שנאמר (שם), וה"ה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשי ו לא יראה כי יבא חם, וה"ה עלהו רענן, ובשנת בצרת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי:

¹⁴ קדושין מ: – וכבר היה רבי טרפון וקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאילה זו בפניהם תלמוד גדול או מעשה גדול נענה רבי טרפון ואמר מעשה גדול נענה ר"ע ואמר תלמוד גדול נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה. תניא רבי יוסי אומר גדול תלמוד שקדם לחלה ארבעים שנה, לתרומות ולמעשרות חמשים וארבע, לשמיטים ששים ואחת, ליובלות מאה ושלוש, מאה ושלוש מאה וארבע היין, קסבר יובל מתחילתו הוא משמט. וכשם שהלימוד קודם למעשה כך דינו (לאחר מיתה) קודם למעשה, כדבר המנונא דאמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם אלא על דברי תורה, שנאמר (משלי יז-יד) פוטר מים ראשית מדון וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה שנאמר ותהילים קה-מד) ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקי ותורתו יצורו:

פרש"י – גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה. כשיצאו ממצרים נתנה להם תורה בחדש השלישי ובחלה לא נתחייבו עד שנכנסו לארץ דכתיב בבאבם ואמר מר (ספרי פ' שלח לך) משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה דכתיב בהו כי תבאו וכאן נאמר בבאבם משנכנסו לה ובתרומות ומעשרות לאחר כיבוש וחילוק דכתיב תבואת זרעך שיהא כל אחד מכיר חלקו והן י"ד שנים הרי נ"ד ומשם התחילו למנות שמיטין כדאמרינן בערכין (דף יב:) ועשו שמיטה לסוף שבע הרי ס"א שנים ולסוף נ' עשו יובל הרי ק"ג:

תורה יט |

עיקר התכלית והשלימות הוא רק לעבוד ה' בתמימות גמור בלי שום חכמות כלל/לא^א.

הפירוש שלא לעשות מהחכמה עיקר אלא שתהיה רק לתכלית גילוי כבוד שמים וגילוי מלכותו ית' בעולם, וזו התמימות/לב^ב דהיינו שלימות עבודת ה'.

כי זה לעומת זה **יש מחקר**ים קדמונים שהאמינו שיש עולם הבא, אבל אינה השארות הנפש האלוהית/לב^ג, ששכרה תענוג השגת אלוהות, אלא הנפש לדעתם המוטעית, מצד עצמה נאבדת עם הגוף, ורק ע"י לימוד

^א לא ידוע טיפוס והיכן נאמרה תורה זו

^{בא} בכמה תורות חוזר על זה רבנו שחכמות אין צריך כלל, ובעיקר בחלק ב' דהיינו בסוף ימיו.

עייין שיחות הר"ן סימן קא - כבר מבאר כמה פעמים (רכג) שאין צריכין שום חכמות בעבודת הבורא יתברך רק תמימות ופשיטות ואמונה. ואמר שפשיטות הוא גבוה מן הכל. כי השם יתברך ברוך הוא הוא בודאי גבוה מן הכל. והוא יתברך הוא פשוט בתכלית הפשיטות:

עייין תורה יב תנינא - ועקר היתה הוא רק לילך בתמימות ובפשיטות, בלי שום חכמות, ולהסתכל בכל דבר שעושה, שיהיה שם השם יתברך, ולבלי להשיג כלל על כבוד עצמו. רק אם יש בזה כבוד השם יתברך יעשה, ואם לאו לאו, ואזי בודאי לא יבשל לעולם.

ועייין תורה מד תנינא - ובאמת, אחר כל החכמות, אפלו מי שידע חכמות באמת, אחר כל החכמות צריך להשליך כל החכמות ולעבד את ה' בתמימות בפשיטות גמור בלי שום חכמות. וזה היא החכמה הגדולה שבכל החכמות, לבלי להיות חכם כלל. כי באמת אין חכם בעולם כלל, ואין חכמה ואין תבונה נגדו יתברך (א), והעקר הוא, כי רחמנא לבא בעי' (סנהדרין קו: וזה תצא דף רפא):

וכבר מבאר בספרים ובדברינו בכמה מקומות, להרחיק עצמו מאד מאד לבלי לעין כלל בספרי המחקרים הפילוסופיא, ואפלו מספרים של חקירה שחברו גדולים מאמינו בני ישראל, גם מהם צריך להרחיק מאד, כי הם מזיקים מאד לאמונה, כי די לנו באמונתנו שקבלנו מאבותינו הקדושים. וזה כלל גדול ויסוד ועקר בעבודת השם להיות תם וישר וכו', לעבד אותו יתברך בתמימות, בלי שום חכמות וחקירות כלל כלל לא:

גם מחכמות שיש בעבודת השם בעצמו צריך להרחיק מאד. כי כל אלו החכמות של העולם, שיש להנכנסין ומתחילין קצת בעבודת השם, אינם חכמות כלל, והם רק דמיונות ושטויות ובלבולים גדולים. ואלו החכמות מפילין מאד את האדם מעבודת השם, דהיינו מה שחושב וחוקר ומדקדק ביותר, אם הוא יוצא כראוי במה שעושה.

עייין תורה עז תנינא בסוף - וצריך לחזק עצמו ביראת שמים גם בעת פשיטותו בכל מה שיוכל, ויוכל לבוא לשמחה גדולה על ידי תמימותו ואמונתו. כי חכמות אין צריכין כלל, רק אמונה ותמימות ופשיטות בלי שום חכמה כלל. כי חכמות מזיקים מאד להאדם, והחכמים נלכדים בחכמתן של עצמם, כי החכמה מתעה אותו מחכמה לחכמה, ומאותה החכמה לחכמה אחרת, וכן מחכמה לחכמה יותר ויותר, עד שנלכד ונתעה בחכמות עצמו.

ועייין תורה ה' תנינא אות טו - כי באמת צריכין דיקא לסלק את המוח, כי צריכין להשליך כל החכמות ולעבד את ה' בפשיטות, כי צריך שיהיה מעשיו מר בין מחכמתו (אבות פרק ג), ולא המדרש הוא העקר, אלא המעשה (שם פרק א), ועל כן צריכין לסלק כל החכמות ולעבד את ה' בפשיטות, בלי שום חכמות. לא מבעיא חכמות של שטות של סתם בני אדם, אלא אפלו חכמות גמורות, אפלו מי שיש לו מח גדול באמת, בשמיעה לאיזה עבודה, הוא צריך להשליך כל החכמות ולעסוק בעבודתו יתברך בפשיטות. וצריך אפלו להתנהג ולעשות דברים, שגראה במשגג בשביל עבודת השם,

עייין תורה קכג - וישראל בעת קבלת התורה היו להם חכמות גדולות כי אז היו עובדי עבודה זרה שבימיהם, שהיה טעונם על פי חכמות וחקירות גדולות כידוע. ולולי שהיו ישראל משליכין מעצמן החכמות, לא היו מקבלים התורה. כי היו יכולים לכפר בכל, חס ושלום, ולא היה מועיל להם כל מה שעשה משה רבנו עמיהם. ואפלו כל האותות והמופתים הנוראים שעשה לעיניהם, לא היה מועיל להם, כי גם עתה נמצאים אפיקורסים הפופרים על ידי שטות וטעות חכמתם.

^{בב} **התמימות היא החכמה** עייין חיי מוהר"ן סוף סימן תיג בכל דבור ודבור ובכל תנועה ותנועה מדבוריו ותנועותיו הקדושים והטהורים והנוראים מאד, היה כלול בכל אחד ואחד חכמה נפלאה ועמקה, ותמימות גמור בתכלית הפשיטות באמת. כי תמימות וחכמה אמתית פלו חד פמוכן למשכיל באמת:

ועייין שיחות הר"ן קא כבר מבאר כמה פעמים שאין צריכין שום חכמות בעבודת הבורא יתברך רק תמימות ופשיטות ואמונה. ואמר שפשיטות הוא גבוה מן הכל. כי השם יתברך ברוך הוא הוא בודאי גבוה מן הכל. והוא יתברך הוא פשוט בתכלית הפשיטות:

שבחי הר"ן יג היה עושה ועובד את השם יתברך בכל מיני עבודות פשוטות לגמרי בלי שום חכמות כלל אף על פי שבאמת היה חכם גדול ומופלג בחכמה מאד מאד גם בימי קטנותו ובימי נעוריו כאשר היה מפורסם לכל מכיריו, אף על פי כן לא השתמש בשום חכמה כלל בעבודת השם רק היה נוהג לעשות כל העבודות הפשוטות שבעולם. דהיינו למוד התורה הרבה, מצוות מעשיות, ורובי תפלות ובקשות ורובי התבודדות מאד לדבר ולפרש שיחתו לפניו יתברך כנ"ל וכיוצא בזה. וזה היה עקר חכמתו הגדולה מאד, כי מעצם הפלגת חכמתו זכה תכף לחכמה זו שאין צריכים שום חכמה כלל בעבודת השם. כי זה עקר החכמה הגדולה מן הכל (כמבאר בדברינו כמה פעמים) שלא להיות שום חכם בעבודת השם רק בתמימות ובפשיטות בלי שום חכמות כלל:

^{לב} **כי לדעתם** הנפש אינה חלק אלוהי אלא שכל עצמי רוחני שמצד עצמו נאבד עם הגוף ורק ע"י עסק החכמה והשכל הוא נעשה נצחי. עייין מהר"ל בכורות ת: שזה היה הויכוח בין רבי יהושע בן חנניא וסבי דבי אתונה בכל השו"ת שהיה ביניהם שם.

עייין מהר"ל חדושי אגרות על בכורות דף ח: וכבר אמרנו כי לפי דעתם (של סבי דבי אתונה) השכל נולד והוא ולד בפני עצמו. והנה ההכנה שבנפש לקבל השכל נקרא כודניא, ובשביל שיש הכנה בכח הנפש לקבל המושכל לכך וע"י ההכנה אל המושכל שבכח הנפש יש קיום אל הנפש, ודבר זה אומרים הרבה מהם, לכך אמרו לו וכי יש שליאת לכודניא, פי' אם כח הנפש כודניא שאינו מוליד השכל, אם כן אין כאן הכנה כלל כי לא שייך הכנה אחר שאין כאן תולדה, ולמה אמרת שמולחין המלח [שהיא] הנפש בשליאת כודניא. והשיב להם ומלחא מי סריא, כלומר לא כמו שאתם חושבין שהנפש הזו צריך לה קיום, מפני שהנפש היא עומדת באדם בעל גוף, אין

חכמות היא נעשית נצחית, שאומרים שיעקר התכלית והעוה"ב הוא רק לדעת כל דבר כמות שהוא, כגון לידע הכוכב כמו שהוא דהיינו לידע מהותו ל'דומפני מה עומד במקום ההוא דהיינו חכמות חיצוניות, לתכלית השגת עולם הזה: להבדיל מלימוד התורה הקדושה שהוא לידע כל דבר כיצד אפשר על ידו להתקרב לה' ית' ולגלות מלכותו בעולם ולהמליך אותו. כי יש משכיל ומושכל ושב"ל [ל"ה]/[ל"ו] דהיינו הכח המשכיל דהיינו האדם הרוצה להשכיל, ובקדושה הוא מה שמאיר לאדם מנשמתו, והשב"ל בעצמו של האדם שבו הוא מבין, ובקדושה היא אור נשמת האדם החלק אלוך, והדבר המושכל דהיינו הדבר חכמה, ובקדושה הוא מחשבת השכל שירד אל המשכיל. וזהו התכלית והעולם הבא אצלם, שיהיה נעשה אחד מהמשכיל והמושכל והשב"ל [ל"ז]/[ל"ח] הטעות שלהם אינה ההשתדלות לחבר את השכל מושכל ומשכיל, כי זה דבר נפלא שאפשר לזכות עי"ז לרוח הקדש ונבואה/ל"ט

הדבר כך כי מלחא מי סריא, כי הנפש היא עצם אלקי בעצמה אין צריך לתת אליה קיום רק הקיום בעצמה. ולכך אמרתי לכם שמולחין המלח בשליתא דכודניתא, כי ההכנה שאתם חושבין בלתי נמצא. רק אין צריך לתת קיום לנפש:

עוד שם.... ואחר כך שאלו ורציצא דמית וכו', וביאור זה, כי לפי דבריכם אשר אתם אומרים כי נפש האדם אצולה מן הש"י והיא חוזרת אל הש"י במיתתו, בודאי אם כבר יצא האדם ממדרגה החמרית דהיינו אחר שהוא גדול אז נפש האדם במיתתו חוזרת אל הש"י, אבל בילדות האדם ובקטנותו שהוא שקוע בתוך מדרגה החמרית, הנה מדרגה החמרית שהאדם שקוע בו הוא מונע ומעכב אותו מן הדביקות בו יתברך. וז"ש ורציצא שמת בקליפתו, קרא מי שמת ועודו במדרגתו החמרית רציצא שמת בקליפתו, דהיינו אפרוח קטן שלא יצא לאויר העולם להיות נמצא בפעל. וכך הוא באמת בילדותו שהוא שקוע בתוך מדרגה החמרית, כאלו לא יצא אל העולם להיות נמצא בפעל, עד שהוא גדול ואז יצא ממדרגה החמרית שלו, וביציאת נפש שלו יש לו מונע החומר אשר הוא שקוע בו שתשוב נפשו אל האלקים אשר נתנה. וזהו השאלה לר"י שהיה אומר כי הכל הוא ע"י הנפש ולכך יש השארות אף לקטנים, לא כמו שאומרים הפלוסופים כי השארות הוא לשכל, ולפי זה אין השארות לקטנים שלא נמצא אתם השכל, ולדעת ר"י איך יהיה השארות לקטנים שנפשם מוטבע בגוף שהוא מונע הדביקות. ועל זה השיב מהיכא דעל נפיק, כלומר כמו שבא הנפש בגוף החמרי וכך אפשר שיצא מאתו. ור"ל כי הנפש אף בגופו [של] האדם היא נבדלת, ולפיכך הנפש שהיא נבדלת נכנסת לשם ויוצא משם, ודבר זה ברור ג"כ ואין לברר אמיתת הדברים במקום זה:

^{יז} בתולד- ומפי

^{יח} ספר הברית ח"ב מאמר ח' פ"ה. ספר העקרים מאמר ג' פכ"ה. שבילי אמונה נתיב א. שני לוחות הברית להשל"ה הקדוש (ותולדות האדם - בית הבחירה אות ב) ודגל מתנה אפרים וישלח

ל' מושכל ומושכל - העניין הזה נמצא גם בצד הקדושה כמבואר בדגל מחנה אפרים פרשת וישלח - ויש בזה פרטי דברים אין להעלות כל דבר לשורשו כי יש ג' בחינות משכיל מושכל שכל, משכיל היינו האדם הרוצה להבין ולהשכיל איזה דבר, מושכל היינו אותו הדבר שרוצים להשכיל אותו, ושכל היינו שבו משכילין מה שרוצים להשכיל והשב"ל הוא שורש אלקות שהוא החכמה העליונה וכשהוא מכניס השכל שלו בכל דבר שהוא עושה אזי מכניס שורש אלקות באותו דבר ובוה הוא מעלה הדבר לשורשו וכמו שאיתא בגמרא (תענית כ"א). אצל נחום איש גם זו שזה היה מידתו שבכל דבר שהיה עושה ושאיירע לו היה מכניס השכל העליון היינו החסד כי החכמה הוא שורש החסד כידוע על כן כשאירע לו שגנבו מאתו אבנים טובות שהולין לבי קיסר והניחו עפר במקומו אמר גם זו לטובה והיינו שהיה יודע שעפר הוא גם כן מן הד' יסודות אף שהוא יסוד התחתון אף על פי כן יש בו שורש אלקות והיה מכניס עם השכל שלו שדבוק לשכל העליון בחינת חסד שבו שהוא שורש אלקות שיש בו שהוא יכול להפך ולשנות כל הטבעים ואז נמתקו כל הדינים והוא שרימו לו אליהו ז"ל דלמא מעפרא דאברהם הוא, היינו שמצא חסד שבו שהוא שורש אלקות שיכול להפוך כל הטבעים וזהו מידתו של אברהם שהיה מידת החסד וזהו מעפרא דאברהם,

^{יט} גם עיין גבורות ה' למהר"ל בהקדמה שניה ד"ה ועתה ראה שהם אומרים שעצמותו שכל מופשט. ומהר"ל חושי אגודות סוטה כא. ד"ה כי הוא שבשו. ועיין ביאור הכותב על עין יעקב ויש מסכת ע"ז בשם הרשב"א.

לח עיין מהר"ל חושי אגודות על סוטה דף כא. (מבאר הטעם שזבולון זוכה כיששכר שע"כ סבר שבנא להתחלק עם הלל) כיון שהוא סבה לתלמודו ראוי שיחלק עמו, שהרי התורה נעשה על ידי שניהם. כי שבשו הוא דברי הפלוסופים שהכל תולה כאשר יקנה מדרגת המושכלת, כי הכל תולה בדביקותו של אדם בבוראו ע"י התורה, ולפיכך גורם לתורה הוא כמו התורה עצמה.

עיין ביאור הכותב על עין יעקב ריש מסכת עבודה זרה. בשם הרשב"א - הרשב"א ז"ל האריך במאמר זה בפירושו לאגדות וכלל היוצא מדבריו הוא שאמר כי כל המתעסקים בחכמה ואף המתפלספים יודו שמין האנושי הוא החלק הנכבד בעולם השפל מפני שהוא בעל השכל ובלבד אם יפעל בחלק השכל וישתדל בחכמה וזלתי שהם מסכימים על חכמתם ואנו מסכימים על אחרת והוא שאנו נחייב ההשארות בהתעסק במצות התורה שנצטוינו בה מפיו ית' ושייעד לנו החיים הנעימים והאריכות שאין לו תכלית בקיום מצותיה וההיפך על ביטולם א"כ התכלית בבריאה העסק בה ובמצותיה ואולם שתצטרך היא על כל פנים השתדלות עסק העולם וישונו על כן מי שמתעסק בעניני העולם וישונו לכונת מי שיתעסק בתורה הוא נוטל ג"כ שכר עמו כי לולא זה לא יתעסק זה שצרכי האדם רבים ויכלה האדם ימיו בהם אם יצטרך כל אחד להכין לעצמו והוא מה שגילו לנו רבותינו ז"ל ממ"ש (דברים לג) שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך.

לט עיין ספר הברית ח"ב מאמר חק פ"י - ועתה אנשי לבב לכו שמעו ואספרה כל יראי אלהים אשר עושה לנפשו בעל הרה"ק או הנביא בעת ההשגה הנכבדת ואין מקשר שכל משכיל ומושכל והיו לאחד בידו, כי אם תזכרו ראשונות את אשר הקדמנו למעלה (בפ"א מאמר זה) שנשמת האדם היא כענף ארוך מאד רגליו מוצב ארצה תוך הגוף הקרוץ מחומר היסודות וראשו מגיע השמימה: ומעתה אודיע דברי אתכם ששורש העליון מנשמתו אשר בשמים ממעל נקרא שכל כי הוא הוא השכל האמיתי בעצם, וקצה ענפו התחתונה אשר היא נשמת האדם שבגופו נקרא משכיל כי על ידו הוא משכיל על דבר, והתעוררות ההשכלה היוצא מן המשכיל מלמטה למעלה אל השכל וכן השפע היורד מן השכל מלמעלה למטה אל המשכיל זה נקרא מושכל, ומושכל הזה הוא ענין המחשבה, ואשר היא העולה היא המחשבה מן המשכיל המושכל אל השכל והיורדת למטה היא המחשבה מן השכל המושכל אל המשכיל, והנה המושכל הזה בין היורד ובין העולה הוא קו אחת בעצמו שהוא הענף הארוך שמתעורר להגיע המשכיל או השכל מקצה מזה אל הקצה מזה והוא הבריח התיכון המבריך מן הקצה אל הקצה ועל ידו מתאחדים השכל עם המשכיל והיו לאחדים בידו ונעשה שכל משכיל ומושכל דבר אחד:

בתנאי שהשכל הוא אלקי, הארת הנשמה, אבל אצלם השכל הוא חכמות חיצוניות, שהן חכמות עה"ז העובר ממילא כשמחברים אותו למשכיל ומושכל הוא חיבור חסרון לחסרון המוליד הבל. כי האמת משכיל היינו האדם הרוצה להבין ולהשכיל איזה דבר, ומושכל היינו אותו הדבר שרוצים להשכיל אותו, ושכל היינו שבו משכילין מה שרוצים להשכיל, החיבור בניהם הוא על ידו זוכים להבנת כל חכמה בין חכמת הגמרא ובין חכמה חיצונה, כי גם חכמת הגמרא יש בה חלק חיצוניות שנלמד כמו חכמה חיצונית. ההבדל הוא שלימוד הגמרא הוא כדי לדעת לקיים את מצוות התורה, ולא הידיעה ולא קיום לבדו הוא שכר עולם הבא, אלא רק עד כמה שמכוון בלימוד ובקיום לשם שמים, כי הלשם שמים הוא פנימיות התורה המתבטא ומתגלה ביראת שמים שהיא עד כמה שהאדם מאמין ומשיג את מציאותו ית' והשגחתו עליו, וזו השגת אלוקות השייכת לכל אדם בכל מדרגה, כי כל אחד מישראל וגם הפשוט ביותר יש לו חלק אלוק נשמה שמאירה בו וככל שפורש מעבירות ותאוות רעות וגשמיות היא מאירה בו יותר בחוץ, והארת הנשמה הוא השכל האלוקי המאיר אל המשכיל וכשהוא מקבל אותו אזי השכל נהפך למושכל והמושכל הוא הרגשת מציאות ה', המתבטא ביראה ואהבה, וכשמקיים את המצוות לגלות מלכותו ית' בהשגה זו דהיינו ביראה ואהבה בזה האדם זוכה לעוה"ב.

אבל להבדיל לדעת המחקרים השכל הוא חכמה חיצונית, והמשכיל הוא המחקר והמושכל הוא המחבר ביניהם וגורם שיהיה להם השארות הנפש ותענוג עוה"ב. אבל זה שקר והבל כי החכמה החיצונית אינה נצחית וכשמתחברת למשכיל שהוא מחקר השקוע בהבל עוה"ז אזי המושכל הוא טומאה.

והם מבליים לשון בלאי, את ימיהם ¹²⁰ (בלשון עמך – שורפים את הזמן) **על זה בעולם הזה לחקור ולהשיג המושכלות שזהו התכלית אצלם. וזהו בעצמו העוה"ב** העולם הבא אחר הפטירה והפשטת הגוף לדעתם הטועה, רק שבעוה"ז שמלובשין בגוף אין להם תענוג כל כך מן החקירות ובעולם הבא שיתפשטו מהגוף יתענוגו מאוד ¹²¹ מזה. ולדעתם הרעה עיקר השגת התכלית הוא על ידי חקירות וחכמות חיצוניות שלהם. כי לדעתם רק על ידי יש השארות הנפש, אבל מי שלא עוסק במושכלות כנ"ל לא יהיה לו עולם הבא, כי נפשו נאבדת עם הגוף. ואמנם יש קצת אמת בדבריהם שהנפש נאבדת ואין לה קיום נצחי, אבל רק לגבי נפש הגוי ¹²², שלא עשה רצון הקב"ה בשבע מצוות בני נח. אבל חכמות חיצוניות הם לא סיבה לנצחיות אלא אם ישתמשו בהן לשרת את ישראל ¹²³ בלי לפול באבן נגף שבהן.

אבל באמת אצלנו ¹²⁴ אמונתנו היא שנפש היא אלוקית, דהיינו נפש ישראל, והיא נצחית, על כן עיקר השגת התכלית הוא רק על ידי אמונה ומצוות מעשיות לעבוד ה' ע"פ על פי התורה בתמימות ובפשיטות ¹²⁵ ¹²⁶ כי האמת היא שתענוג עוה"ב הוא שכר מהקב"ה לנפש הנצחית שהיא חלק אלוק ¹²⁷, ועיקר השכר על גילוי מלכותו בעולם החשוך הזה ע"י עשיית רצונו.

¹²⁰ להבדיל מישראל דכתיב בהם בא בימים שבא עם כל ימיו מלאים קדושה. אבל גוי כיון שעוסק בחכמה חיצונה וכפירה בהקב"ה באמת אין לו עולם הבא. אבל בעוה"ז חוזר בגלגול וצ"ע מדוע.

¹²¹ חתרו - נח

¹²² עיין ערבי נחל – פרשת ויקהל – דע לך שאף שדברי הפילוסופים אמת שמי שעוסק תמיד בהבלי עולם הזה אין לנשמתו השארה מאחר שנתפזרה בדברים כלים ונפסדים, וכן כשעושה אדם עבירה בא נפשו לקליפה ואין לה השארה, מ"מ זה אינו רק בעובדי כוכבים, משא"כ בישראל. ודבר זה מבואר בנוסח האמור בתפלה, הלא כל הגבורים כאין נגדך כו' ומותר האדם מן הבהמה אין, היינו הנשמה הוא ג"כ אין, שאין לו השארת הנפש כבהמה, והטעם, כי הכל הבל, שכל נפשו נתפור בדברי הבלי עולם הזה ע"י עסקו בהם, והוא מאז"ל (ראש השנה י"ז ע"א) הרשעים נעשים אפר כו', אך זו רק בעכו"ם שאע"פ שגם עכו"ם העוסק בתורה כו' ויש לו השארת הנפש ע"י, מ"מ רשעי עו"ג אין להם השארה, ע"י שעוסקים תמיד בהבלים, או אפילו רשעי ישראל אשר לרוב רשתם נחשבו כיוצא מן הכלל וענינים כעו"ג, משא"כ אנו יש לנו ירושה זו מאבותינו שהנפשות קיימות אע"פ שנפזרים בדברי הבל, והטעם, כי נפשות ישראל אף שבאים נפשותם להבל או לקליפה הוא מין בשאינו מינו ואין לו דביקות כלל עמהם ואין מתדבק רק בניצוץ הקדוש השוכן שם בגלות בתוך הקליפה או ההבל ההוא ונדון שם ביסורים וגינהם ובהתבטל הקליפה ההיא וההבל ההוא שב נפשו למקומה, משא"כ רשעי עו"ג מתדבק נפשם בקליפה עצמה ולעתידי יבוער רוח הטומאה מארץ ויתבערו נפשותיהם ויאבדו מתוך הקהל: וז"ה אבל אנחנו עמך כו' בני אברהם כו' שהם המשיכו לנו נשמות ממוקם הנצחיות ובהכרח יש לה השארה אחר סבלה העונשים המגיעים לה כיון שהיא בטבעה נצחית...

¹²³ צ"ע גוי שעוזר לישראל אבל לא מקיים ז' מצוות בני נח.

¹²⁴ חתרו - אצלינו

¹²⁵ עיין כווי ח"ב אות מה עדי נ', ותפארת ישראל פרק ו' ס' י' יא, וטעמי נחל וישלח לנוס אז מש"כ על הפילוסופים

¹²⁶ עיין ערבי נחל פרשת וישלח דרוש א' (ד"ה ונבאר דבר זה) מה שמאריך לבאר דעת הפילוסופים החלק האמת שבדבריהם והיכן סטו מן האמת והיא אריכות גדולה לכן לא העתקתי דבריו ע"ש.

¹²⁷ הכוונה כי לאדם יש נפש רוח ונשמה. הנפש נופשת באדם מלובשת בדם, ואותה אנו צריכים לתקן לזכך אותה להיות כלי להשגות אלוקות. אבל בנשמה היא חלק המתוקן שמאיר לנפש ע"י הרוח, וכל התגברות על היצה"ר לעשות רצון הקב"ה ע"י מאירה הרוח את אור הנשמה בנפש ומתקנה יותר.

ועי"ז בעצמו זוכין למה שזוכין לשכר רוחני נפלא שאין לו דוגמא בעולם הזה כמו שכתוב **עין לא ראתה** זולתך וכו' [מ"ח/מט] ואמנם שכר עוה"ב הוא שכל וחכמה, אבל לא חכמה חיצונית, אלא אלוקית, דהיינו השגה יותר ויותר פנימית באלוקותו ית', אבל זה רק כפי היראת שמים שקדם לו **כ"ש (תהלים קיא)** וי' ראשית חכמה יראת ה', **שעיקר ראשית וקדימת החכמה, הוא רק יראת ה' שצריך להקדים היראה להחכמה.**

כי האמת שאין נצחיות אלא הקב"ה ולכן אין נצחיות אלא למה שנכלל בו ית' ביראה ואהבה, ע"י תורה ומצוות בכוונה לגלות מלכותו בעולם החשוך הזה, עד שנעשה דומה לו במעשים בבחי' והלכת בדרכיו ואזי זוכה לתענוג השגתו האין סופית בעוה"ב.

ותדע שאין הדבר כדעתם ח"ו

^מ ישעיהו סד ג'

^ג **ישעיהו פרק סד (ג) ומעולם לא שמעו לא האזינו עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו:**

רש"י (ג) ומעולם לא שמעו – כאותן נוראות שנעשות לאחת מכל העכו"ם לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכה לך כך שמעתי מר' יוסי והנאני, אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו' משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב"ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים:

^ה **תהלים פרק קיא (י) ראשית חכמה יראת ידוד שכל טוב לכל עשיהם תהלתו עמדת לעד:**

יוסף תהלות להרחיד"א – ראשית חכמה יראת ה'. שצריך שתהיה יראתו קודמת לחכמתו ואז חכמתו מתקיימת. שכל טוב לכל עושיהם למקיימי המצות לשמה כמשו"ל ואמר לכל עושיהם שנבראים מלאכים מהמצות כמשו"ל ועל ידי זה שלומד תורה לשמה לשמור ולעשות. תהלתו של הקב"ה שהיא השכינה שנקראת תהלה עומדת לע"ד כינוי לת"ת כידוע והוא יחוד שלם פב"פ כי זה כל פרי התורה והמצות ליחוד קב"ה ושכינתיה כנודע:

כי א"כ לא ישיגו התכלית רק מתי מעט [א] מעט מאד דהיינו הבעלי שכל פילוסופים. ומה יעשו קטני הערך שאין להם שכל כזה לחקור חקירות לדעת המושכלות, שהם רוב ועיקר העולם, איך ישיגו הם את התכלית. כי אפילו עיור שפטור ממצוות בא לעולם לאיזה תיקון במה שכן יש לו בחירה, ואפילו שוטה בא לאיזה תיקון שצריך להשלים.

אבל באמת לדעת התורה עיקר השגת התכלית הוא רק ע"י תמימות דייקא דהיינו יראת ה' ומצות מעשיות בפשיטות גמור/כ) כי שכר עולם הבא ומדרגת האדם שם הוא כפי מימוש הכוחות שקיבל האדם בעוה"ז, ולא לפי הישגיו והצלחותיו, על כן יתכן מאד שאדם הנחשב גדול ומצליח בעוה"ז יהיה פחות חשוב בעוה"ב מאדם שבעוה"ז הגיע לפחות השגות והצלחה אבל מימש יותר את כל כוחותיו שקבל. כמבואר בפסחים נ.1/ו) ד"ה עולם הפוך ראיתי. ומימוש הכוחות תלוי ביראת שמים ולא בכישרון. כי הכישרון נקבע בהריון כמבואר בנדה טז: אבל יראת שמים היא בבחירת כל אדם כחז"ל (ברכות לג): הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכעין זה מבואר בלק"ה/ו) שכל אדם מקבל כוחות לעבודת ה', והוא בעל חוב, והחזרת החוב היא כשמכניס אותם בתורה ומצות ומעשים טובים.

וזדו שאמר שלמה המלך (סוף קהלת/ו) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם כי המצוות הם תרי"ג כנגד שסה ורמח אברים וגידין שבאדם וקיומן ביראת שמים מתקן את קומת האדם בגשמיות בעוה"ז וברוחניות לעולם הבא היינו ששלמה המלך ע"ה מלמד

^א הבטוי הזה נמצא ברש"י בנ"ך יחזקאל פ"ה ג' ד', עמ"ס ג' יב. משלי כד ו'.

^ב בפשיטות גמור - צ"ע מה ההוספה הזו "בפשיטות גמור"? ונראה להבדיל מהמחקרים, אצלנו העיקר היא העשייה כפשוטו גם במקום שהעשייה הפשוטה נדמה שסותרת את החכמה הקשורה לאותה מצווה, כגון סוכה שידוע שיש בה קדושה נוראה ואעפ"כ המצווה לנהוג בה כמו בבית כמבואר בסוכה כו. תשובו כעין תדורו, והפשיטות הגמור הוא לאכול ולישן בה כמו בבית. וכן סעודה שלישית שהיא זמן רעוא דרעוין שהיא קדושה נפלאה מעתיק ששורה בזמן הזה ואעפ"כ סעודה שלישית היא הסעודה החשובה ביותר והמצוה בפשיטות גמור היא לאכול דייקא.

^ג פסחים נ. - (וזכריה יד-ו) והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון מאי יקרות וקפאון א"ר אלעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא ר' יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעולם הבא ור' יהושע בן לוי אמר אלו בני אדם שיקרין הן בעולם הזה וקפויין הן לעוה"ב כי הא דרב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד כי הדר אמר ליה אבוה מאי חזית אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה אמר לו בני עולם ברור ראית ואנן היכי התם כי היכי דאיתו אנן הכא הכי איתנין התם.

ועיין דרש משה לרבי משה פינשטיין פ' וארא (ו' כו) עה"פ הוא משה ואהרן, ופירשו ללמד ששקולין כאחד, מקשה כיצד יתכן ומבאר שם בבאיור השני עפ"י הגמ' הנ"ל הנמצאת גם בב"ב דף י' דיוסף בריה דרב יהושע אמר לאביו עולם הפוך ראיתי וא"ל אביו עולם ברור ראיתי, שתמוה מאד איך אמר שהוא עולם הפוך הא ודאי בעוה"ז האדם רואה רק לעינים והתם הוא עולם האמת. אבל צריך לומר דראה שגם בעולם האמת אומרים על העליונים כאן שהם עליונים, ועל התחתונים כאן שהם תחתונים, ואעפ"כ היו התחתונים למעלה ועליונים למטה. ולכן אמר שהוא עולם הפוך, והשיב לו אביו שהוא עולם ברור, משום שהקב"ה אינו בא בטרונאי, ותובע מכל אחד רק כפי כחו, ולכן אלו שבהם קטן בכשרונותיהם וכדומה הם נקראים תחתונים גם למעלה, אבל כיון שעשו כפי כחם, קיימו שליחותם, והעליונים אף שהם יותר גדולים ועשו יותר מעשים טובים מהתחתונים, אבל היו יכולים לעשות יותר תורה ומעשים לפי כשרונותיהם וכוחותיהם, ונתרשלו קצת, לכן הם למטה. אבל משה ואהרן שניהם עשו בשלימות כפי כוחם לכן הם שקולים כאחד בעוה"ב.

עוד בעניין זה עיין תוספות על בבא בתרא דף י' עליונים למטה ותחתונים למעלה - פי"ח דאמרו הגאונים שקבלה בידם רב מפי רב דעולם הפוך היינו שראה שמואל דהוה יתיב קמיה דרב יהודה תלמידיה משום דמיחה בשמואל בפר' במה בהמה (שבת דף נה). גבי ההיא איתתא דאתיא וצוחא קמיה דשמואל ולא אשגח בה א"ל רב יהודה לית ליה למר אוטם אונו מועקת דל וגו'.

^ד ליקוטי הלבנות (העושה שליח לגבות חובו הלכה ב' אות ג') נמצא, שְׁפָל הַמִּצְוֹת הֵם בְּחֵינֵת פְּרַעוֹן חוֹב הַהֲלוֹאָה לַה' יִתְבָּרַךְ. וְעַל כֵּן נִקְרָאוּ הַמִּצְוֹת בְּלִשׁוֹן חַיִּיבִים וְחֹבוֹת בְּפִי הַלְשׁוֹן אֲצֵל כָּל הַמִּצְוֹת. יוֹצֵא אֲדָם יְדֵי חֻבְתּוֹ לְעֵנֵן מִצָּה וְשׁוֹפֵר וְסִפָּה. וְכֵן אֲצֵל כָּל הַמִּצְוֹת, כִּי כָל זְמַן שָׂאִין זֹכֵר לְעֵשׂוֹת הַמִּצְוֹת הוּא בְּעַל חוֹב לְשֵׁלֵם לַה' יִתְבָּרַךְ כָּל הוֹצָאוֹת הַבְּרִיאָה שֶׁהוֹצִיא מִכֹּחַ אֵל הַפְּעֵל בְּתוֹרַת הַלְוָאָה בְּשִׁבְלוֹ. וּכְשֶׁעוֹשֶׂה הַמִּצְוָה בְּשִׁלְמוֹת הוּא יוֹצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ, כִּי מְסַלֵּק חוֹב הַהֲלוֹאָה לַה' יִתְבָּרַךְ, כִּי מְחַזֵּר הַכֹּל לְשָׂרְשׁוֹ עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת כִּנְל. וְעַל כֵּן הִרְשַׁע שָׂאִינוּ מְקִיִּם הַמִּצְוֹת נִקְרָא לְוָה רִשָּׁע וְלֹא יִשְׁלֵם, כִּי לְכַאוֹרָה תַּמּוּהָ, מִפְּנֵי מַה מְכַנֵּה דָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, אֵת הִרְשָׁע בְּשֵׁם לְוָה רִשָּׁע וְכו', וְכִי אֵין הָאָדָם נִקְרָא רִשָּׁע כִּי אִם בְּשִׁבְלֵי עֲבָרָה זֹו לְבַד שֶׁלֹּה וְאֵינוּ מִשְׁלֵם, וְהֵלֵא מְצִינֵנוּ כְּמִה רִשָּׁעִים שְׁפוֹרְעִין בְּמוֹעֲדָם וּבְזַמְנָם וְאֵף עַל פִּי כֵן הֵם רִשָּׁעִים גְּדוֹלִים מְאֹד וְעוֹבְרִים עַל כָּל הַתּוֹרָה בְּלֵה, רַחֲמָנָא לְצַלְן? אֵף עַל פִּי הַנְּל מְכֻן וּמְדַקְדֵק הִיטֵב, כִּי כָל מִי שֶׁהוּא רִשָּׁע בְּשִׁבְלֵי אֵיזָה עֲבָרָה שֶׁהוּא, נִקְרָא לְוָה רִשָּׁע וְלֹא יִשְׁלֵם, כִּי מֵאֲחַר שְׁעוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה וְאֵינוּ יוֹצֵא יְדֵי חֻבְתּוֹ לְשֵׁלֵם לַה' יִתְבָּרַךְ כָּל חוֹב הַהֲלוֹאָה שֶׁל הַבְּרִיאָה הַמְּשֻׁל עָלָיו וְעַל כֵּן בּוֹדֵאי נִקְרָא לְוָה רִשָּׁע וְלֹא יִשְׁלֵם, כִּי אֵינוּ מִשְׁלֵם לַה' יִתְבָּרַךְ יְדֵי חֻבְתּוֹ וְכִנְל:

^ה קהלת פרק יב (יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם:

רש"י (יג) סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא - מה שתוכל עשה ולבך לשמים. ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם - כי לדבר הזה נברא כל האדם:

תעלומות חכמה לרבי יעקב מליסא על קהלת - סוף דבר הכל נשמע. אחר ששמעת את כל הכתוב בס' זוהר. השורש הוא את אלקים ירא. שלא לעשות מה שציוותה התורה שלא לעשות: כי זה כל האדם. כי הרמ"ח אברים שבאדם הוא כנגד כל הרמ"ח מצות עשה. ושס"ה גידין הוא כנגד מצות ל"ת וכאשר מקלקל אחת. מקלקל כל גופו כמו אם יתקלקל אבר או גיד אחד שמזיק לכל גופו. ע"כ הכלל הוא הזהר במה שהזהירה התורה עליו:

אותנו שעיקר השגת התכלית שהוא בחי' סוף דבר הוא רק ע"י תמימות ופשיטות ליראה את ה' [ז'] ו[ח'] ולשמור לקיים ולעשות את מצוותיו בפשיטות.

וזוהו סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור, שזהו בחי' תמימות ופשיטות ליראה את ה' ולקיים מצוותיו בעובדא וכו' בפשיטות כנ"ל.

וזוהו שסיים שם שלמה מהלך כי זה כל האדם ורבנו דורש היינו כי זה יכול כל אדם לקיים כפי כוחו כי לא דורשים ממנו יותר מכוחו ו[ו'] ולהשיג עי"ז את התכלית, מאחר שעיקר הוא את אלקים ירא וכו' ע"כ יכול כל אדם להשיג התכלית כי זה כל אדם יכול לקיים כי לא דורשים מהאדם יותר מכוחו דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ו[א'] (ע"ז דף ג), אלא רק ו[ב'] יראת שמים שתביא אותו לעבודת ה' כפי כוחו :

ובאמת הוא איסור גדול מאד להיות מחקר ח"ו [ג'] וללמוד ספרי החכמות החיצוניות

ח"ו ו[ד'] הכוונה לפילוסופיא שהיא חקר הנמצאות לשקלם בשקלם ובגמרא נקראת חכמה יונית לפי שמהם יצאה והם המציאות וברויה מלבם (עבודת הקדש) ו[ט], וי"א ו[י] שראשיתה באברהם אבינו ו[י] והמצרים

¹ לשה"כ דברים כח נח

² דברים פרק כח (נח) אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת הפתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ידוך אלהיך:

³ מתולד - מצותיו

⁴ כוחו באמת ולא מה שנדמה לו, כי לאדם יש כוחות הרבה יותר ממה שנדמה לו ואע"פ שאין הקב"ה בא בטרוניא לאדם אבל ודאי מי שעושה המצוות במסירות נפש יותר מכחו שכרו הרבה יותר גדול.

⁵ עיין בזה משל של המגיד מדובנא - משלי יעקב - פרשת נצבים אות (תיג) המשל בזה לאחד בא מן הדרך ערב שבת עם חשיכה ויהי הוא בא אל עירו וירץ מהרה לביתו והחפצים הניח ביד הבעל עגלה ויבוא אל ביתו וימהר וישלח נער אחד אל הבעל עגלה להביא משם את אגודתו. והנער הלך והביא ונכנס אל היכל הסוחר ויאמר הנה הבאתי אגודתך ובתוך הדברים הוא מקנה את פניו בכסף בגדו מזיעת אפו ומדבר בקוצר רוח מאד. ויאמר אליו הסוחר איה אגודתי אשר הבאת ויאמר הנחתיו בחדר החיצון ויאמר העשיר מה שהבאת לא שלי הבאת מי יודע של מי הוא ויאמר הנער לך נא ראה בחדר ודאי שלך הוא. ויאמר אין לי מהצורך ללכת ולראות כי הלא עיני רואות כך הזוהמא הגדולה וזיעת אפיק הלא אגודתי אגודה קטנה וקלה אין בה במה להזיע. הנמשל זה ממש מוסר חכמה נגד קצת המתחדשים ומראים בעצמם יגיעה בעבודתם אמר אליהם ולא אותי קראת יעקב, יען כי יגעת בי ישראל הלא בעבודה שלי נאמר כי קרוב אליך הדבר מאד כו'. ומה זה יגעת מדוע אתה עיף ויגע כל כך:

⁶ עיין ברכות לג: - ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גגויו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' היא אוצרו אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר רבי חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול:

עיין מתיבתא בשם החתם סופר שבחוש רואים שאפילו אחד מאלף לא מגיע ליראת שמים לבדו בלא עזרת ה' וכדמצינו שדוד המלך התפלל הרבה שיוכה ליראת שמים אבל כוונת רבי חנינא שהבחירה היא לרצות ולהשתוקק לזכות ביראת שמים. וכמ"ש בדברים מי יתן והי הלבבם זה ליראה אותי, שלא אמר מי יתן ויראו אוי אלא שלבבם ירצה ליראה אותי. וכן מבואר בפרש"י מגילה כה. (ד"ה חוץ) שהבחירה היא להכין לבו לכך.

⁷ עיין חיי מוהר"ן סימן תי

⁸ מבואר שדעת רבינו שאפילו לצורך לימוד התורה אסור ללמוד חכמות חיצוניות דהיינו השבע חכמות. וכן כתבו עוד הרבה צדיקים. אבל היו גם גדולים שחלקו בזה כגון רבי יונתן איבשיץ כמבואר ביערות דבש (ח"ב ז') וזה אחד מהדברים שהיעב"ץ חלק עליו. וכן הרמב"ם ורבנו בחיי כתבו שטוב ללמוד כרקחות וטבחות לתורה הקדושה כמבואר ברבנו בחיי סוף פ"ג דאבות וז"ל - ודבר ידוע כי שבע חכמות כולם הן הן סולם לעלות לחכמת האלהות שהיא השביעית שכולם מתאימות כאחד נכללות בתורה, ואין עיקר כל המצות שבתורה והתכלית שלהן אלא להגיע אל החכמה הזאת השביעית האחרונה כי שאר החכמות אין החכם השלם משתמש בהם כי אם לרקחות ולטבחות ולאופים ואלו הן חכמת ההגיון וחכמת המספר וחכמת המדות וחכמת הטבע וחכמת התכונה וחכמת הניגון וחכמת האלקות, עכ"ל. ומבאר שם כל חכמה כיצד היא נצרכת ללמוד התורה. אבל כאמור רבנו אסר ללמדם באיסור גמור. וגם בגמ' מנחות צט: יש שאסרו משום ביטול תורה - שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמת יונית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית ופליגא דר' שמואל בר נחמני. ועיין עבודת הקדש (לרבי מאיר בן גבאי) ח"ג פט"ז ופי"ז שמאריך להזהיר מהחכמה יונית של הפילוסופים וכל החכמות החיצוניות. ועי"ש גם מה שכתב בזה בשם בעל העקדה שהזהיר מהן.

⁹ עיין עבודת הקדש לרבי מאיר בן גבאי ח"ג פרק טז - הפלוסופיא והיא הנקראת חכמה יונית לרו"ל, ונתיחסה ליונים לפי שמהם יצאה והם המציאות בעולם וברויה מלבם, לפי שנתנו דעתם לחקור על הנמצאות ולשקלם בשקלם ונקראת בלשון פלוסופי בני עמנו חכמת הנמצאות, לפי שהתחכמו בהן לפי דעתם, ובלשון יון פלוסופיא, היא אסורה לכל אשר בשם ישראל יכנה, ואסורה מבואר ממה שאמרו בסוטה פרק עגלה ערופה, ובקמא פרק מרובה, תנו רבנן כשצרו בית חשמונאי וכו' ... באותה שעה אמרו ... וארור האדם שילמד את בנו חכמה יונית. ועייש בהמשך עד סוף הפרק מביא את דברי החכם ר' אברהם ביבאגי ז"ל שיצא לישע הפלוסופיא והליץ בעדה,

למדו אותה מאברהם יעקב ויוסף, ושמעון הצדיק/י¹⁷ לימדה לאריסטו היווני, שחיבר בה ספרים הרבה. וי"א שאריסטו למד אותה מספרי שלמה המלך, ושמעון הצדיק הוכיח לו שהוא טועה וחוזר בו ואמר שאסור ללמוד בהם. ומאה ועשר שנים מאוחר יותר/י¹⁸ באמצע בית שני בכוחה רצו היונים לנתק את ישראל מהקב"ה, ואחרי חמש שנים החשמונאים נצחום בחנוכה/י¹⁹. ואעפ"כ עדיין אנו בגלות שלה, ורבנו הזהיר ממנה מאד (כאן ובתורה לה ובשיחות) שהיא שרש לכל המדות הרעות. ושלמה המלך שידע אותה היטב הזהיר ממנה מאד ועליה אמר משלי/כ"א(ב' טז ושם ז' ה') להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה. וכאמור רבנו החמיר בזה מאד ואפילו לצורך חכמת התורה כמבואר בחיי מוהר"ן/י²⁰. ועליה אמר כמה פעמים חכמות אין צריך כלל.

רק הצדיק הגדול מאד הוא יכול להכניס עצמו בזה ללמוד השבע חכמות [יג]/י²¹. עיין גם תורה סד אות ב' ג' שיש אפיקורסות שהן חכמות שאינן חכמות ורק כיון שהן עמוקים אין משיגים אותן לכן

ומחלק שם בין לשון יוגית לחכמה יוגית. ובפרק יז סותר ודוחה רבי מאיר בן גבאי את דבריו. וכנ"ל שלדעתו אסור בשום אופן ללמוד חכמת יון וכל החכמות החיצוניות דהיינו שבע החכמות.

¹⁷ החיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת חית אות חי עיין לקמן בהערה. שכתב שראשיתן באברהם אבינו ולימד את המצרים בזמן הקצר שהיה שם, וגם יעקב ויוסף למדו את החרטומים והיתה בישראל עד בית השני ששמעון הצדיק לימד את אריסטו היוני ומאז נשתכחה מישראל. ובסדר הדורות (ג"א תמב) כתב בשם השבילי אמונה שאלכסנדר מוקדון היה תלמיד של אריסטו, והשליט את רבו בירושלים על ספרי שלמה המלך ומשם העתיק אריסטו את חכמתו וקראה על שמו. ובשם הרמב"ם כתב – שהחכמות היו בראשונה בישראל אך בשלוט האומות עלינו באו לידם ואנחנו בלמדנו דבר מהם נראה היות ראשיתו מאתם ותהי להפך. ובסדר הדורות שם כתב בשם ספר אבן שרד ששמעון הצדיק הוכיח לאריסטו שהוא טועה ואריסטו חזר בו וכתב לתלמידו אלכסנדר שהוא חוזר בו והיה רוצה שישפרו את כל ספריו כי אסור ללמוד בהם.

¹⁸ גם אברהם אבינו אע"פ שהאמין בקל אחד טעה בחוכמות עד שהקב"ה אמר לו צא מאיצטגננות שלך.

¹⁹ שמעון הצדיק היה בתחילת בית שני משיירי כנסת הגדולה והיה ארבעים שנה כהן גדול ובהסתלקותו נסתלקו גם ג' נביאים אחרונים ופסקה נבואה והחלה תקופת התנאים. (בבחי' חכם עדיף מנביא). (סדר הדורות)

²⁰ בנין בית שני הושלם ג"א תיב. אריסטו מת ג"א תעד. ואנטיוכוס אפנינוס החל להצר לישראל ג"א תקפה, (וגור לכתוב על קרן השור אין לנו חלק באלקי ישראל) ואחרי חמש שנים ג"א תקץ נצחוהו החשמונאים בחנוכה (סדר הדורות)

²¹ והחשמונאים מלכו על ישראל מאה שנים, עד ג"א תרמח שהתחילה ממשלת הרומאים. (סדר הדורות)

^{כא} פרש"י (טז) מאשה זרה – מכנסיה של אפיקורסות והיא המינות ולא יתכן לומר שלא דבר אלא על המנאפת ממש כי מה שבחה של תורה שאמר כאן להצילך מאשה זרה ולא מעבירה אחרת אלא זו מינות שהוא פריקת עול של כל המצות:

^{כב} עיין חיי מוהר"ן סימן תי (ד) ופעם אחת בראש השנה דבר רבנו זכרוננו לברכה גם בן מנה מגדל האסור ללמד אלו הספרים המפורשים את התורה על פי דרכי המחקרים, (בגון ספרי האבן עזרא, ובפרט הפרוש הרע שעליו הנקרא מרגלית רעה, וספרי הרלב"ג שפירסם לכל מה שכתוב בו כנגד התורה הקדושה, שחיב אדם לקרע ב'שומע' חס ושלום דבור אחד מדברים אלה. וכיוצא בזה שאר ספרים ההולכים בדרכי הזה) אשר כל ההקדמות שלהם לקחו מאריסטו היין ימח שמו ונמח זכרו, ושאר האפיקורסים המפורסמים שהיו קצתם קדם חכמי התלמוד וקצתם בימיהם, אשר כל פגנת בעלי המשנה והגמרא הקדושים שאסרו ללמד ספרי חכמות יוגית היה על ספרים הללו של אלו האפיקורסים שבלם היו אז אצל היונים, וכל מקום שזכרו רבותינו זכרונם לברכה אפיקורס, פגנתם על מי שנמשך לדרכיהם ולסברותיהם. אשר על כן גם שאר רשעים גמורים שיש להם פפירה כל שהוא נקרא גם בן אפיקורוס, כי תולין הקלקלה במקלקל. כי היה פילוסוף אחד ששמו הרע היה אפיקורוס בשמו בן הוא ימח שמו וזכרו, ודעתו הרעה מפרסם בספריהם הרעים. ואין יעלה על דעת מי שרוצה להיות יהודי לעין בספרים אלו הגנויים על יסודות רעים של אפיקורסים מפורסמים שמהם נמשכין כל האפיקורסים והבופרים שבעולם: ואי אפשר לבאר בכתב כל מה שדבר רבנו זכרוננו לברכה בענין האסור העצום הזה ללמוד באלו הספרים חס ושלום. ואז דבר רבנו זכרוננו לברכה עמנו, ואמר שאין ללמד ספרים של דרושים ומוסרי פי אם אותם ההולכים על פי דברי רבותינו זכרונם לברכה, בגמרא ומדרשים וספרי הזהר הקדוש וספרי האר"י זכרוננו לברכה, וכן כל הספרים שהברו הצדיקים הסמוכים לדורותינו שהם גנויים על יסודות הררי קדש על פי דברי הבעל שם טוב זכרוננו לברכה. שהם ספרי הרב הקדוש מפולנאה, וספר לקוטי אמרים. וחשב עוד כמה ספרים אלה שטוב ללמדם. והמשפיל יבין מאילו על פי דברים האלה מאיזה ספרים לרחק, ובאיזה ספרים יתחזק ויאחז בהם. הינו אותם שהם גנויים רק על פי הגמרא ומדרשים וספרי הזהר הקדוש והאר"י זכרוננו לברכה והבעל שם טוב זכרוננו לברכה, אשרי שיאחז בהם:

²² עיין רבינו בחיי סוף פ"ג דאבות ד"ה ודבר ידוע, והקדמת הרמב"ן לספר היצירה (והוא בקהלת יעקב ערך ז') חכמת מספר, תכונה, תשבורת, ניגון, מלות, טבע, ואלהות. ויש בזה הרבה דעות, ועיין יערות דבש ח"ב דרוש ז' שנת חכמת המשקלות (מיכא"ק), התכונה, התולדה שהיא חכמת אצטגנינים, הטבע, אלקימייא, הנגיף, המוויקא, בעלי ניטוסים, והרמב"ם מכנה אותן רקחות וטבחות לתורה הקדושה. ועיין מדבר קדמות מערכת ח (ד"ה ח"י חכמות).

^{כד} קהלת יעקב לרבי יעקב צבי יאליש – ערך ז' – ז' חכמות הן אחד חכמת מספר, ב' תכונה, ג' תשבורת, ד' חכמת הניגון והמוזיקה, ה' חכמת המדות, ו' חכמת הטבע, ז' חכמה האלהית, והן רמוזים בפסוק והיה אמונת עתך, כמו שכתב הרב ר' אברהם ב"ר יצחק מרמון ספרד בספר הברית, הביאו הרמב"ן בהקדמתו לספר יצירה:

מדבר קדמות להרחיד"א – מערכת ח"ת – חי. חכמות. שבע חכמות יש, הגיון, חשבון, שיעור, רפואה, ניגון, אלהות. ורבותינו זכרם לברכה בקיאים בכלם, ונוסף עליהם חכמת הכישוף. כך מצאתי כתוב במקרא מכ"ד ספרים על קלף כמו מקרא הללי במסורת וכו', כתובה שנת הרכ"ו. ובספר צל עולם הנדפס באמשטרדם שנת תצ"ג והוא ספר קדמון מלא מחידושי עולם והיה באוצרות יחידים מאז בכ"י, מנה שבע חכמות בסגנון אחר, ומי שיש בידו ספר זה יראה דברים מבהילים. ושם כתב שהקדמונים בנו בתים בראשי ההרים והיו יגיעים כמו מאתים שנה עד שמצאו שבע חכמות, ע"ש באורך. ובספר נחמד ונעים – שחיבר המפורסם תוכן הרבה בעל צמח דוד – בהקדמה כתב שאברהם אבינו ע"ה לימד החכמות במצרים בימים אחדים שהיה שם, ואח"כ יעקב אבינו ע"ה ויוסף הצדיק ע"ה לימדו לחרטומי מצרים החכמות, ושם כתב מי ומי המפורסמים בחכמת התכונה וההנדסה, ע"ש באורך. ונראה שזה היה בימים קדמונים, ואח"כ הז' חכמות היו בישראל, ובגלות באו לידם ונשכחו מישראל, כמ"ש הרמב"ם במורה ח"א פרק ע"א. וכתבו כי אריסטו למד משמעון הצדיק, ואלכסנדר תלמידו השליטו בירושלם עה"ק על ספרי שלמה המלך ע"ה, ומשם למד וחיבר ספרים וקראם על שמו, כמ"ש בסדר הדורות סוף דף ל"ז ודף ל"ח, ע"ש:.....

נדמה לחכמה, והקושיות משם הן קושיות מהחלל הפנוי שאין עליהן תשובה בשכל אנוש, על כן אסור לנסות לישבן, אלא רק צדיק גדול בחי' משה, שע"י שמעין שם מעלה נשמות שנפלו שם וכו' ע"ש.

כי מי שנכנס בתוך החכמות הללו ח"ו יכול ליפול שם [כ"ה/כ"ו] מיראת שמים עד לכפירות. ובשיחות הר"ן סימן ה' כתב רבנו שמי שלומד חס ושלום בספרי המחקרים והפילוסופים נכנס בלבן ספקות וכפירות. כי כל אדם נולד עם רשעות כי טבע כל אדם נמשך אחר רשעות^{כ"ז}, הינו אחר תאוות רעות של עולם הזה רחמנא לצלן. רק מחמת יראת הענש הוא שובר תאוותו ונכנס בדרכי ה'. אבל כשלומד באותן הספרים של חקירות חס ושלום אזי מוצא לעצמו ספקות וכפירות שהם סיוע לרשעות שלו שיש בו בטבעו/כ"ח. ועל כן אין אנו מוצאים כלל שיהיה איזה אדם נעשה איש כשר וירא ה' על ידי ספרי המחקרים, אף על פי שנמצא בדבריהם איזה דברים ממדות טובות וכיוצא אף על פי כן הכל הבל כי הפסדם מרובה משכרם, כי הם מבלבלים דעת האדם מאד.

כי יש אבן נגף/כ"ט בכל חכמה וחכמה שהוא בחי' עמלק. שע"י האבן הנגף הזה יכולין ליפול ח"ו. (לשון יכולין, משמע שיכולין גם שלא ליפול, אלא שהנופל אם אינו צדיק, אין לו תקומה)

כי עמלק הי' פילוסוף/ל"א אוהב חכמה ומחקר בחכמות חיצוניות וכפר בעיקר/ל"ב. דהיינו בעיקר שאמרו חז"ל לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, והסיבה לכל זה כ"ש בפסוק על עמלק (דברים כה)/ל"ג אשר

^{כ"ז} עיין שיחות הר"ן סימן ה' ועיין עבודת הקדש (לרבי מאיר בן גבאי) ח"ג פ"ז ד"ה ומה שטען מלמד חז"ל

^{כ"ז} **עיין עבודת הקודש** – חלק ג פרק יז – ומה שטען (ר' אברהם ביבאגי ז"ל הובאו דבריו בפרק טז) מלמוד חז"ל שאר החכמות וכו', הנה האמת בזה כי אין ידיעת חז"ל בחכמות ההן מעין מה שידע ולמד הוא וחביריו כמו שיבא עוד בפרק ס"ז בזה החלק בסייעתא דשמיא. גם אם נאמת שחכמת הרמב"ם ז"ל הרצויה וכו', גדולים וטובים ממנו בשכל ובדת הרחיקו חכמת הרמב"ם ז"ל להיותם מקום המעדת רגל כנראה ממה שכתב בספר המורה ובספר מדע למודה על האמת, ולא יהדר ולא ישא פני גדול, ודחיה בשתי ידיים ולא היתה רצויה אצלם וגרים לו שבנה על יסוד רעוע שהוא שרשי היוני ותלמידיו הממרים, ומי יתן ולא היה כי אם בעל מלאכה אחת, והוא צוה לנו ללמוד כל חכמה לרקחות ולטבחות ולאופות וכו', הנה ברובי דברים והלצות על חשוקתו נפל במה שברח ממנו שהוא בא להפליג בשבח הפלוסופיא ובתפארתה, ואגב שטפיה גלה את נבלותה והשפחה הכושית הסוררת אין לה יחס וערך עם הגברת, ואין יוקח ממנה למוד על עדי הכלה הכלולה עטרת תפארת, אבל מדרכה להסיר את עדיה מעליה ולהרוס ולנתוש קשוריה וחליה כי מתחלה נלקחו לרקחות וכו' ולבסוף נעשו לה צרות צוררות ומציקות ומכעיסות אותה על פניה, ויהיה בזה דומה לעולם השכל וכו', עולם השכל השגתו ושלמותו בפועל תמיד אין בו כחניות להיותו נעלה מהשנוי, אלא שבמה שהוון לו מבראו מתבונן תמיד ומוליד חכמה רבה, ואין בזה שנוי ולא יציאה מן הכח אל הפועל כי אם גלוי מה שהיה נעלם בהקדמות ההן, ואין בפרט אלא מה שבכלל, וזה דרכו מיום שנברא:

^{כ"ח} **הכוונה היא** לנטייה לרשעות כמו לשאר המעלות והחסרונות אשר בידי האדם לנטות אחריהם אם ירצה. כמו שכתב הרמב"ם בהקדמה למסכת אבות בפרק השמיני, והחקירות מסייעות לנטייה לרשעות להתגבר ולהפוך את העוסק בהם לרשע בעצם.

^{כ"ט} **ראה ליקוטי הלכות** שבת הלכה ו' סעיף ח': קיסר שאל לר' יהושע בן חנניא... חכמות חיצוניות מהיכן שורשן... השיב לו שכל חכמותיהם נמשכות רק מהשבעה מדות רעות, שהם (חכמי הפילוסופיה) משוקעים בכל התאוות והמידות רעות... ומשם נמשך כל חכמותיהם. כי כל חכמותיהם הם רק מחמת תאוות עולם הזה... כי המחשבות והחכמה שבאדם הוא כפי המידות שאוחז בהן כמובא על פסוק "שבע מחלפות ראשו" בליקוטי מוהר"ן סימן כ"ט.

^{כ"ט} **צ"ע** מה היא האבן נגף? ואולי כדמצינו בגדולי חכמי ישראל שעסקו בחקירות שכיין שאריסטו היוני היה חכם גדול בחכמות אלו נפלו להערצתו והחשבתו לחכם גדול, וזו אבן נגף שבהיסח הדעת נתקל בה כי בוודאי צדיק לא רוצה להעריץ גוי, אע"פ שכתוב חכמה בגויים תאמין, אבל לא להחשיב אותו, וכשנתקל בהיסח הדעת באבן נגף כזו, יכול לפול לקבל דעתו גם נגד חז"ל, ומכאן ליפול ממש לקליפת עמלק. ואפילו הרמב"ם שהיה צדיק עצום אמרו עליו שטעה שאין מציאות של שדים ועוד כמה טעויות בטעמי המצוות שהיו לו כיון שלמד חכמת אריסטו, כמבואר בחי' מוהר"ן סימן תיא. ואע"פ שהרמב"ם היה צדיק עצום בעל רוח הקדש וספרי ההלכה שכתב אין עורר עליהם, אבל בענייני דעות כיון שלא זכה לכתבי הוזהר ולמד מאריסטו, טעה, כמבואר בכמה ספרים ע"ש ח"מ סמן תי (העתקתי לעיל בשיחות השייך לתורה זו)

ואפילו חכמת הניגון שהיא חכמה נפלאה ששיבחו אותה גדולי עולם ושירת הלוויים בבית המדרש היתה ענין נפלא שע"י משברים לבו של מביא הקרבן, ונביאים היו מנגנים כדי שתשרה עליהם רוח הקדש, וכמבואר בתורה ג' מעלות שמיעת ניגון ממנן כשר שטוב לעבודת ה', אעפ"כ העוסק בחכמה זו עפ"י חכמות חיצוניות בהכרח ילמד וישמע את היצירות הגדולות של גדולי הקומפוזיטורים הגויים שיש בהם נעימות נפלאה, אבל לפי המבואר בתורה ג' הוא איסור גמור ומזיק מאד לעבודת ה' ומפיל מהאמונה ותיקון המלכות, כי גוי בוודאי אינו מנגן כשר, ובפרט היצירות הנ"ל שעל פי רוב היו בהשראה או של עבודה זרה או ניאוף (כמו ששמעתי מהמבנינים בזה).

חכמת הניגון של הגויים אינה חכמת הניגון של הלוויים גם מצד עצמה, כי אצל הגויים היא המצאת הכתב שנקרא תוים וחלוקת הקול לסולם של שבע באוקטבא אבל היצירות שלהם הן כשרון והתנוצצות שהתנוצץ לבעל הכישרון שהכין עצמו לזה. אבל הניגון הקדוש של תורה נקרא טעמים שרומזים בשרשם לטעמי התורה והמצוות והיה להם חכמה גדולה כיצד להשפיע על האדם ע"י ניגון שיעשה רצונם עיין תורה סג תנינא. ועיין מאור ושמש (פרשת קרח ד"ה והנה איתא בספר ברית מנוחה) מה שכתב שם על שירת הלוויים שהיו מכוונים להחזיר את המביא קרבן בתשובה.

^ל גם בדפוס ותולד - שהוא, ותולדו - שהיא

^{לא} **ספר אוצר עזר הגנוז** – חלק ג סימן ח – שם פילוסוף הוא בלשון יון שם מורכב משני עניינים ופירושו אוהב חכמה.

^{לב} **כופר בעיקר** – פירוש שכופר בעשיה, כחז"ל (אבות א' יז) ש'מעון ב'נו אומר, כל ימי ג'דלתי בין הח'כמים, ולא מ'צאתי לגוף טוב א'לא ש'תןקה. ולא המ'דרש הוא ה'עקר, א'לא המ'עשה. וכל המ'רבה ד'ברים, מביא ח'טא:

^{לג} **דברים פרק כה (יז)** זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך ב'צאתכם ממצרים: (יח) אשר קרף ב'דרךך וי'נב בך כל ה'נפ'שלים א'חריך ואתה ע'יף וי'גע ולא י'רא א'להים: פרש"י – ולא ירא – עמלק: אלהים – מלאהרע לך:

קרך בדרך וכו' ולא ירא אלקים [לד], דהיינו שהוא רק נוהג ע"פ חכמות ואין לו יראה דהיינו יראת שמים/לה¹⁰ כלל. הפירוש כי היראה היא ע"י שתופסים את הקב"ה כמלך מצווה ומשגיח ומעניש, או יראת הרוממות שהוא עיקרא ושרשא דכל עלמין, ושתייהן מחייבות עשיית רצון המלך בשלימות, נמצא שהכופר בעיקר דהיינו בעשיית וקיום המצוות, הוא מורד במלך דהיינו שאינו ירא ממנו אפילו מהעונש.

אבל הצדיק כשנכנס באלו השבע חכמות, הוא מחזיק עצמו ונשאר קיים על עמדו ע"י אמונה שהיא סילוק השכל, ע"י שויתי ה' לנגדי תמיד, בבחי' וצדיק באמונתו יחי' (חבקוק ב). משמע שהאבן נגף שיש בכל חכמה חיצונה, היא שיש בה איזה חקירה שמביא לכפירה, דהיינו איזה קושיא שאין לה תירוץ, דהיינו נקודת הסתרת האמת האלוקית, שבהכרח קיימת בה מצד היותה חכמה חיצונית/לה¹¹, ובתורה סד כתב שיש בה קושיות מהחלל הפנוי שאין עליהן תירוץ לכן ההתגברות עליהן רק ע"י שמדלג באמונה.

וזה שאמר שלמה המלך כי **שבע יפול צדיק וקם (משלי כד)**, היינו שהצדיק הגדול הולך דרך אלו השבע חכמות, להכניע אותן/לה¹² ואע"פ ששם יכולין להחליק/לה¹³ וליפול ע"י האבן נגף בחי' עמלק כנ"ל, אפילו הצדיק, יש בכח החכמה החיצונה לגרום לו להחליק וליפול, אבל הצדיק שבע יפול וקם ע"י אמונה כנ"ל. נראה כוונת רבנו שאפילו הצדיק הגדול נופל וקם כמה פעמים עד שמנצח בחוזק אמונתו ויראתו. וכן משמע לקמן במלחמת עמלק שידי משה לעתים כבדות ולעיתים באמונה. כי המלחמה היתה בקושיות של אפיקורסות של עמלק מחלל הפנוי מאלוקות, וכל קושיא מפילה עד שמתרץ או מדלג עליה וקם.

וזה **שבע יפול צדיק וקם ס"ת עמלק**,¹⁴ שהוא האבן נגף של השבע חכמות שעל ידו נופלין ח"ו אך הצדיק שבע יפול וקם ע"י אמונה כנ"ל. משמע שלא רק הנפילה ע"י עמלק אלא גם הקימה. דהיינו שלא די בהתגברות, אלא שצריך להכניעו ממש, כדי להמשיך לעסוק בהן. ובתורה סד מבאר רבנו שהצדיק עוסק בהן להוציא משם נשמות שנפלו בה. וז"ש כשהיו ישראל ברפידים ממנו הלכו להר סיני לקבלת התורה, אז דייקא רצה עמלק להתגבר עליהם בכפירות, למנוע קבלת התורה, וכתב במשה רבינו שכל זמן המלחמה (שמות יז)¹⁵ ויהי ידיו אמונה במלחמת עמלק. כי מלחמת עמלק היתה בגשמיות וברוחניות/לה¹⁶, בגשמיות יצא יהושע להילחם וברוחניות

הגרי"ז הלוי – ואתה עיף ויגע" עמלק לא התנפל על היהודים בלי חשבון, הוא עשה חשבון, חפש ומצא זמן שישראל היו עייפים ויגעים, וחשב שזה הזמן להשמידם, ומכיון שעשה חשבון ואת השי"ת לא הכניס כלל בחשבון, הרי הוא "ולא ירא אלקים". עמים אחרים לא עשו חשבונות, מה שנראה להם לטוב עשו, אבל עמלק במחשבה וברעת בחשבון שבשעת חולשת ישראל יוכל להתגבר עליהם, ולא השי"ת הוא העושה להם חיל, ממנו לא ירא כלל, ולכן הוא אשר היה "ולא ירא אלקים" והמדה כנגד מדה היה, מלחמה לה' בעמלק מדור דור:

¹⁰ הכוונה לעמלק, כך נדרש בספרי הובא בפרש"י

¹¹ זה צ"ע בזה כי אולי כוונת רבנו שבאמת גם יראה חיצונית אין לו, כי פועל רק מכח תאוותו להרע לישראל, גם כשרואה שהם מנצחים את כולם. וזה אע"פ שהוא חכם כנ"ל. וחכם הוא הרואה את הנולד (תמיד לב). אבל כיון שאינו גבור לכבוש את יצרו (שם) לא מועילה חכמתו.

¹² וצ"ע האם היא מתעוררת רק לחכם כיון שחוקר בה או שעצם העסק בחכמה גורם לכל העוסק בה בלא סימת לב לכפירה הזו.

¹³ משלי פרק כד (טו) אל תִּאָרֵב רֶשַׁע לְנוֹה צְדִיק אֶל תִּשְׁדֹּד רָצוֹן; (טז) בִּי שֶׁבַע יִפֹּל צְדִיק וְקָם וְרִשְׁעִים יִפְשְׁלוּ בְרָעָה;

¹⁴ מלבי"ם (טז) כי שבע יפול צדיק וקם – כי הצדיק הגם שיפול שבע פעמים, יקום ע"י עזרת ה', אבל הרשעים – (הגם שיהיו רבים) יכשלו ברעה – שיכינו על הצדיק, ובה יפלו ולא יקומו:

¹⁵ הלשון "שהצדיק הגדול הולך דרך השבע חכמות" צ"ע שהרי הולך בכל אחת לחוד, לכן נראה הכוונה שהולך מאחת לאחת בכלולן דייקא כדי להכניע הקליפת עמלק שבהן.

¹⁶ להחליק וליפול – צ"ע לכאורה צ"ל להתקל בה וליפול. אלא כיון שעולה עליה מתחלק עימה לכפירה.

¹⁷ שבע יפול צדיק וקם ס"ת עמלק וצ"ע בשלמה יפול אבל וקם מה הקשר לעמלק. ואולי רק צדיק כמשה שגם הס"מ התבטל לפניו כמ"ש לקחת מתנות בדם שכשעלה משה למרום כולם נתנו לו מתנות וגם הס"מ נתן למשה רבנו את הקטרת. ולפ"ז וכמבואר בפסוק שהביא רבנו שבע יפול צדיק משמע שהיא מלחמה עצומה גם לצדיק הגול ביותר שנופל בה שבע פעמים עד שקם ומנצח.

¹⁸ שמות פרק יז (ח) וַיֵּבֶא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִים; (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בְּעִמְלֶק מִחַר אֲנָכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבֻעָה וּמִשָּׁה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי; (י) וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּכֹל אֲשֶׁר אָמַר לוֹ מִשָּׁה לְהִלָּחֶם בְּעִמְלֶק וּמִשָּׁה אָהָרָן וְחֹזֵר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבֻעָה; (יא) וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבְרַת עֲמֶלֶק; (יב) וַיְדִי מֹשֶׁה כַּבָּדִים וַיִּקְחוּ אֲבָן וַיִּשְׂמְנוּ תַחְתֵּי וַיִּשָּׁב עֲלֶיהָ וְאָהָרָן וְחֹזֵר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אַחַד וּמִזֶּה אַחַד וַיְהִי יָדָיו אֲמוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ; (יג) וַיַּחֲלֵשׁ יְהוָה אֶת עֲמֶלֶק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרָב;

¹⁹ וזהו בשלח דף סה: – וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה, בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בְּעִמְלֶק, וְקִשָּׁה וְכִי מִה תָּמָא מִשָּׁה דְסָלִיק גְּרַמְיָה מְהַי קְרָבָא קְרַמְיָה וְכִי מִה רָאָה מִשָּׁה שִׁסְלַק אֶת עַצְמוֹ מִמְלַחְמָה זו הַרְאֵשׁוּנָה, וְהִיא רְאוּי שְׁלָא יִסְלַק אֶת עַצְמוֹ מִמֶּנָּה כְּדִי שְׁלָא יִרְךְ לִבְבָּהּ, תַּדַּע שִׁישׁ עֲנִין גְּדוֹל בְּהִיּוֹתָהּ הַמְלַחְמָה הַרְאֵשׁוּנָה דְקַדְשָׁא בְרִיךְ הוּא פְקִיד לְפִי שְׁעַל מְלַחְמָה זו צוּה הַקְּב"ה זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עִמְלֶק וְגו' אֲשֶׁר קִרְךְ בְּדִרְךָ, אִם כֵּן מִזֶּה הַטַּעַם עַצְמוֹ הִיא רְאוּי שְׁלָא יִסְתַּלַּק מִשָּׁה מִמֶּנָּה, אֲלָא מִשָּׁה זְכָאָה חוֹלְקִיהָ דְאֶסְתַּכַּל וְיַדַּע עֲקָרָא דְמִלָּה אֲלָא אֲשֶׁרִי חֲלָקוּ שֶׁל מִשָּׁה שֶׁהִסְתַּכַּל וַיַּדַּע עִיקַר וְשׁוֹרֵשׁ הַדְּבַר, אָמַר

נלחם משה רבנו עם הס"מ השר של עמלק^מ שמלחמתו היא להכניס כפירה, ומשה רבנו ניצח אותו ע"י אמונה, כי ע"י אמונה החליש את עמלק דהיינו החכמות והחקירות כנ"ל. והמלחמה הגשמית תלויה במלחמה הרוחנית, הקשה יותר, כמ"ש כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק, ודרשו בגמ'^מ וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא כשישראל התחזקו באמונה היו מנצחים. מבואר שהרמת הידים של משה רבנו הצדיק היא שחזקה את האמונה של הלוחמים, ומקשים^מ מדוע כבדו ידיו של משה הרי לא נס לחו וגם בסוף ימיו היה גבור וחזק להרוג את עוג וסיחון. ואולי לפי רבנו כי המלחמה בכפירות של עמלק היתה קשה מאד והנחת ידיו לא כפשוטו אלא הכוונה לקושיא חזקה שעד שהתגבר עליה באמונה היה בבחי' בשלו ידיו. (ובעין זה מצאתי במאור ושמש)^מ וצ"ע מדוע היה צריך תמיכה של חור וכלב, משמע אע"פ שכול בכוחו לבד לנצח אבל צריך וראי לתמוך אולי בבחי' מה שאסור לת"ח לילך יחידי בלילה, אע"פ שתורה מגנא ומצלא גם בעדנא דלא עסיק בה (סוטה כא.).

וזה שכתוב ויהי ידיו אמונה, רמז שבזה החליש משה רבנו את עמלק שכפר בעיקר, כי ידיו היינו בחי' מצוות מעשיות שהם בחי' אמונה כ"ש (תהלים קיט)^מ כל מצותיך אמונה שע"י אמונה ומצוות מעשיות שהם היפך בחי' עמלק החלישו אותו כנ"ל.

ואמונה זה תפלה^מ כי המאמין מתפלל כמו שתרגם אונקלוס על הפסוק ויהי ידיו אמונה [מט']^מ נא פרישת בצלו דהיינו פרושות בתפילה. כי התפלה היא ההפך מהכפירה של עמלק, כי התפלה

משה ליהושע אָנָּא אֲזַמִּין גְּרָמִי לְהוּא קָרְבָּא דְלַעֲיָלָא אֲנִי אֲזַמִּין אֶת עֲצַמִּי לְמַלְחָמָה שֶׁל מַעֲלָה לְהַכְנִיעַ אֶת קְלִיפַת עַמְלֵק, כִּי עַמְלֵק הוּא מוֹשֵׁשׁ דְּעַת דְּקַלִּיפָה וּמִשָּׁה הוּא מוֹשֵׁשׁ דְּעַת דְּקַדוּשָׁה, לִכְן מִשָּׁה הוּא לְחַוֵּי לְלַחוּס עִס הַדַּעַת דְּקַלִּיפָה שְׁמַשׁ שׁוֹרֵשׁ עַמְלֵק, וְזוֹה הוּשׁ כַּח הַסִּ"מ שְׁחֹא שְׂרוּ שֶׁל עַמְלֵק וְסִיעֵתוֹ שְׂצָאוּ לְעוֹר לְעַמְלֵק, וְאַתָּה יְהוֹשֻׁעַ זְמִין גְּרָמֵךְ לְקָרְבָּא דְלַתְתָּא וְאַתָּה יְהוֹשֻׁעַ תּוֹמִין עֲצַמְךָ לְמַלְחָמָה שֶׁל מִטָּה, כִּי יוֹשֻׁעַ שָׂחָה בְּחִינַת מַלְאָךְ מִטָּט הוּא מְסוּלָּל לְלַחוּס נַגַד הַסִּ"מ לְמִטָּה שָׂחָה נְגִלִית לְמִטָּט, וְהֵינִינוּ דְכַתִּיב וְהָיָה כְּאִשֶּׁר יָרִים מִשָּׁה יָדוֹ וְגִבְרַת יִשְׂרָאֵל פִּירוּשׁ יִשְׂרָאֵל דְלַעֲיָלָא דְהֵינִינוּ ז"ל שְׁמַשׁ הוּא מוֹשֵׁשׁ דְּעַת שְׁלו, וְגִבְיָן פֶּךָ סְלִיק מִשָּׁה גְרָמִיָּה מְקָרְבָּא דְלַתְתָּא וּלְפִיכָךְ סִילַק מִשָּׁה אֶת עֲצַמּוֹ מִמַּלְחַמַת עַמְלֵק שֶׁל מִטָּה, בְּגִין לְאַוְדְרֹא בְקָרְבָּא דְלַעֲיָלָא וְיִתְנַצֵּחַ עַל יָדוֹ כְּדִי לְהוֹדְרוֹ בְּמַלְחָמָה שֶׁל מַעֲלָה וְלִתְנַצֵּחַ הַקְדוּשָׁה אֶת הַקְלִיפָה עַל יָדוֹ וְאוֹ מִמִּילָא יִנְצַח יְהוֹשֻׁעַ לְמִטָּה.

אמר רבי שמעון, וכי קלה היא בעיניך קרבא דא דעמלק וכי קלה הוא בעיניך מלחמה זו של עמלק, תא חזי מן יומא דאתברי עלמא עד הווא זמנא בא וראה כי מן יום שנברא העולם עד אותו הזמן, ומההוא זמנא עד דיייתי מלכא משיחא ומאותו הזמן עד שיבא מלך המשיח, ואפילו ביומוי דגוג ומגוג לא ישתכח כוונתיה ואפילו בימי גוג ומגוג לא תהיה מלחמה כדוגמתה, לאו בגין חיילין תקיפין וסגיין לא משום שהיו לו חיילים חזקים ורבים, אלא בגין דבכל סטרין דקדשא בריך הוא הוה אלא לפי שבכל הצדדים למעלה ולמטה היתה מלחמה זו נגד הקב"ה כנ"ל, אי נמי בכל עסקא קאוות חז"ל היתה מלחמה זו, כמ"ש מלחמה לה' נעמלק, לפי שעמלק היה מושקש דעת דקליפה שלמעלה מה"ק, היה לריך ללחום עמו בכל השקא קאוות. (מ"ק ומ"מ ומפ"ס)

^מ זוהר בשלח דף סה: – ויאמר משה אל יהושע, אמאי ליהושע ולא לאחרא, והא בההוא זמנא רביא הוה, דכתיב (שמות לג יא) ויהושע בן נון נער, וכמה הוה בישראל תקיפין מניה, אלא משה בחכמתא אסתכל וידע, מאי חמא, חמא לסמא"ל דהוה נחית מסטרא דלעילא לסייעא לעמלק לתתא, אמר משה ודאי הכא קרבא תקיפא אתחזי.

ועיין חמדת ימים (לרבי בנימין הלוי) – פורים – פרק א אות לא – עוצם מלחמת עמלק עם ישראל עד היכן הגיע וס"מ שר של עמלק דהוה נחית מסטרא דלעילא לסייעא לעמלק לתתא ואילו ישראל הוה זכאין מאפס ותוהו נחשבו לפניו יתברך, אכן בהיותם רעים וחטאים לה' מאד היתה קשה לפניו יתברך בקריעת ים סוף כאשר ס"מ הוא שרו של עמלק כמו שאמרנו בזהוה איהו עמלק איהו גולית הוא ס"מ הוא מלאך המות אתלבש לכל חד כפום ארחוי, ובכל חטא ועון אשר יעשה כל איש ישראל הוא מוסיף כח בו ואם אנחנו מאשרים ומחזיקים אותו.

^מ ראש השנה דף כט. משנה – והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלין בלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם לאו היו נופלים.

^מ צרור המור (שמות יז יא) יש לשאול מה טעם היו ידיו של משה כבדות עתה, והלא אחר מ' שנה עשה מלחמה עם סיחון ועוג ויבם וירדפם, ולא היו ידיו כבדות, ועכשיו כבדו עד שבסבת הכבדות היה גובר עמלק. ועי"ש שתרץ שהיה לעמלק בן אליפו בן עשו זכות שהיה נין של יצחק אבינו, וזכות כבוד אב של סבו עשו.

^מ מאור ושמש פרשת בשלח – וזה ידוע שכוחו של משה רבינו ע"ה להכניס בלב ישראל אמונת אלהי עולם ברוך הוא וברוך שמו, וזהו שושבינא דמלכא שהיה משתדל בכל כוחו להכניס בלב ישראל אמונת אלהי עולם ברוך הוא וברוך שמו. על כן כשראה משה רבינו ע"ה שבא עמלק הרשע ובלבל את ישראל מאמונתם חגר מתניו כנגדו ואמר ליהושע שהוא ילך כנגדו עם אנשים צדיקים בהתגלות והוא אור מתניו כנגדו להחזיק את ישראל באמונה יתירה. וזה פירוש כאשר ירים משה את ידו, רצה לומר כוחו כי יד נקרא כח כידוע מרשי' ותרגום, רצה לומר כוחו של משה היה להגביר אמונה בלב ישראל כשגבר ידו והחזיקו באמונה וגבר ישראל. וכאשר יניח ידו וגו' רצה לומר כשלא היה יכול לקבוע בלבם שורש האמונה אזי גבר עמלק: וזה שאמרנו בגמרא בשעה שהיו משעבדים את לבם לאביהם שבשמים דהיינו בסוד אמונה שלימה וגבר ישראל, וכאשר נתבלבל מחשבתם רצה לומר שעשתה פעולת עמלק רושם בלבם לבוא לספיקות חס ושלוש אזי וגבר עמלק. וזהו וידי משה כבדים, רצה לומר כוחו של משה היה כבד עליו להחזיקם באמונה. ויקחו אבן, רצה לומר אבן שתיה שהיא אמונת ישראל דהיינו מלכות שמים, וישמו תחתיו ותמכו בידי, רצה לומר לחזקו שיהיה כח בידי לשרוש בלב בני ישראל אמונה שלימה:

^מ תהילים פרק קיט (פו) כל מצותיך אמונה שקר דפוני עירני:

מלבי"ם (פו) כל – ואם מצד המצות, הנה באמת כל מצותיך אמונה – שצריך להאמין, וזה יסוד המצות שיאמין במצוה ובמצותיו, ולא יחזק עליהם ולא יסבור בהם סברות רק יעשה באמונה,

^מ מתוצו - תפילה

^מ אונקלוס על הפסוק ויהי ידיו אמונה, פירסן בצלו.

משנה הטבע ונתבטלין החכמות והחקירות שהם הולכים ע"פ הטבע והוא דבר שלא שייך כלל עפ"י חכמת הטבע, וסותר את כל דעת המחקרים בה¹¹.

וזוהו עיקר התכלית אצלינו להבדיל מהתכלית שלהם שהיא שיהיו המשכיל המושכל והשכל אחד, אצלינו התכלית שתהי' התפילה נכללת באחדותו ית' דהיינו לעשות אחד מהמתפלל והתפלה והקב"ה, בבחי' (דברים ו')¹² הוא תהלתך והוא אלקיך דהיינו שהתפילה והש"י אחד כביכול בחי' יחוד תהלתך ואלקיך, וזוהו עיקר התכלית באמת /¹³]:

והמחקרים והכופרים המאמינים באמיתות התורה¹³, אלא שהיצה"ר עמלק גובר בלבם לפרש אותה לא כשפשוטו של מקרא, ולא בדרך חז"ל עפ"י תורה שבע"פ, אלא מפרשים את כל התורה כולה ע"פ חכמות ואפיקורסית¹⁴ שלהם, ומגלים פנים בתורה¹⁵ דהיינו שכל התורה ואפי' מצוות מעשיות

¹¹ שמות פרק יז (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יֵרִים מֹשֶׁה יְדוּ וְגַבְרֵל יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יִנְיַח יְדוּ וְגַבְרֵל עִמָּלְקִי: (יב) וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשְׂמֻהוּ תַחְתָּיו וַיִּשֶׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֵן וְחֹר וְתַמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֲמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ:

תרגום אונקלוס (יב) וידי משה יקרא ונסיבו אבנא ושויוא תחותיה ויתב עלה ואהרן וחור סעדן בידוהי מכא חד ומכא חד והוה ידוהי פריסן בצלו עד דעל שמשא:

רש"י – ויהי ידיו אמונה – ויהי משה ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה:

¹² גם בדפדפ"ר ותולד – פריש"ט. ומתרגל – פריש"ט (לשון אונקלוס פריש"ט) ועיין תורה ז' אות א' (דף ח) ותורה ט אות א' ותורה כ' אות ה' (דף כח) ותורה מד (דף נד) ותורה ה תנינא אות א' (דף ט). גם שם רבינו כתב פריש"ט ובתולד תיקון פריש"ט.

¹³ מתרגל – התפילה

¹⁴ מהר"ל בספרו גבורות השם – הקדמה שניה – הוא המתפלסף אשר יאמר שכל הדברים באו מאתו בסדר המושכל אצלו על צד החיוב הקדמון, אשר לא סר ולא יסור והכל כמנהגו וסדרו נוהג, וכיון שבאו מאתו כל הדברים בסדר המושכל על צד החיוב הקדמון אשר לא סר ולא יסור, אם כן אין שנוי בעולם שהיה יוצא מסדר המושכל, ולא יאריך כנף הזבוב. שאחר שהעולם נוהג על פי טבעו ומנהגו על ידי החיוב מאתו, אם כן אם היה בא שנוי לעולם על ידי נפלאות היה זה שנוי הסדר ואינו נוהג על טבעו. ולפי דעתו לא נמצא דבר בשנוי טבעו כי אם הכל כמנהגו על צד החיוב, ואם כן לא היה האותות והמופתים שהם בשנוי טבע ומנהגו של עולם אפשר כלל, כי הכל צריך להיות נוהג על פי הסדר המחויב מאתו בלי תוספת ובלו מגרעת ובלו שנוי כלל.

¹⁵ דברים פרק י (כא) הוא תהלתך והוא אלקיך אשר עשה אתך את הגדלות ואת הנוראת האלה אשר ראוי עיניך:

רמב"ן (כא) וטעם הוא תהלתך והוא אלהיך הוא יהיה תהלתך, שתתן כל תהלתך אליו, אותו תהלל תמיד וכבודו לאחר לא תתן ותהלתו לפסילים, ולא אל האלהים והאדונים הנוכרים או יאמר הוא תהלתך, שבו אתה מהולל על כל העמים, כלשון כי תפארת עזמו אתה (תהלים פט יח), ה' עזי ומעוזי (ירמיה טו יט), והוא אלהיך, שיחד שמו עליך שתהיה לו לעם והוא יהיה לך לאלהים, ולא כשאר האומות אשר הוא להם אלהי האלהים אשר חלק להם, כמו שפירשתי (ויקרא יח כח), כי עשה עמך הגדולות והנוראות, שמהם תכיר כי אתה חבלו ונחלתו ועיניו תמיד עליך לטוב:

¹⁶ התכלית שלהם סובבת סביב עצמם ואילו התכלית שלנו היא סביב הקב"ה, להתחבר ולהכיר את הקב"ה ע"י תהלתו בתורה והודאה לה' כמבואר בתורה ב' תנינא. לכן התכלית שלהם הוא להתחבר לחכמה החיצונית שהיא עוה"ז, ואילו התכלית שלנו להתחבר להקב"ה הנצחי ע"י חכמת התורה.

¹⁷ להבדיל מהתכלית שאצלם שיהיו המשכיל מושכל ושכל אחד אצלינו התכלית שיהיו התפלה והמתפלל והקב"ה אחד ועיין גם לעיל תורה סה אות ג' עוד עיין לקטן תורה לט תנינא מה התכלית באמת

¹⁸ עיין תפארת ישראל אבות פ"ג יא – שיש חמש כיתות של אפיקורסים הראשונה כופרת בכל וגם במציאות הקב"ה. ושניה המודים שיש אלוה נמצא, אבל יכחישו שהעולם מחודש, רק יאמינו בקדמות העולם כקדמות הבורא ית'. ושלישית המאמינים שהעולם מחודש מאתו ית', אבל יכחישו שהאדם נברא בצלם אלהים, ושנשמתו בעלת קיום, רק יחשוב שמהרכבת בניין הגוף נתהוות הנשמה, וכן תפסד בהפסדו. ורביעית שמאמין ג"כ שהאדם נברא בצלם אלהים, בעל שכל ועונש בעה"ב, אבל מכחיש ומפר שכן בריתו של אאע"ה, שמכחיש שכרת הקב"ה ברית את אאע"ה להיות לאלהים לזרעו, להשיגיה עליהן יותר מעל כל אדם, ולתת להם בפומבי התורה שיש בה חוקים ומשפטים ותורות, כפי שהתחיל כבר נתינתה בימי אברהם, ונגמרה ע"י משרע"ה וברמב"ם פ"ט ממלכים, ורמב"ם כ' שם דאינו יודע מנין לרבינו הא, ולפע"ד הוציא כן מפסיקתא שהביאה הילקוט על הפסוק בחודש השלישי, יע"ש, אולם צ"ע דבש"ס וחולין דק"א ב' אמרינן וכי תורה פעמים פעמים נתנה, וצ"ע, ונבחרו זרע אאע"ה להיות עם קדוש ככהנים בעולם, ללמד לבני עולם כאביהם אברהם, להכיר היוצר ב"ה, ולפי דעתם הנפסדת, מכחיש בתורה משמים, ואומר שרק מצות הטבעיות ישלימו הנפש, ולפיכך אין חילוק בין ישראל לשאר אומות, והיה כעם ככהן, כאיש כאשה, כולן מצותיהן וענשן ושכרן שוה. וחמישית שמאמינים ג"כ שתורה משמים, אבל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שמכחיש תורה שבעל פה, והיינו הפירוש שנמסר לנו בע"פ ממשרע"ה, ואומר בה פירושים אחרים שלא כהלכה המקובלת לנו:

¹⁹ גם בדפדפ"ר ותולד – ואפיקורסית, ומתרגל – ואפיקורסות

²⁰ משנה אבות פרק ג (יא) רבי אֶלְעָזָר הַמוֹדְעִי אָמַר, הַמְחַלֵּל אֶת הַקְּדוּשִׁים, וְהַמְכַבֵּה אֶת הַמוֹעֲדוֹת, וְהַמְלַבֵּן פְּנֵי חֲבָרִים, וְהַמְפַרְרֵת בְּרִיתוֹ שֶׁל אֲבִירָהּ אֲבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם, וְהַמְגַלֵּה פְּנֵים בְּתוֹרָה שְׁלֵא כְהֻלְכָה, אֵף עַל פִּי שֵׁשׁ בְּיָדוֹ תוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא:

רש"י – והמגלה פנים בתורה וכו' – דהיינו אפיקורוס, כמנשה שהיה דורש אגרות של דופי, למה לו למשה לכתוב (בראשית לו יב) ותמנע היתה פילגש, זהו כי דבר ה' בזה (סנהדרין צט ע"ב):

תפארת ישראל – [עד] והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה – ה' זהו כת ה' שמאמינים ג"כ שתורה משמים, אבל מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שמכחיש תורה שבעל פה, והיינו הפירוש שנמסר לנו בע"פ ממשרע"ה, ואומר בה פירושים אחרים שלא כהלכה המקובלת לנו:

הכתובים בתורה מפרשים הכל ע"פ צורה/ס' ושכל דהיינו שהמצוות הכתובות בתורה אין הכוונה לעשייה בפועל, אלא לרעיון השכלי שבה. **לא מבעיא מעשיות וספורים הכתובים בתורה, אומרים שהם מרמזים רק על הנמשל והצורה לבד דהיינו שכליות שלהם. אלא אפי' מצוות מעשיות המפורשים בתורה, מפרשים הכל שהם מרמזים רק על שכליות וחכמות שלהם/ס'א** כגון איסור אכילת חזיר שאין כוונת התורה שאסור לאכול בשר חזיר, אלא הוא משל רומז להתרחק ממידות רעות מגונות ומלוכלכות (המאירי/ס'ב) **וכופרים בפשוטו לגמרי**. הפך הדעת תורה שאין מקרא יוצא מידי פשוטו ולא המדרש אלא המעשה עיקר. ונגע עמלקי זה צריכים להיזהר ממנו גם יראי ה' העוסקים בפלפול בחכמת התורה ונהנים מחידושי תורה יפים, שלא להפריד אותם לעצמם, אלא שיהיו רק סיבה להתעוררות וחיות במעשה השייך לאותו מדרש וחכמה שעוסקים בה. חכמה

עתה יבאר רבנו את המדרש שעמלק היה חותך מילות ישראל וזורק כלפי מעלה/ס'ג. ולבד מהכוונה שמבאר רבנו, יש לעיין כיצד יתכן, הרי עמלק ארצו רחוקה מאד מרפידיים ארבע מאות פרסא/ס'ד, וכן הוא בתרגום יונתן על ויבא עמלק (שמות יז ח/ס'ה). שעמלק בא מהדרום בלילה אחד אלף שש מאות מיל כדי להילחם בישראל לנקום נקמת סבו עשו ביעקב. וצ"ע כיצד הרי ישראל היו אז מוקפים בענני כבוד וא"א להזיק להם כלל. ואומר המדרש שהיו אלה כל הנחשלים אחריו. דהיינו הנחשלים נחשלים נכשלים שבישראל, שכנראה נכשלו בפד"ב והענן פלטן, ועמלק היה ממתין מחוץ לענן, והוא הרצועת מרדות לישראל להכות במה שפגמו דייקא, ודייקא עמלק בעצמו הפגום בזה יותר מכל אומה/ס'ו, כמבואר במדרש שהכה בהם במשכב זכור וקרי וסירוס, הכל סביב פה"ב, כי פגם הברית הוא הדבר הנוגד ביותר את קדושת ישראל, וזה לעומת זה עמלק היה נגוע בו ביותר.

וזוהו בחי' מה שאמרו רז"ל במדרש {תנחומא [ס'ז/ס'ח] והובא ברש"י תצא [ס'ט/ס'י]} על הפסוק בפרשת זכור "ויזנב בך" שהוא לשון נקי לסירוס/ס'א, שהי' עמלק חותך מילות וזורק כלפי מעלה/ס'ב,

^ס **צורה ושכל** – ולקמן הנמשל והצורה, וצ"ע מדוע נקט צורה שהיא דבר המתייחס לחומר ואילו כאן לכאורה מדבר על שכל ועשייה ולא על חומר.

^{סא} **חכמות שלהם** – צ"ע מה הכוונה שלהם? ונראה הכוונה לחכמה של אותה מצווה. כגון שנדמה להם שהחכמה של אותה מצווה סותרת את קיומה כגון אכילה ושינה בסוכה. אבל אולי הכוונה לחכמות שלהם דהיינו חכמות חיצוניות ולא חכמת התורה. כגון הכופרים בתורה שבע"פ ונותנים טעמים ושכלים משלהם למצוות.

^{סב} **כך פירש המאירי** את המשנה באבות ג' יא המגלה פנים בתורה שלא כהלכה – הובא גם במדרש שמואל על אבות זה לשונו – והרב רבי מנחם לבית מאיר ז"ל כתב המגלה פנים בתורה שמכחיש הנגלה מן המצוה ואומר שלא היתה כונת השם ע"ז אלא הוא משל לענין אחר והנגלה אינו כלל כגון שיאמר שאין כוונת התורה שלא יאכל חזיר כי אין באכילתו איסור ומה שאסר בתורה חזיר הוא משל שלא יהיו מדותיו מגונות ומלוכלכות, אבל אם יודה שיש איסור באכילתו וטעם איסורו כדי שיהיה כל הדומה לו נמאס בעיניו וכיוצא אין בזה איסור עב"ל.

^{סג} **ויש לעיין בזה** מה שעמלק זורקים מילות כלפי מעלה בחוצפה וגסות להכעיס, שמלמד שלא כופרים במציאות ה' אבל גם לא יראים יראת העונש, מושג שהיום לא קיים, כי היום הקב"ה נעלם מאד, ואין מי שמכיר את בוראו ומתכווין להכעיסו, אלא כיון שלא מכיר לכן כופר לתיאבון. כי אין מי שאם ידע שייסורים שבאו עליו הם בוודאי בגלל שעבר על רצון ה' ימשיך לעבור להכעיס את קונו, אלא יאמר שזה מקרה או שתאוותו תשכיח ממנו דהיינו עובר לתיאבון. ובאמת גם בזמן קדום א"א להבין את גודל היצה"ר שהרי שום טפש לא יכניס ידו לאש שתכווה כדי להכעיס. אעפ"כ היו רשעים שעברו להכעיס. וצ"ע בזה כי הם היה להם איזה תועלת בזה שעיי"ז קבלו כח מהסט"א ושוב לכאורה זה לתיאבון. אבל נראה שאינו כך אלא העובר להכעיס אפילו לצורך תועלת מעיי"ז, לא נחשב עובר לתיאבון אלא גרוע מהכל. גם ע"ז וגם להכעיס.

^{סד} **ילקוט שמעוני** דברים רמז תתקלח ופסיקתא דרב כהנא זכור פסקא ג' אות ח – ר' לוי בשם ר' שמע' בן הלופתא למה היה עמלק דומה לזנב שהוא להוט אחר המכה כך היה עמלק להוט אחר ישר' ככלב תני בשם ר' נתן ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא לעשות מלחמה עם ישראל ברפידיים:

^{סה} **שמות פרק יז (ח) וַיבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרַפִּידִים:**

כתר יונתן (ח) ויבא עמלק מארץ דרום ודילג בלילה ההוא אלף ושש מאות מילין ומן בעבור מריבה שהיה בין עשו ובין יעקב בא ותקף מלחמה עם ישראל ברפידיים לוקח והורג אנשים משל בית דן שלא היה ענין מקבל אותם מן בעבור עבודה זרה אשר ביניהם:

^{סו} **ועל כן אמרו** הכנעת עמלק היא דייקא ע"י שמתקדשים בתאוה זו. כמבואר בשיש"ק ח"ד אות ז' – פְּרָשׁוּ אֲנִי שְׂאֵת הַפְּסוּק שְׁבַמְגִילַת אֶסְתֵּר וְהִמְנוּ נוֹפֵל עַל הַמְּטָה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ, שְׁהִמְנוּ הַמְּרִמּוֹ עַל הַקְּלִפָּה וְהַסְטָרָא אַחֲרָא, הוּא נוֹפֵל וַיֵּשׁ לוֹ מִפְּלָה עַל יְדֵי הַמְּטָה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ, הַמְּרִמּוֹ עַל מִדַּת הַצְּנִיעוּת וְהַקְּדוּשָׁה.

^{סו} תנחומא כי תצא ט' י' ומדרש רבה איכה פרשה ג (פסקה כב) ד"ה ת' תשיב וזוהר בשלה דף סה: ודף סז.

^{סח} **מדרש תנחומא** כי תצא – פרק י' – "ויזנב בך" הכה אותן מכת זנב. ואתיא כי הא דא"ר חנינא בר שיקלא מה היו בית עמלק עושין חותכין מילותיהן של ישראל וזורקין כלפי מעלה ואומרין בזה בחרת הוי לך מה שבחרת. לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה (לא היו יודעים להכעיס את הקב"ה בדרך מכוערת כל כך). עד שבא עמלק ולמד להם, שנאמר (יחזקאל ח) והנם שולחים את הזמורה אל אפס, וממי (עמלק) למדה מעשו וקנו שנא' (בראשית כז) ויאמר הכי קרא שמו יעקב חיכך בגרונו והוציא את הזמורה.

ומבאר רבנו מדוע דווקא מילות היה זורק ומדוע כלפי מעלה, כי מצות מילה היא במהות הפך המהות של עמלק, כי היא בחי' אמונה, **כי מילה היא מצוה ראשונה שנצטוו בה אברהם אבינו** [ע"ג/עד] **שהי' ראש למאמינים** [ע"ה] אברהם אבינו היה הראשון שהאמין בקל אחד, בהקב"ה, אחרי אלפים שנות תוהו, שבהן כל העולם עובדי ע"ז, ומרוב עוונות של אדם, קין, אנוש, מבול, הפלגה, סדום, והמצרים, היה הולך וגדל הקרע בין הבורא לכל הנבראים, והשכינה מסתלקת ועולה מרקיע לרקיע, עד הרקיע השביעי העליון. ואברהם אבינו הגדול בענקים (יהושע יד טו) לבדו התחיל לאחות את הקרע, והיה מפיץ האמונה בעולם נגד מלכים אדירים שרדפוהו להרגו, והיה עושה נפשות לאמונה הקדושה, ועמד בעשר ניסיונות, במשך קל שנים, עד שזכה להוריד את השכינה לרקיע שיש, ואחריו יצחק לרקיע חמישי, ויעקב לרביעי, ואז נולד עמלק/ע"ג.

צ"ע מה היא הזמורה הזו. ועיין רש"י על יחזקאל שם שהיא הפחה בקול זמר מאחוריהם וריח רע. וביאר הפרי צדיק פרשת זכור אות א' שאת החוצפה הזו לא היה בישראל, ועמלק שכל מהותו ליצנות וחוצפה הוא לימדם. ועמלק למד מעשו.

ועיין ספר יטב לב טוף פרשת תולדות עפי"ב כ"ב כ"ב שרוק הבכור מרפא עינים, ובמדרש רבה עה"פ הכי קרא שמו יעקב פירש שחיבך בגרונו וירק להראות שהוא הבכור ורוקו מרפא עינים. וזו הזמורה שלמד עמלק מעשו.

וצ"ע מה רצה עמלק לומר בזה, ואולי עמלק עומד כנגד בחי' בני בכורי ישראל, וטוען שהוא הבכור כיון שהוא נכדו של עשו.

וראייתי בפסיקתא דרב כהנא (להרב דב מנדלבוים) (כרך א מהדו' ניו יורק תשמ"ו) ביאור בשם ר"ז מרגליות זשומרא היא המילה והיו מגלים פורעים עצמם בחוצפה כלפי מעלה, וגם חיבך בגרונו פירש על גרון של מטה, דהיינו מחבך בברית. וחוצפה וגסות הזו היא סוג של ע"ז שעשה עשו כבעסו וממנו למד עמלק וממנו ישראל. ע"ש

^{טז} דברים כה יח

ע' דברים פרק כה (יז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: (יח) אשר קרף בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים:

פרש"י - ויזנב בך - מכת זנב חותך מילות זורק כלפי מעלה:

רבנו בחי' (יח) ויזנב בך. כלומר כרת זנבך, והם הנחשלים אחריו, החלושים שלא היה בהן כח ללכת. וכן מנהג המכונות הנדרפות מן האויבים ואין כח באויבים לבקע המחנה הם מזנבים ומכים באחרונים שבמחנה שהם חלשים מכולן, זהו פשוטו. ומדרשו (תנחומא כי תצא ט) ויזנב בך, מכת זנב, חותך מילה זורק כלפי מעלה ואומר טול מה שבחרת. והיה עושה זה מאותן חסרי כח הזנבות והחלשים שבהן מחמת עוונות שהיה הענן פולטן:

מהר"ל גור אריה - ... אבל עמלק השונא המתנגד, אינו משתעבד תחת ישראל. נמשל הוא לזכר גם כן, מאחר שהוא מתנגד לישראל. וכאשר ישראל גוברים עליהם, אותו התגבורת עליהם להשמיד אותם ולמחות אותם מן תחת השמים (פסוק יט). אבל כאשר גוברים זרע עמלק, דבר זה אינו רק משכב זכר, שמושל על זכר, כיון שאין לזרע עמלק חבור עם ישראל. וזה שאמר (רש"י) שהיה מטמאן במשכב זכר. וכן זה שהיה חותך מילתן (רש"י כאן), לפי שעמלק הוא מתנגד לישראל בפרט, יותר מן כל שאר אומות. וישראל צורתן במה שהם נימולים, ובזה הם ישראל. לפיכך חותך מילתן, שהוא הדבר המתנגד לעמלק בפרט מכל האומות, כי עמלק מתנגד לצורת ישראל. ומפני כי הוא יתעלה שונא את הערלה, וחפץ שהיו ישראל נמולים, ולפיכך בדבר זה היה מטיח כלפי מעלה, והוא זריקת הערלה כלפי מעלה, לומר 'ראה מה שבחרת':

ע"א עיין פסיקתא רבתי - פרשה יב - [ויזנב בך] מהו ויזנב בך מכת הזנב לשון נקי משמואל אתה למד וישסף שמואל את אגג (שמואל א' ט"ז ל"ג) ר' יצחק אמר סירטו כאשר שיכלה נשים חרבך כך תשכל מנשים אמך (שם) אמר לו כשם שעשית לישראל במצרים כך עשיתי לך (שהייתי) [שהיית] מסרס אותם ומושיב את נשיהם עגונות.

ע"ב המשך המדרש הוא - ואומר להקב"ה בזה בחרת, הא לך מה שבחרת, לפי שלא היו יודעים ישראל מה טיבה של זמורה וכו'. כנ"ל. וצ"ע כוונת המדרש בזה בחרת? ואולי כי עמלק שקוע בתאוה הידועה ביותר מכל האומות לכן פירש את מצוות מילה כמעשה מכוער והיה מדרת ליצנות כידוע, (לץ תכה זה עמלק תנחומא יתרו ג) והיה מתלוצץ וזורק בחוצפה וגסות להקב"ה את המילות, כאילו הקב"ה חפץ בהן מצד התאוה שבהן. וכעין זה בנדה לא. בלעם לא הבין כיצד יתכן שהקב"ה סופר רבעותיהן של ישראל וכו' ועל דבר זה נסמית עינו, אבל עמלק יענש בסוף כשישחטו את הס"מ השר שלו.

ומדת חוצפה וגסות וליצנות הזו של עמלק אומר המדרש שישראל למדו ממנו בתקופה מאוחרת יותר בסוף הבית השני (דכתיב אחוריהם אל היכל ה') וכמבואר ביחזקאל (ח' טז יז) שהוכיח אותם על זה. כמבאר במדרש שישראל למדו זאת מעמלק שלמד זאת מעשו כשהפסיד את הברכות מאביו אזי מרוב כעס היה עושה ליצנות וחוצפה. יורק ומפיח בקול כלפי מעלה. כך נראה שהרי עמלק למד ממנו. וכן משמע בפרי צדיק (לר' צדוק הכהן) על פרשת זכור.

ליצנות - עיין שיחות הר"ן סימן פא שליצנות והמחקרים ופלוסופיא עניין אחד

^{עג} בראשית יז י'

ע"ד בראשית פרק יז (ט) ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את פרייתי תשמור ואתה וירעך אחריו לדורתם: (י) זאת פרייתי אשר תשמרו ביני וביניכם וביין וירעך אחריו המול לכם כל זכר:

^{ע"ה} המקור בשר השירים רבה ד' ט' תשורי מראש אמנה זה אברהם. ביאור הענין במנחת קנאות (להרשב"א) פ"ד. לשון רבינו בטהר"י ברונה [שנת ר'] פ"י עה"ת תולדות כה כג. ועיין לעיל תורה כה ב' ותורה לא אות ו'

ע"ו כנ"ל שתמנע אמו באה ליעקב להתגייר ולא קבלה, ואזי נעשית פלגש לאליפז וילדה את עמלק רצועת מדרות לישראל. והחל להלחם עכ"פ ברוחניות נגד הקדושה, ובפועל בא כשיצאו ישראל ממצרים לפני שמשו רבנו הוריד את השכינה לארץ, לאהל מועד אחרי מתן תורה. וזהו לוי קהת עמרם משה ר"ת עמלק וס"ת מיתה. כמובא במושב זקנים שמות יז ח' עה"פ ויבא עמלק. שעמלק סבר להתגבר על ישראל כיון שראשי תיבות שמו הם כנגד ד' הצדיקים שבימי הורידו את השכינה לארץ, אבל טעה כי הסופי התיבות הן מיתה, וזה היה סופו.

ואעפ"כ לוי הורידה לשלישי, וקהת לשני, ועמרם לראשון, ומשה רבנו לארץ/י¹⁰. ועמלק שהוא בחי' הפילוסופים והכופרים, הוא כופר בכל המצוות, ומפרש הכל על שכליות לבד כנ"ל. וזהו הפירוש שהיה חותך מילות וזורק כלפי מעלה, דהיינו שכופר במצוות^{ע"ה} מילה כפשוטו/ע"ט, וזורקה כלפי מעלה אל השכל. אין הכוונה שכל עמלקי שהיה עושה זאת כוון לזה, אלא השר של אומת עמלק זו היתה כוונתו, והיה נמצא בלב אומתו וגורם שתאוות לבם תהיה כפי כוונותיו החצופות. כי הם מפרשים הכל רק על שכליות לבד וכופרים בעשיות המצוות^ב כנ"ל לכן לרמוז לזה היו זורקים את המילות כלפי מעלה. רבנו מפרש את המדרש הזה בדרך מחודשת, וצ"ע איזה שכל יש לדעת עמלק במצות מילה?

ונ"ל שהלכו אחר השכל במקום שמצאו לדעתם הטועה סתירה בין המעשה לשכל, ואולי הכי נמי במצות מילה צער התינוק נדמה להם לאכזריות ולדעתם שהם רחמנים ויפי נפש בפרט באבר הברית שאצלם הוא חרפה ומאוס ביותר ולא ראוי בו לכרות ברית קודש, לכן ביטלו את המצווה כמו שמצינו גויים כאלה. ומצינו בלשון הרמב"ם לשון דומה שקיבל מאריסטו על ענין הזיווג/א¹⁰, והרבה גינו אותו בזה כדי שלא יבואו לבטל מצוות פריה ורביה.

ועיין בלקוטי אמרים לר' צדוק/א¹⁰, שחכמי האומות בכל הדורות ידעו את חכמת ישראל, בלעם ידע את חכמת משה, ואריסטו את חכמת שמעון הצדיק, וסבי דבי אתונא את חכמת רשב"י, רק שהיה בלא דעת, כי תפסו הכל בבחי' הכתר דהיינו החיצוניות, ככתר שהוא חוץ לגוף.

לפי"ז אולי אפשר לומר שידעו שמצות מילה היא הסרת הערלה כדי להתחבר בברית עם הקב"ה. אלא שלדעתם הקב"ה הוא שכל נבדל פשוט (כמבואר במהר"ל/ב¹⁰), דהיינו שאינו כדעתנו שהוא היה הזה ויהיה,

¹⁰ בראשית רבה פרשה יט פסקה ז - כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע הראשון חטא קין נסתלקה לרקיע השני דור אנוש לג' דור המבול לד' דור הפלגה לה' סדומיים לו' ומצרים בימי אברהם לו' וכנגדן עמדו ז' צדיקים ואלו הן אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה עמד אברהם והורידה לו' עמד יצחק והורידה מן ו' לה' עמד יעקב והורידה מן הו' לד' עמד לוי והורידה מן הו' לד' עמד קהת והורידה מן הג' לב' עמד עמרם והורידה מן הו' לב' עמד משה והורידה מלמעלה למטה.

¹⁰ מתורגמו - במצות

¹⁰ עיין חינוך מצוה ב' מצות מילה: פרשת לך לך יש בה מצות עשה אחת, והיא מצות מילה, שנאמר [בראשית י"ז, י'] זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך ואחריו המול לכם כל זכר, ונכפלה בסדר אשה כי תזריע דכתיב [ויקרא י"ב, ג'] וביום השמיני ימול בשר ערלתו. והרבה מצות כמו כן נכפלו במקומות הרבה בתורה, וכולן לצורך, כמו שפירשום חו"ל: וענין מצוה זו הוא, שחותכין הערלה המחפה ראש הגויה, ופורעין קרום רך שלמטה ממנה, כדי שתתגלה ראש העטרה שבאותו אבר. כי ידוע למבינים שתשלום צורת האדם בהסיר ממנו אותה ערלה היא תוספת בו: משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם, אשר מוצאם ומובאם אינו שוה, ונקבע ההבדל בגולת הזהב לפי שהוא סיבה לקיום המין, מלבד שיש בו תשלום צורת הגוף, כמו שאמרנו. והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו:

¹⁰ מתורגמו - המצות

¹⁰ הרמב"ם כתב במורה נבוכים בשם אריסטו חוש המישוש חרפה הוא לנו, ואמנם הרבה ספרים ראשונים ואחרונים העתיקו לשונו, אע"פ שהרמב"ן באגרת הקודש פ"ג והחת"ס אהע"ז ח"ב סימן מ' גלגו על זה, וכן בצרור המור על התורה גינה זאת מאד, וכנראה שהבינו שדבריו כוון שגם הולדה דקדושה היא בדרך של חרפה, וחששו שיבואו לבטל המצוה שהיא מהחשובות ביותר, וחזקיהו המלך נתחייב מיתה על ביטולה אע"פ שידע שיליד רשעים.

¹⁰ ליקוטי אמרים לר' צדוק - אמצע אות ח - אמת הוא כן דיש חכמה באומות העולם והיינו חכמת אמת רק שאינו מורגש ללב ואינו תורה להדריך הלב על ידו, מה שאין כן חכמת בני ישראל נקרא תורה כי מרכבה דיחזקאל באובנתא דליבא תליא כמו שאמרנו במגילה (כ"ד ע"ב) דהעיקר על ידי הרגשת הלב באור ה' יתברך וזה אינו באומות העולם כלל רק בישראל שהקב"ה לבן של ישראל (שיר השירים רבה ה', ב') ומעשה בראשית ומעשה מרכבה וסתרי פעולות הנבראים בכל מיני חכמות לימודיות דבני ישראל הוא עצמו אותן חכמות אלקיות וטבעיות ולימודיות דאומות העולם, רק מצד נביעותן מהבינה שבלב להכיר בכל דבר אמיתות ה' יתברך הוא בענין אחר ממש: וכמו ששמעתי כי כל חכמתו דרבי שמעון בר יוחאי בספר הזוהר ידעו גם כן סבי דבי אתונא מחכמי יון שהיו קרוב לזמנו והיו לעומתו זה לעומת זה והעשר ספירות הם עצמן העשרה מאמרות הידועים לבעלי ההגיון רק שהשיגום בלבוש אחר מצד החיצוניות ואינו דברי תורה כלל. וכן כל חכמת שלמה המלך ע"ה היה יודע גם כן חירם מלך צור שהיה לעומתו זה לעומת זה וכן חכמתו של משה רבינו ע"ה ידע בלעם מצד החיצוניות (וכאומרם ז"ל (זבחים קט"ז).) דנתקבצו אומות העולם לבלעם וסיפר להם ענין מתן תורה, וזה שאמרנו בספרי (סוף ברכה) באומות העולם קם ומנו בלעם) כך שמעתי ויציבא מילתא:

¹⁰ מהר"ל גבורות השם - הקדמה שניה - ועתה ראה שהם אומרים עליו שעצמותו שכל מופשט, וכל שכל הוא שידוע הדבר בנפשו כמו שהוא חוץ לנפשו, ואם כן יהיה הוא יתברך נסמך אל אשר עלולים ממנו ויהיה העלול קודם העלה. ואם יאמרו שהוא משיג עצמו שהוא סבה לאלו נבראים אשר ממנו נמצאו, ויאמרו שהשכל והמשכיל והמושכל דבר אחד כמו שהאריכו בדברים אלו, ויהיה מה שמשיג עצמו שהוא סבה לנמצאים הוא בעצמו המושג והמושכל. הנה אחר כל אלו הדברים אשר אמרו הדבר בטל ומבוטל וזהו כי השכל הוא מיוחד בדבר, כמו שאתה אומר כי ענין השכל הוא ידיעת הדבר כמו שהוא ואין אל השם יתברך גדר כלל שיוגדר, אם אתה אומר שעצמותו שכל הרי בזה אתה נותן לו גדר, לכך אין לומר שהוא יתברך מתייחד בדבר לומר עליו שהוא דבר זה מיוחד. ועוד כי מסלקים הידיעה מאתו שידע כל הדברים הנעשים, שאף אם הוא יודע הנמצאים מפני שהוא סבה להם איך ידע הדברים הנעשים שאין הוא יתברך סבה

ומהוה את הכל, ומשגיה על הכל. וכנ"ל אצלם עוה"ב הוא לחבר את השכל מושכל ומשכיל, ועי"ז זוכים לעוה"ב להתענג על השכל בלא חציצת הגוף.

לכן אולי דייקא המצוות מילה, שאצלם היא רק שכל, ולא מצוה מעשית, לכן מצד השכל שבה רומזת ביותר לחיבור המשכיל מושכל והשכל. ואע"פ שאצלם השכל הוא חכמה חיצונית, אבל כיון שתופסים שהקב"ה הוא שכל, כך גם תופסים את השכל של מצות מילה, שסוברים שלדעתנו היא הסרת הערלה כדי להתחבר לשכל הנבדל ומפשט, ולוקחים ממנה את העיקרון לפי תפיסתם. ואומרים שמצות מילה היא משל להתחברות המשכיל מושכל ושכל.

ולכן היו זורקים מילות למעלה אל השכל ואומרים הא לך מה שבקשת, כי לדעת המילות הן חרפת חוש המישוש לא ראוי בהם לכרות ברית לכן בחוצפה זרקו את המילה למעלה כי אצלם עיקר הוא השכל דהיינו השכל של מצות מילה לבדו בלא המעשה שהוא לדעת באבר של חרפה.

ואולי אפ"ל שלדעת עמלק ישראל הם הערלה על החיבור הזה, לכן כל כך נלחמים לכרות אותה. דהיינו שבמצות מילה המעשית כפשוטו בוודאי כופרים בה, אבל עצם העניין שהחיבור בברית הוא רק ע"י כריתת המונע, זה רעיון שכלי והם משתמשים בו לתאוה שלהם להילחם בישראל.

עוד אולי אפ"ל כי מילה הפירוש הכלי שעל ידו יוצא החכמה להתלבש במעשה בבחי' סוף מעשה בחשבה תחילה. וזה תלוי בקדושת הזיווג עד כמה יתגלה בוולד החכמה האמיתית בפועל במעשה, ובזה כופר עמלק כי אצלו שהוא יפה נפש הזיווג הוא חרפה (כדברי אריסטו על חוש המישוש) רק לתאוה ולכן עמלק בחי' קרי כמ"ש אשר קרך בדרך כי עי"ז מתגלה חכמה גדולה יותר כידוע. ממילא גם האשה אצלו דבר נחות מאד, כי כמעט אין ערך למה שמתגלה בעשייתה. להבדיל מדרך התורה שאדרבה האשה היא המגלה בוולד וסוף המעשה את המחשבה תחילה, ועושה לא קיום, לכן מי שלא מוליד בעוה"ז אין לו כניסה לשום שער בעוה"ב.

והמשך המדרש שרבנו השמיט שאמרו "הא לך מה שבחרת". ומה שאומר שישראל לא ידעו מה טיבה של זמורה. שהמפרשים פשוטו שכוונתו לחוצפה להכעיס כלפי מעלה חוצפה וגסות כזו שישראל לא ידעו ממנה ולא שייך להם מצד עצמם, אלא למדו מעמלק. לפי רבנו בהזריקה למעלה רמוז בה מהותם שאת כל המצוות זורקים לשכל בלבד וכופרים בעיקר שהוא המעשה. אולי זה המלמד על תכלית שפלותם וצביעותם שבשכל הם יפי נפש וחוש המישוש חרפה לדבריהם, אבל בפועל הם שקועים בתאוה וניבול פה וחוצפה בגסות באופן שישראל לא שייכים בה כלל, וטענו הא לך את המילה שהיא חוש המישוש חרפה, ובה אתה מצווה לכרות ברית איתך. ולא כמונו שאצלנו הברית היא באבר המובחר במח לחבר מושכל ומשכיל ושכל.

מאידך כיון שהשמיט רבנו את המשך המדרש אולי רבנו דורש רק חלק מהמדרש שציטט, לומר שנוסף לחוצפה הנ"ל, גם זרקו כלפי מעלה כיון שזה מהותם כל מצוה להחשיב רק את השכל שבה. וצ"ע

אשרי מי שאינו יודע מהם מהמחקרים וחכמתם כלל.

צ"ע אם כך מדוע מאריך רבנו כל כך לבאר סברותיהם הטעות. וצ"ל כי בעל כרחינו עמלק בתוכנו, ודע מה שתשוב לאפיקורוס אמר רבנו שהכוונה לאפיקורוס שבלבי.

וע"כ כיון שכל כוחו בסברות וחקירות וקושיות של שקר **עיקר הכנעתו ע"י אמונה ותפלה בחי' ויהי ידיו אמונה וכו' כנ"ל :**

^{פד}(זאת התורה לא שמעתי מפיו הק' ^{פה}בעצמו וע' בהשמטות מזה) לא ידוע לאיזה השמטות תכוון מוהרנ"ת אבל ידוע שהיה לוח טעויות וכנראה גם השמטות, שמוהרנ"ת הכין אחרי הדפסת הליקוטי מוהר"ן שנת תקפא, כמו שכתב בעצמו במהדורת תקפא בין שני החלקים, שם הדפיס לוח של חלק קטן מהטעויות וכתב שאת השאר ידפיס בגליון נפרד וגליון זה נאבד מאיתנו.

עד כאן ביאור חברותא לתורה יט תנינא

להם והמעשה הוא נגדו, כמו כל חטא ועון ולפיכך סכלו האומרים שעצמותו שכל, אבל הוא יתברך לא תוכל לומר עליו דבר מיוחד. ובשביל זה הקושיא אשר הקשה איך יתחייב מן השכל הפשוט גשם, זה יתחייב להם אם נאמר דבר זה כי עצמותו שכל פשוט, אבל אם נאמר שעצמותו הויה פשוטה יתחדש ממנו הויות בעולם מהויה פשוטה. ואף על גב שהנבדלים הם גשמיים מתהוים ממנו יתברך, מפני שהוא יתברך הויה פשוטה לא יוגדר ומהויותו נמצא כל הויות, אין זה קשיא.

^{פד} הנהגה זו נוספה בתקפא אינה בדפוס (וצ"ע לאיזה השמטה הכוונה)

^{פז} בתולד- בעצמי

השלמת השיחות בגנות המחקרים ולימוד חכמות

השיחות הר"ן עם ההערות הן מהדורת אבן שתייה.

שיחות הר"ן סימן לב – צריך לחזק את עצמו באמונה ולבלי לכנס בחקירות כלל ולבלי לעיין כלל בספרים של מחקרים¹⁹ רק להאמין בהשם יתברך באמונה לבד בלי שום חקירות כלל. ואף על פי שנדמה לנו שההמוץ עם הם חוקים מחקירות ואינם מחקרים כלל, אף-על-פי-כן באמת פלם הם מערבים בחקירות. כי כל אחד ואחד יש לו חקירות ואפלו קטנים באים על מחשבתם חקירות ובלבולים. אבל באמת צריך כל אחד ואחד לזוהר מאד להרחיק החקירות מלבם ולהשליכם מלבם לגמרי לבלי להיות חס ושלום, שום חקרן כלל, רק להאמין בה' ובצדיקים אמתיים באמונה לבד בלי שום חקירות כלל. כי כבר זכינו לקבל תורתנו הקדושה על ידי משה רבנו עליו השלום²⁰, וכבר היה לנו צדיקים רבים גדולים ונוראים בכל דור ודור וראוי לנו לסמוך עליהם בלי שום חקירות, ולילך בעקבותם להאמין בהשם יתברך בפשיטות ולקיים תורתו ומצוותיו כאשר מסרו לנו אבותינו הקדושים:

ובשארם הולך בתמימות באמונה לבד בלי שום חקירות יכול לזכות שיעזר לו השם יתברך שיבוא לבהינת רצון שהוא למעלה מחכמה. כי באמת חכמה דקדשה היא למעלה מאמונה, אבל אף-על-פי-כן אנו צריכים לבלי לילך בחכמות וחקירות רק באמונה לבד כי אמונה הוא דבר חזק מאד, ואין כשהולך באמונה לבד בלי חקירות וחכמות אזי זוכה לבוא לבהינת רצון שהוא למעלה אפלו מחכמה דהינו שיהיה לו רצון מפלג חזק מאד אליו יתברך בהשתוקקות נמרץ מאד עד שלא ידע מה לעשות כלל מגדל ההשתוקקות. ויצעק וכו'. אף יש חקרן שהוא בתוך לב בני אדם. דהינו הבעל דבר שהוא מכניס חקירות בלב האדם וצריכין להכניעו ולגרשו, לגרש מלבם כל החקירות ולחזק את עצמו באמונה פנויה לעיל. ודע כי יש עברות שהם מכניסים בפירות באדם. ויש שבאים עליהם מחשבות על האמונה מחמת שלא נולדו בקדשה כראוי. ויש שהוסיפו על זה מעשיהם הרעים שעשו בעצמם כי יש עברות שהם מוידים ופוגמים את האמונה כנ"ל. ולזה צריכין בושה ולב נשבר, שמי שיש לו חקירות ומחשבות אלו חס ושלום, ראוי לו להתבשר מאד על אשר נולד בגשמיות כזה או שעשה מעשים כאלו שבא לזה שיבוא לו מחשבות כנגד אמונתו הקדושה "ויכבוד ה' מלא את כל הארץ" (במדבר יא כא) כי "מלא כל הארץ כבודו" (ישעיהו ג) ועליו באים מחשבות חס ושלום, לגרשו ולעקר חס ושלום, מאלקים חיים אשר הוא חי החיים יתברך ויתעלה שמו. ואין צריך לבאר גדל הבושה שראוי שיהיה לו בשבאים עליו מחשבות כאלו חס ושלום. ועל ידי בושה ולב נשבר על ידי זה מגרש ומשבר החקירות והמחשבות הנ"ל:

ובאמת אמונה הוא ענין חזק מאד והיו חוקים מאד על ידי אמונה. כי בשיש לו אמונה אפלו בשבאים עליו יסורים חס ושלום, אזי יוכל לנחם עצמו²¹ ולהחיות את עצמו כי השם יתברך ירחם עליו ויטיב אחריתו, והיסורים הם לו לטובה ולכפרה ובסוף ייטיב לו השם יתברך בעולם הזה או בעולם הבא. אבל מחקר שאין לו אמונה, בשבא עליו איזה צרה אין לו למי לפנות ואין לו במה להחיות את עצמו ולנחם את עצמו. והמשפיל יבין דברים אלו מאליהו ויבין דבר מתוך דבר כי אי אפשר לבאר הכל בכתב. והכלל שעקר הוא האמונה בלי שום חקירות כלל ובהיה חזק לעולם בעולם הזה ובעולם הבא ולעולם לא ימט – אשרי לו.

גם זאת צריך לדעת, שיש נשמות בשרות שנולדו בכשרות וגם לא קלקלו מעשיהם שאין באים עליהם כלל מחשבות כאלו, ואפלו כשמדברים בפניהם מענינים אלו לא אכפת להם כלל ואינו מבלבל דעתם כלל. וזה דומה כמו שמדברים מתאווה הידוע בפני סריס שבודאי אינו מבלבל דעתו כלל, כן אלו האנשים בשרים הנ"ל אינם שומעים כלל ואינו נכנס באזניהם כלל עניני חקירות ובלבולים הנ"ל.

ובאמת הקשיות והחקירות של ההמוץ עם הם שטותים גדולים ואינם קשיות כלל. ויש בני אדם שהולכים עם איזה קשיא זמן רב ובאמת הקשיא שלו הוא תרוץ, רק מחמת שאין לו דעת נדמה לו לקשיא. כמו למשל ששואלין את התינוק, שנשבר הזכוכית של החלון ולקחו הזכוכית השני²² שאצלו וקבעוה כן ואם כן יפרח הצפור דרך החלל הזה של זכוכית השני! וכששואלין את התינוק כן, דהינו שכוללין לו התרוץ עם הקשיא בחד²³ אזי נדמה לו לקשיא גדולה, ואינו יודע מה להשיב כלל כי נדמה לו לקשיא גדולה, ובאמת הכל שטות, כי אדרבא, הקשיא – שיפרח הצפור הוא תרוץ על קשיא הראשונה של שטות. כי באמת אין לוקחין בשביל זה הזכוכית השני לסתם, כי יפרח דרך שם. רק התינוק מחמת חסרון הבנתו אינו מבין שכוללין לו הקשיא עם התרוץ בחד ונדמה לו לקשיא גדולה. כמו כן ממש בני אדם שנכנס בלבם קשיות של שטות כאלו שבאמת זאת הקשיא הוא תרוץ אף מחמת חסרון הבנתו נדמה לו שהוא קשיא גדולה והבן היטב. על-כן צריך האדם לסלק מדעתו ולברח מקשיות וחקירות ושטותים ובלבולים רק לחזק את עצמו באמונה לבד כנזכר לעיל:

שיחות הרן סימן לג – שוב פעם אחת היה מדבר מאמונה, ענה ואמר: אצל העולם אמונה הוא דבר קטן ואצלי אמונה הוא דבר גדול מאד. ועקר האמונה היא בלי שום חכמות וחקירות כלל. רק בפשיטות גמור כמו שהנשים וההמוץ עם הפשרים מאמינים:

שיחות הר"ן סימן מ' – בענין ספרי המחקרים²⁴ מבאר כבר אצלנו כמה פעמים שאסור לעסק בהם וצריך להרחיק מאד לבלי

¹⁹ חקירות על פי ההגיון על מנת להוכיח מציאות הבורא

²⁰ להבדיל מאברהם אבינו שהיה לפני מתן תורה

²¹ ובענין דברים אלו כתב בשיחה נג מי שיש לו אמונה – חיי חיים והוא מבלה ימי חייו בטוב תמיד כי כשהולך לו כראוי יש לו טוב בודאי טוב לו ואפילו כשאינו כך (דהיינו שאין מתנהג לו כסדר ויש לו יסורים חס ושלום) גם כן טוב וכו'

²² מהחלון השני וממילא נשאר החלון השני ללא זכוכית ומשם יוכל הצפור לברוח החוצה ואם כן לא הועלנו כלום

²³ היינו כשנשברה זכוכית חלון החדר והצפור עלולה לברוח – ואז שואלים את התינוק מדוע לא ניקח את הזכוכית השלמה מהחלון השני שבחדר ונסתום את החלון הראשון הרי הצפור תפרח מהחלון השני!!!

²⁴ שיחה זו נאמרה בחנוכה תק"ע חיי מוהר"ן שיחות השייכות לתורת סי' נט' וכוונתו לספרי פילוסופיה של אריסטו וכדומה וכמו שכתב בליקוטי הלכות הלכות ראש חדש הלכה ו' "כבר מבוואר בדברינו בזה במקום אחר אשר רק מהספרים שנתסדו על – פי חכמות חיצוניות שהם אריסטו, ימח שמו, וחבריו, מהם צריכין להתרחק כמטחוי קשת אפלו אם תרם גדולי ישראל, כמבאר בכמה ספרים ודברינו גדל האזהרה להתרחק מהם, כי לא באלה חלק יעקב וכו',

ללמד אותם ולכלי להביט בהם כלל. אפלו בספרי הקירות של גדולי ישראל. כי הוא אסור גדול מאד ללמד אותם. (וכבר מבאר בכמה ספרים גדל האסור ללמד בהם) כי לא באלה חלק יעקב, (ירמיה י' טז) כי אין לנו שכיבות בהם. כי אנו מאמינים בו יתברך באמונה לבד בלי שום הקירה כי הוא יתברך ברא את העולם בלו ומקים את עולמו ועתיד לחדש את עולמו וכו'. ודרך אלו הספרים להקשות קשיות שנראין בקשיות גדולות והתרוץ חלוש מאד ומי שרוצה לחקר יותר ולהקשות על התרוץ יכול להקשות ולא יועיל לו התרוץ על פן אסור לעין בהם כלל. ובאמת כל הקשיות שלהם אינם בלום והם בלם הבל ורעיון רוח. ומה שאנו רואים שיש בני אדם שאין דעתן נמשכת אחר ספרים קדושים ונוראים מאד, כגון ספרי הזהר וספרי האר"י זצ"ל וכיוצא, אף על פי שיש בהם חדושים נוראים מאד המאירים עינים ומתוקנים מדבש, והם נמשכים דיקא אחר ענינים אחרים כגון הקירות, דע כי זהו מחמת מזגם כי מזגם בטבעם הוא מזג רע מן התולדה שנולדו במזג רע שאינם יכולים לסבל את הדבר הקדוש באמת. ובאמת בודאי יש לו בחירה ויש לו פה לשבר את מזגו הרע. אבל מאחר שנולד במזג רע כזה, הוא צריך לסבל מרירות גדול לשבר את מזגו וטבעו הרע. ואשרי לאדם שנולד בקדשה.

ונמצא בספריהם קשיות על סדר הבריאה – מה זכה הכוכב להיות כוכב, או המזל להיות מזל. ומה חטאו הדברים השפלים שיהיו שפלים, כגון בהמות וחיות וכיוצא ומדוע לא היה בהם, וכן – מפני מה הראש ראש והרגל רגל ומדוע לא יהיה בהם וכיוצא כזה. כמבאר אלו הקשיות באריכות בספריהם. ובאמת הכל הבל ורעות רוח. ואין צריך לחקר אחריו יתברך כי צדיק וישר הוא.

ובאמת דע כי כל העולם בלו הוא בחינת גלגל החזור שקורין דריידיל²². והכל חוזר חלילה ונתהפך – מאדם מלאך וממלאך אדם ומראש רגל ומרגל ראש, וכן שאר כל הדברים שבעולם כלם חוזרים חלילה ומתגלגלים ומתהפכים מזה לזה ומזה לזה מעליו לתחתון ומתחתון לעליון²³. כי באמת בהשרש הכל אחד. כי יש נבדלים – דהינו מלאכים שהם נבדלים לגמרי מן החמר, ויש גלגלים – שהם בחינת חמר אבל חמרם זה מאד. ויש עולם השפל – דהינו זה העולם השפל שהוא חמר גמור. ואף על פי שבודאי כל אחד ואחד מאלו השלשה הנ"ל הוא נלקח ממקום מיוחד. אף-על-פי-כן בשרש הכל הם בלו חד. ועל כן כל העולם בלו הוא בחינת גלגל החזור והכל חוזר ונתהפך. שעתה זה הדבר הוא בבחינה עליונה בבחינת ראש ודבר אחר בבחינה שפלה בבחינת רגל, ואחר כך נתהפך וחוזר ונעשה מבחינת רגל בחינת ראש ומראש רגל, וכן נתהפך מאדם מלאך וממלאך אדם כמו שמצינו שאמר רבותינו וכוונם לברכה (פסיקתא רבתי לה, זוהר בראשית כג. ועוד) שהשליכו מלאכים מן השמים אל עולם השפל ונכנסו בחמר גמור עד שהיו בעלי תאוות וכו'. וכן כמה פעמים שבאו מלאכים בעולם הזה ונתלבשו בחמר כמבאר בכמה מקומות²⁴ וכן להפך שמצינו שנעשה מאדם מלאך²⁵. כי העולם הוא בחינת גלגל החזור שקורין דריידיל והכל חוזר חלילה²⁶ כי באמת בהשרש בלו אחד כנזכר לעיל. (גם מצינו שרגלו של זה הוא גבוה יותר במעלה מראשו של אחר. וכן בעולמות, כי המדרגה התחתונה של עולם העליון הוא במעלה יותר ממדרגה העליונה של עולם התחתון ממנו אבל באמת הכל חוזר חלילה פנ"ל).

וזה בחינת מה שמשחקין בתנפכה בדריידיל, כי תנפכה הוא בחינת הביית-המקדש²⁷. ועקר בנין בית המקדש היא בחינה הנ"ל בחינת גלגל החזור. כי בבית המקדש היה בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה²⁸ כי השם יתברך השרה שכינתו במשכן ובבית המקדש שזה בחינת עליונים למטה, וכן להפך כל ציורא דמשפנא הכל היה רשום למעלה²⁹ וזה בחינת תחתונים למעלה" שזה בחינת דריידיל בחינת גלגל החזור שהכל חוזר ונתהפך פנ"ל. כי על פי חקירה³⁰ הוא דבר רחוק מאד שה' יתברך שהוא מרום ומנשא למעלה מכל הרוחניות יהיה מצמצם שכינתו בכלי המשכן "הן השמים ושמי השמים לא יכללוך וכו"³¹. ואף-על-פי-כן הראה השם יתברך שהיה דיקא להפך מדעתם כי באמת השם יתברך השרה שכינתו במשכן³². וכן להפך הוא דבר רחוק על פי חקירה שהאדם שהוא בריה שפלה יהיה לו פה לעשות רשם למעלה³³, או בהמה

²² לשון הפסוק שם "לא כאלה חלק יעקב וכו'" פסוק זה מופיע אחרי תיאור דברי ההבל של עובדי עבודה זרה.

²³ סביבון וממילא אין טעם לחקור למה דבר זה כך הוא שהרי המצב שאנו רואים הוא שלב אחד זמני בלבד

²⁴ מדרש רבה שמות פרשה לא' פיסקא יד (יד) ד"א את העני עמך הו"ד (שם עה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים למה דומה העולם הזה לגלגל שבגנה כלי חרט שבו התחתונים עולים מלאים והעליונים יורדין ריקנין כך לא כל מי שהוא עשיר היום הוא עשיר למחר ולא מי שהוא עני היום עני למחר למה שגלגל הוא בעולם (דברים טו) כי בגלל הדבר הזה וגו"

²⁵ פרקי דרבי אליעזר פרק כב' וכן בתרגום התנא יונתן בן עוזיאל על התורה בראשית פרק ו' פסוק ד' הנפילים היו בארץ וגו' כותב "שמחזאי ועוזיאל הוו נפלין מן שמיא והוו בארעא ביומי האנון ואוף בתר כן דעלון בני ברביא לות בנת אנשא וילידן להון והנון מתקרין גברי דמיעלמא אנשי שמחין" (שמחזאי ועוזיאל נפלו מהשמים והיו בארץ הימים והם וגם אחר כך שנשאו במלאכים בנות האדם וילדו להם והם – הילדים – נקראים אנשים מעולם אנשי השם)

²⁶ כמעשה אליהו שעלה לשמים

²⁷ המילה חלילה מהשורש מחול היינו שהכל חוזר מהתחלה כרוקדים בעיגול בכל פעם כל אחד משנה מקומו אך חוזר אליו בגמר עיגול המחול וכן הלאה

²⁸ וכן כתב בליקוטי הלכות, הלכות ברכות השחר הלכה ג' מה' "...ועל – כן נקרא חנכה על שם חנכת הבית המקדש שנתחנך אז, כמו שאמרו ר"ל, כי אז חנכה ממשכיין בחינת קדושת הבית המקדש, ששם היה כל עבודת הקרבנות שזה נקרא ביותר בשם עבודה יותר משאר כל המצות שבתורה, כמו שכתוב, "והשב את העבודה לדביר ביתך והשב כהנים לעבודתם"

²⁹ תלמוד בבלי בבא בתרא דף י' עמוד ב' " ...דיוסף בריה דר' יהושע חלש אינגיד א"ל אבוא מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראיתי | = יוסף בנו שלר' יהושע חלה באופו שמת כביכול מות קליני ושאל אותו אביו מה ראית שם למעלה אמר לו עולם הפוך ראיתי – אלו העשירים החשובים בזה העולם אינם חשובים בעולם העליון ולהיפך אלה שאינם חשובים בעולם הזה – העניים – חשובים שם ענו לו אביו עולם ישר ראית | = כי ראיתנו בעולם הזה מוטעית

³⁰ תבנית המשכן

³¹ מדרש תנחומא פרק ב' פיסקא ב' זשה' ה' אהבתי מעון ביתך" (תהלים כו) – זה ההיכל שהוא מכוון במקום משכן כבודך אמר רבי שמעון בר יוחאי זאת אומרת שההיכל = המשכן שלמטה מכוון כנגד היכל של מעלה שנאמר (שמות טו) מכוון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו דיך.

³² כחמת ההגיון שלא על פי תורה

³³ תנ"ך מלכים א' פרק ח' פסוק כו' שם שלמה מתנצל על בניית בית המקדש שהוא בית כביכול לה' וזה לשון הפסוק בשלמותו "האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא יכללוך אף כי הבית הזה אשר בניתי" כלומר הרי השמים ושמי השמים אינם מסוגלים להכיל את האין סוף שלך ובודאי לא הבית הזה אשר בניתי

³⁴ כמו שכתוב בתורה שמות פרק כה' פסוק ח' "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"

³⁵ ככתוב בספר תהילים פרק קמה' פסוק ט' "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם"

שפלה יהיו מקריבין אותה לקרבן שתעלה לריח ניחוח לנחת רוח לפניו יתברך שאמר ונעשה רצונו^{קכ}, ואיך שיהי רצון אצלו יתברך? אבל באמת הראה השם יתברך להפך מדעתם, כי באמת השם יתברך השירה שכינתו למטה במשכן ובבית המקדש, והבמה עלתה לריח ניחוח וכו'. וזה בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה בחינת גלגל החוזר בחינת דריידיל. והנה כח היוליי^{קכ} המובא בספריהם הוא בחינת הממצע בין הכח והפעל. כי כל דבר הוא בתחלה בכח ואחר כך יוצא מכח אל הפעל ובשינוי מן הכח קדם שבא אל הפעל יש בחינת היולי שהוא ממצע בין הכח והפעל שהוא שרש כל הנבראים. כי כלם יוצאים מן כח היולי, כי כלם היו תחלה בתוך בחינת כח היולי. וכל הנבראים היוצאים משם שלש בחינות הנ"ל שהם נבדלים^{קכ} גלגלים שפלים כלם חוזרים חלילה, וחוזר ונתהפך מנבדל לשפל ומשפל לנבדל וכן כלם כי בשרש כלו אחד כנ"ל.

וזה בחינת האותיות החקוקים על הדריידיל שהם הנג"ש ראשי תבות היולי נ'בדל ג'לגל ש'פל, שהם כלל כל הבריאה כנ"ל שכלם חוזרים חלילה ומתגלגלים ומתהפכים מזה לזה ומזה לזה כנ"ל, שזה מרמז בחינת הנבדל שהוא בחינת הנכח הבית המקדש ששם היה בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה שזה בחינת דריידיל בחינת גלגל החוזר שנתהפך מבחינה זו לבחינה זו ומזו לזו כנ"ל. וזה בחינת הגאלה, כי זהו עקר הגאלה שיהיה בחינה הנ"ל דהיינו בחינה חוזרת חלילה הנ"ל בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה שהיה בבית המקדש. ועל כן בשינוי ממצרים תכף בשירת הים אמרו: "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך וגו"^{קכ} שבשרו על בנין בית המקדש כי זה עקר הגאלה שיהיה בנין בית המקדש ששם היא בחינת גלגל החוזר הנ"ל בחינת עליונים למטה ותחתונים למעלה (שהוא עקר התכלית) כי באמת כלו חד כי בהשרש הכל אחד כנ"ל. וזהו גם כן בחינת האותיות הנ"ל שהם הנג"ש ראשי תבות "ג'אלת ש'בט נ'חלתך ה'ר ציון"^{קכ} בחינת "תביאמו ותטעמו בהר נחלתך" בחינת הבית המקדש ששם היה בחינת גלגל החוזר שזהו עקר הגאלה כנ"ל.

ועין בפאמר (לקוטי מוהר"ן תנינא ז) הנאמר בחינה זו המתחיל "ויהי מקץ" "כי מרחמם ינהגם" וכו'. שם מבאר גם כן מענין עליונים למטה ותחתונים למעלה ומענין הנבדל שהוא הנכח בית המקדש עין שם. וזה בחינת מקיפים הנאמר בפאמר הנ"ל הינו בחינת גלגל החוזר דהיינו דריידיל הנ"ל היא בחינת מקיפים שמקיף וסובב. ועין שם והבן (הכמה הוא בחינת היולי). ונחזור לענין ראשון. כי אין אנו צריכים לכנס כלל בחקירות פי הוא אסור גדול מאד רק אנו מאמינים בו יתברך באמונה לבד. שהוא יתברך ברא את כל העולמות כלם ומקים כלם ועתיד לחדש את עולמו:

שיחות הר"ן סימן פא – בני אדם הם מונעים^{קכ} גדולים מאד. ודע, אם היה האדם לבדו ולא היה אצלו בני אדם אחרים למנעו אף על פי שגם אז היו באים על האדם כל הבלבולים וכל המחשבות הטורדות וכל הפניעות, אף-על-פי-כן בודאי היה מטה עצמו לדרך החיים כי סוף כל סוף היה מטה תמיד לדרך האמת. ואפלו אם היה עובר עברה חס ושלום רחמנא לצלן, אף-על-פי-כן בודאי היה מתחרט חרטה גדולה מאד בכל פעם. וסוף כל דבר היה נשאר אצל האמת. אבל בשיש בני אדם המבלבלים, דהיינו בשהאדם מתחבר חס ושלום, לאיזה חכמים בדעתם שיש להם איזה ידיעה בחקירה ופילוסופיא או לכת לצים והם החכמות הנדונים עכשו שעושים ליצנות מפמה דברים שבקדשה^{קכ}. כידוע היטב למי שבקי בחכמות וליצנות אלו, זאת המניעה והבלבול הוא גרוע מהכל. כי אלו החכמות הם מבלבלים ומונעים ביותר כי כל דרכיו נעשין לו מישור חס ושלום, על-ידי החכמות הן של פילוסופיא שזאת החכמה מוקת בודאי מאד מאד כמבאר לעיל (לעיל שיחה ה'^{קכ}).

וכן החכמות והליצנות הנ"ל של אנשים הנדמים בכשרים היא מוקת גם כן מאד מאד. כי באמת הכל אחד כי החכמות והליצנות שלהם היא ממש כמו הפירות של הפילוסופיא. ובאמת, גרוע יותר החכמות והליצנות שלהם מוקמת הפילוסופיא. כי מחכמת הפילוסופיא הכל בורחים, כי רב ישראל הם בורחים מאד מפילוסופיא מקמת שהם יודעים שפילוסופיא מוקת מאד ומורדת את האדם לשאל תחתיות חס ושלום, רחמנא לצלן. אבל זאת הליצנות והחכמות הנ"ל אין האדם בורח מהם כל כך מאחר שיוצאין מפי אנשים הנראין כהגונים ומלבישיין הכל בדרך אמת פאלו האמת עמהם. על כן אין האדם בורח מהם כל כך והם מוקים ומבלבלים ומונעים את האדם מאד מאד מעבודת הבורא יתברך באמת. אשרי הזוכה לילך בדרך אמת לאמתו ולהיות תם וישר ירא אקים וסר מרע בלי שום חכמות כלל:

שיחות הר"ן סימן קב – שמעתי בשמו, על פסוק (במדבר כג כד) "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו". אבל שכחתי הענין. אף זאת אני זוכר מה שפרש סוף הפסוק "ותרועת מלך בו". ותרועת לשון שבירה כמו

^{קכ} ככתוב בתורה שמות פרק כט פסוק יח' והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא לה' ריח ניחוח אשה לה' ופירש רש"י שם "ריח ניחוח" – נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצונו

^{קכ} זה לשון הרמב"ן בפירושו על ספר בראשית פרק א' פסוק א' "הקב"ה ברא כל הנבראים מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו בלשון הקדש בהוצאת היש מאין אלא לשון "ברא" ואין כל הנעשה תחת השמש או למעלה, הוזה מן האין התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור המוחלט יסוד דק מאד, אין בו ממש, אבל הוא כח ממציא, מוכן לקבל הצורה, ולצאת מן הכח אל הפועל, והוא החומר הראשון, נקרא ליונים "היולי" ואחר ההיולי לא ברא דבר, אבל יצר ועשה, כי ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן;

^{קכ} נבדלים = רחניים – מלאכים, גלגלים – גרמי השמים, שפלים – ברואי העולם כולל האדם שהם עשויים מחומר

^{קכ} הכוונה לאותיות המסומנים על הסביבונים של חנוכה. האות ה' היא מכיון שבסביבונים בחוץ לארץ היו חורטים על הסביבון את האותיות נ=נס ג=גדול ה=היה ש=שם היינו בארץ ישראל. ולא כמו אצלנו שאנו חורטים את האות פ=פה היינו בארץ ישראל שזכינו לחיות ולהתיישב בה (הגה- זו הערת העורך של אבן שתייה וצ"ע המקור לנס גדול היה שם)

^{קכ} תורה שמות טז יז ולמעשה ראית רבינו הוא מהמשך הפסוק שם נאמר "...מכון לשבתך פעלת ה' וגו'" ופירש רש"י שם בדבור המתחיל "מכון לשבתך" – "מקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה וכו'" וזה עיקר ראית רבינו לעליונים למטה ותחתונים למעלה שהוא מקדש של מטה כנגד מקדש של מעלה

^{קכ} תנ"ך ספר תהילים פרק עד' פסוק ב' "זכר עדתך קנית קדם גאלת שיבט נחלתך הר ציון זה שכנת בו"

^{קכ} החברה היא גורם מפריע בהתקדמותו של האדם בעבודת ה' וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות פרק ו' הלכה א' "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו נוהג כמנהג אנשי מדינתו וכו'

^{קכ} לץ הוא אדם המכיר את האמת ומסלפה, ובימי רבינו היו הרבה קבוצות של מתחכמים כאלו מבני עמנו ראשוני המשכלים שכלפי חוץ נראו כתמימים כמו שכותב בהמשך דבריו כאן

^{קכ} מכיון שהיא כביכול מבוססת על הגיון וכתב שם לעיל בשיחה ה' "....והם מבלבלים דעת האדם מאד וכו'"

שקטובי^{קטו} "תרעם בשבט ברזל". הינו בשמשברין את הכפירות, אזי "מלך בו". הינו שמוציאין את המלך יתברך גם בתוך הכפירות עצמן כי גם בהכפירות בעצמן מלבש חיותו יתברך^{קטז}. גם אמר שהמחקרים^{קטז} גם חיייהם אינם כלל אפלו בעולם הזה, כי תכף פשיש להם איזה דבר שאינו כרצונם, מפל שפן כשיש להם איזה צרה, אזי אין להם למי לפנות מאחר שתולין בטבע חס ושלום, רחמנא לצלן, ואין להם במה להחיות את עצמן כלל.

אבל איש אמונות המאמין בה' חיי טובים מאד. כי אפלו בשעובר עליו חס ושלום, איזה צרה רחמנא לצלן, אזי הוא גם כן יכול להחיות את עצמו בהשם יתברך כי בוטח בה' כי הכל לטובה. או שעל ידי יסורין אלו ינפו לו מעוונותיו או שעל ידי זה יזכה לאיזה טובה גדולה פסוף וכיוצא בזה, כי פננת השם יתברך היא בודאי לטובה. על כן איש אמונות^{קטז} הוא חי חיים טובים תמיד וטוב לו בעולם הזה ובעולם הבא. אבל המחקרים אין להם שום חיות לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. וזה מבאר מאד למי שקבי בהם כי הם מלאים יסורים תמיד כנראה בחוש. כי אי אפשר שיתנהג להם כרצונם, ומאחר שהם בוחרים רק בעולם הזה שהוא כלו מלא יסורים ויגונות רחמנא לצלן, על כן בכל עת ובכל שעה יש להם צער ויגונות ודאגות מענייני העולם הזה שאין מתנהג להם כרצונם וכל ימיהם ומכאובות. כי אי אפשר שיתנהג להאדם בעולם הזה שום דבר שיהיה הכל כרצונו. ומאחר שאין מסתכלין על התכלית האמתית והנצחית רק על תאוות עולם הזה, על כן בודאי הם מלאים יסורים תמיד כנ"ל. וגם כשפאין עליהם היסורים והדאגות והיגונות אין להם במה להחיות את עצמן כנ"ל.

אבל איש אשר שמאמין בהאמת, ועקר תקותו הוא לעולם הבא, על כן חיי טובים מאד. כי כל מה שעובר עליו הוא מאמין שהכל לטובה^{קטז} כדי להזכירו שישב מעוונותיו או בשביל פפרה על עוונותיו^{קטז} כדי שיזכה לחיי עולם הבא לטוב הנצחי וכיוצא בזה. ואפלו היסורין שיש לאיש כשר מחמת הצער של ההרטה בשנודמן לו איזה פגם או איזה עברה חס ושלום, אפלו אם חס ושלום, עבר עברה ממש רחמנא לצלן, אחר כך כשזוכה להתחרט עליו אף על פי שיש לו צער גדול מאד ויסורים גדולים על שבא לידי מכשול או לידי עברה רחמנא לצלן, אף-על-פי-כן גם אלו היסורין אינם יסורין כלל כי זה הצער והיסורין שיש לו על שעבר עברה חס ושלום, אלו היסורין הם מוסיפים חיים להאדם בבחינת "יראת ה' תוסיף ימים"^{קכא}.

ותדע כלל זה, כי כל היראות וכל היסורים שיש לאדם הם מקצרים ומכלים ימי חיי. ועל כן אלו הקלי עולם העוסקים בחקירות חיייהם אינם חיים כלל, כי היסורים והדאגות שלהם מכלים חיייהם כנ"ל. אבל כל היראות וכל היסורין שיש לאדם מחמת יראת ה' הם מוסיפים ימים וחיים בבחינת "יראת ה' תוסיף ימים". וגם אלו היסורין שיש לאדם מחמת שעבר איזה פגם או עברה חס ושלום, ומתחרט על זה ויש לו צער גדול מזה, אלו היסורים הם בחינת "יראת ה' תוסיף ימים" כי היסורין שלו הם מחמת שמתירא מהשם יתברך, הן מחמת רוממותו יתברך או מחמת יראת הענש. ואיך שהוא על כל פנים הוא בכלל יראת ה' כי הכל מיראתו יתברך ועל-כן היא מוספת ימים כנזכר לעיל.

גם מי שהוא איש אמונה התשובה שלו היא יותר קלה^{קכב} כי התשובה צריכה להיות תשובת המשקל דהינו שפפי התענוג שהיה לו מהעברה כן יהיה לו ממש צער ויסורין^{קכב} ומאחר שיש לו אמונה על-כן לא היה תענוגו בשלמות בשעת העברה חס ושלום, רחמנא לצלן, כי היה מערב ביגון כי ידע כי מרה תהיה באחרונה כי יהיה לו ענש קשה וזכר רחמנא לצלן. רק שלא היה יכול להתגבר על תאוותו. על-כן תשובתו קלה יותר, כי אין צריך לסבל יסורי התשובה כל כך מאחר שגם בשעת העברה לא היה תענוגו בשלמות כנ"ל. אבל המחקרים שאין להם אמונה תשובתם כבדה יותר כי לא היה להם יסורים כל-כך בשעת העברה כי התשובה צריכה להיות תשובת המשקל כנזכר לעיל. וענין בספר "שני לוחות הברית"^{קכג} במסכת שבועות, שם מבאר ביותר גדל עצם האסור להסתפל בספרי המחקרים והביא שם שמי שמסתפל באלו הספרים אין לו חלק לעולם הבא^{קכד} והביא שם בשם פמה גדולי הקדמונים שהפליגו בעצם אסור זה שחמור מפל עברות שבתורה וכן מבאר בכמה ספרים קדושים:

שיחות הר"ן סימן רטז - עין אלשיך^{קכו} על משלי. ובפרט בקפיטל ז' בדרך שלישי^{קכז} שם מרחיב הדבור והאזהרה להתרחק

^{קטו} תהלים ב' ט' וברד"ק שם- תרועם - פי' תדברם

^{קטז} כי בלי חיות מה' אין להם כח לכפור וכמו שמבאר בספר תומר דבורה פרק א' במידת ארך אפיים

^{קטז} החוקרים על דרך הפילוסופיה וההגיון ואינם מאמינים בחידוש הבריאה וכאלו הטבע ללא מנהיג ח"ו

^{קטז} לשון הכתוב במשלי פרק כח פסוק כ' "איש אמונות רב ברכות וגו'". וביארו בוהר מקץ דף קצט: "איש אמונות רב ברכות זהו אדם שיש בו אמונה בהקב"ה כגון רבי ייסא הזקן שאף על פי שהיה לו סעודת אותו היום לאכול לא היה עורך השלחן עד שבקש על מזונותיו לפני מלך הקדוש אז היה עורך השולחן והיה אומר תמיד לא נערוך השולחן עד שינתנו המזונות מבית המלך וכו'".

^{קטז} כמו שכתוב להלכה בשולחן ערוך אורח חיים סימן רל' סעיף ה' "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רמנא לטה עביד" - כל מה שעושה ההה' לטוב הוא עושה!

^{קכ} דברים פרק ח' פסוק ה' "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך" וכן שם בפרק ד' פסוק ל' "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושובת עד ה' אלוך וכו'".

^{קכא} משלי פרק י' פסוק כז והמשך הפסוק הוא "...ושנות רשעים תקצרנה" ופירש שם הרלב"ג - רבנו לוי בן גרשום נכד הרמב"ן יראת ה' תוסיף - לאדם ימים על ימי הקצובים כי מצד דבקות השגחת השם יתברך בו יצל מן הרעות אשר סודרו לו שהם סבות מיתתו קודם עת .. ואולם הראשונים - הרשעים שנותם צהייה קצרות...כי רוע בחירתם ימיתם בלא עתם

^{קכב} כי התשובה אינה ענין שכלי, כפי שמבאר בתלמוד ירושלמי מסכת מכות סוף פרק שני, שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם חטאים תרדף רעה, שאלו לבנאה חוטא מהו עונשו, אמרה להן הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקורשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשה תשובה ויתכפר לו" כלומר שלא גילוי שם הקב"ה, לא היה מקום לכפרה או תשובה על פי השכל ורק האמונה בדבר ה' היא הנותנת תקוה לתשובה.

^{קכג} כפי שמפורט בספר חסידים סימן קכז

^{קכד} השל"ה הקדוש בספר שני לוחות הברית על מסכת שבעות נר מצוה אות ז' (ד"ה הרחקת הלימוד) שם הביא תשובת הרשב"א רבינו שלמה בן אדרת אחד מגדולי מפרשי התלמוד ופוסק גדול חלק א' תשובה ת"ד שם הוא כותב שהחוקרים גרועים מספרי הפילוסופיה היונית שאין חשש שישעו אחריהם מאחר ויודעים שהן לא מבני ברית, אבל על החוקרים היהודים הוא מתבטא בלשון חריפה ביותר.

^{קכז} סנהדרין דף צ'. "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא...רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצוניים ומפורש שם שהכוונה לספרי מינים"

^{קכז} רבינו האלשיך הקדוש רבי משה אלשיך מחכמי צפת בתקופת האר"י חיבר פירושים על תורה נביאים וכתובים

מהם ועין שם, כי מדבר שם בדרך צחות ונפלא, ומסביר הדבר איך הם מטעים את העולם, שבתחלה אינם מגלים האפיקורסות והכפירות שלהם, רק מראים המתיקות המזימה הנראית בתחלה בדרכיהם הרעים עין שם. וזהו "כי נפת תטפנה שפתי זרה וגו'"^{קכ} ופירש רש"י – אפיקורסות. ו"אחריתה מרה כלענה" כו' עין שם.

והכלל שכל האזהרות של משלי להתרחק מאשה זרה פונתו על חכמות החיצוניות שנקראת אשה זרה כנגד חכמת התורה שנקראת אשת חילקט ומי שבקי בהם ובדרכיהם ואיך הם מטעים את העולם, בפרט בני הנעורים שהם מחנכין אותן בחנוכה הרע והמר שללהם, הם ממש כמו אשה המנאפת המקשטת עצמה ומדברת דברי חן. ובתחלה אינה מגלה דון לבה ומראית עצמה ככשרה עד אשר היא מטעת כל מי שנסת אחריה. כמו כן ממש הם דרכיהם הרעים למי שיודע מעט מדרכיהם. ועל קטב משל זה טובב רב ספר משלי. וכל מקום שקורא "כסיל", ו"פתי" "המהפכים ארחות ישר"^{קל} וכיוצא בזה כל פונתו על אלו החכמים להרע שנקראו פסילים ופסילים כמו שכתוב^{קלא} "ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו" וכתוב^{קלב} "הוי חכמים בעיניהם". ואי אפשר להאריך בזה. כי הם אומרים בהפך ממש, ומביאים ראיה ממשלי דיקא ומשאר בתיבי קדש לדרכיהם הרעים. כי תורתנו הקדושה יש בה סם חיים למי שזוכה, ולא זכה נעשית לו סם מות כמו שאמרו רבותינו ז"ל^{קלג} על פסוק "אשר שם משה"^{קלה}, וכתוב^{קלד} "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם". על כן להמתקש לילך בדרכיהם הרעים לא יועילו רב הדברים, ולהתפץ באמת יספיקו דברינו אליו לחזק נפשו ודעתו לעמוד כעמוד ברזל נגדם ולשבר מתלעות עלוליו^{קלו} והשם יתברך יגלה האמת במהרה. אמן בן יהי רצון:

שיחות הר"ן סימן ריו – אמר: שאיתא בספר אחד. שמה שמוכא בספרי המחקרים ראיה שצריכין לחקר, מפסוק^{קלז} "וידעת היום והשבות אל לבבך" וכו' שצריכין לדעת אותו יתברך על פי חקירות. זה הפרוש הוא מפת הקראים^{קלח} שהם מפרשים פסוק זה כך, שצריכין לדעת אותו יתברך על פי חקירות אבל האמת לא כן הוא, כי באמת העקר לדעת אותו יתברך הוא רק על ידי אמונה שלמה, שעל ידי זה דיקא זוכין אחר כך לדעת והשגה גדולה בידיעת רוממותו יתברך שמו. וכמו שכתוב^{קלט} "וארשתיה לי באמונה וידעת את ה'". ועין בלקוטי הלכות בורה דעה הלכות גלוה ה"ג, שם מבאר היטב שעקר הידיעה הוא על ידי אמונה, עין שם.

ובאמת עקר הפרוש הפשוט של פסוקים אלו המזהירים לדעת אותו יתברך, כגון "וידעת היום והשבות וכו'", וכן "דע את אקי אביך ועבדו"^{קמ} וכן "דעו בי ה' הוא אלהים וגו'"^{קמא} וכו' עקר האזהרה זו היא בפשיטות לדעת ולזכר אותו יתברך תמיד בכל עת ואל ישפח אותו יתברך חס ושלום, בשום עת^{קמב} כמו למשל שדרך המלכים והאדונים שמוזיזין את עבדיהם שידעו שיש עליהם מושל, ובפרט אנשי חיל של המלכים שזמלמדין אותם שידעו מי המלך והקיסר שלהם "למען תהיה יראתו על פניהם"^{קמג} ויעבדו עבודתם בשלמות. וכן הרגילות לומר להעבד, דע שיש עליך אדון ומושל, שהכונה שיקח זאת בדעתו בכל עת ואל ישפח לבל יעשה שום דבר נגד רצונו. כמו כן להבדיל במלכותא דשמיא שמוזיז אותנו "דע את אקי אביך" וכו', הינו ידוע תדע ואל תשפח בשום עת. וכן "וידעת היום והשבות אל לבבך פי ה' הוא האהים" וכו'. וכן "דעו בי ה' הוא אלהים".

פי בודאי צריכין כמה וכמה אזהרות גדולות ורבות על זה בכמה וכמה לשונות. כי אף על פי שכל אחד יודע בכלל פי ה' הוא האלהים, אף-על-פי-כן מחמת טרדות עולם הזה ותאוותיו והבליו, נמצאים הרבה שברב העתים שוכחים אותו יתברך. ועל זה מזהירים הפסוקים "דעו בי ה' הוא האהים" וכו' וכן "דע את אלקי אביך" וכו'. כלומר קחו זאת בדעתכם היטב עד שיהיה קשור וחוץ בדעתכם ולבבכם בכל עת, וזה "וידעת היום והשבות אל לבבך" וכו', כי זה עקר שלמות הידיעה שמשקשרין הדעת אל הלב (כמבואר בדבריו בכמה מקומות (לק"מ תורה לג אות ז) דהיינו שממשיכין הדעת אל הלב) לידע בלבבו היטב פי ה' הוא אלקים וכו'. כי בכל עת שמשמין זאת אל לבבו היטב פי ה' הוא האלהים, בודאי נופל פחדו ואימתו ויראתו עליו לבלתי יחטא. ואי אפשר לדבר בזה יותר כי ידיעת אלקותו יתברך הוא לכל חד בפנים מה דמשער בלבה^{קמד} בידיע וכל חד בפנים מה דמשער בלביה זבין היטב דברינו אלה. אבל חלילה לומר שפונת הפסוקים לדעת אותו יתברך על

^{קכו} דרך שלישי הוא אחת מהדרכים האופנים בהם מתאר האלשיך את משמעות ה"אשה זרה" המוזכר בפסוק ה' הדרך הראשונה – אשת איש כפשוטו אבל מזהיר את האדם שיראה את האיסור כצויו ה' ולא כהנהגה ברורה מאחר והיא עלולה לפתותו באופן שאם לא יראה בזה צר אלוהי עלול הוא ליפול ברשתה, הדרך השנייה – האשה הראשונה יצר הטוב והאשה השנייה היצר הרע הדרך השלישית – הדעות הכוזבות.

^{קכז} משלי פרק ה' פסוק ג' ופירש רש"י שם "כי נפת תטפנה" – לשון מתוק "שפתי זרה" – אפיקורסות

^{קכח} משלי פרק א' פסוק א' ובלקוט שמעוני ספר משלי פרק לא רמו תתקס"ד "כבר אחר "אשת חיל" – זו תורה ורחוק מפנינים מכרה – שהיתה לפני ולפנים וזכה משה והורידה לישראל

^{קכט} כל כונתו היא שבכל מקום בספר משלי כמופיע הביטוי "כסיל" או "פתי" או "העוזבים אורחות ישר" (משלי פרק ג' פסוק יג) הכונה היא לאותם המטעים את האדם בחקירות ההבל שלהם

^{קל} משלי פרק כ' פסוק יב'

^{קלא} קל' ישעיהו פרק ה' פסוק יא'

^{קלב} קל' יומא דף עב' עמוד ב' "...מאי דכתיב "וזאת התורה אשר שם משה" – זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה וכו'"

^{קלג} קל' דברים פרק ד' פסוק מד'

^{קלד} קל' הושע פרק יד' פסוק י'

^{קלה} קל' על פי הפסוק באיוב פרק כט' פסוק יז' "ושברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף"

^{קלז} קל' דברים פרק ד' פסוק לט'

^{קלח} כת שפרשה מן היהדות. מכיון שאינם מכירים בתורה שבעל פה שבלעדיה אין ביאור למצוות התורה, ועל כן מכונים קראים.

^{קלט} קל' הושע פרק ב' פסוק כב'

^{קמ} דברי הימים א' פרק כח' פסוק ט'

^{קמא} תהילים פרק ק' פסוק ג'

^{קמב} בספר החינוך כתב על מצוה כג' מצות האמונה, ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר עליה אין לו חלק וזכות עם ישראל כמו שאמרנו. וזאת מן המצוות שאין להם זמן ידוע, שכל ימי האדם חייב להיות במחשבה זו.

^{קמג} שמות פרק כ' פסוק יד' "ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו אל פניכם לבלתי תחטאו"

^{קמד} כלומר ידיעת ה' קשורה בכח ההבנה של כל אחד וכבר הובהרו הדברים בשיחה א' עין שם ובהערות

פי חקירות אנושיות הבנויים על שכל המטעה כי עקר הדיעה ממנו יתברר כבר הודיעו לנו אבותינו הקדושים שיגעו וטרחו כל ימיהם ופשטו את עצמם מגשמיות לגמרי, כי שברו כל התאוות והמדות בתכלית, ובפרט הרע הכולל שהוא תאוות המשגל, ועל ידי זה היה דעתם בשלמות וזכו להפיר את בוראם בתכלית השלמות והניחו לנו ירשה טובה כזאת. ואנחנו מחיבים לקבל הירשה הטובה הזאת בשמחה גדולה כמו שנאמר "אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו"^{קמ"ה} רק הפסוקים מזהירים אותנו לקח הדיעה הקדושה הזאת במחנה ולהמשיכה ולקשרה בלבנו היטב תמיד בכל עת למען תהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא וכו'.

שיחות הר"ן סימן ריח – והתלוצץ מאד מהמחקרים שאומרים שיש בהלכנה ישוב כמו על הארץ הזאת על שראין שם בתוכה כמו אילנות ושאר ברואים שבו הארץ, והיה מתלוצץ מזה ואמר שהוא שטות גדול. כי הלכנה הוא כמו אספקלריא שכל דבר שעומד בנגדו נראה בתוכו. ועל פן נראה בתוך הלכנה דברים שבזאת הארץ, אבל באמת אין שם דבר מאלו הברואים והכל יפצה פיהם של המחקרים:

שיחות הר"ן סימן ריט – אחר שבא מלמברג שחי אחר כך שתי שנים היה מדבר בכל פעם הרבה מאמונה, והבנו מדבריו שכל דבוריו שמדבר כל בנותו היה הכל בשביל להכניס אמונותינו האמתיות בלב כל אחד ואחד מישראל. והיה רגיל להזכיר כמה פעמים גדל עצם נפלאות הטובה שעשה לנו משה רבנו עליו השלום, שנתן לנו את התורה ופתח בה "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"^{קמ"ו}, וגלה לנו האמונה הקדושה בלי שום חכמות וחקירות^{קמ"ז}. וגנה הרבה את ספרי המחקרים והפילוסופים והתלוצץ מהם בכמה מיני ליצנות. וברר לעינינו שאינם יודעים כלום.

והארץ בשיחות פאלו הרבה מאד בכמה וכמה מיני לשונות של חכמה אמתית נפלאה ונוראה אשר כל דבור ודבור היה מתוק מדבש ונפת צופים ונכנס בעמק הלב לכל אחד ואחד. וכבר כתבנו מהם הרבה כפאשר כבר נדפסו קצתם אבל עדין לא נכתב חלק אלה מהם. וגם אי אפשר לבאר תמונת הדבור הקדוש והנורא הנעים והמתוק בתכלית הנעימות שיצא מפיו הקדוש בקדושה ובטהרה באימה וביראה ברתת וזיע, שהיה לו כל מין הן שבעולם כפאשר יעידון ויגידון כל מי שזכה לדבר עמו אפלו במלי דעלמא. וכפי המוכן מדבריו בסוף בשתי השנים הנ"ל שחי אחר שבא מלמברג, שכל דבוריו, הן במלי דעלמא הן בדברי תורה הכל כפאשר לכל בדי להכניס אמונה בעולם שהוא יסוד כל התורה והמצוות, כמו שכתוב^{קמ"ח} "כל מצותיך אמונה":

שיחות הר"ן סימן רכ – פעם אחת אמר לאחד: אגלה לך סוד, שיהיה אפיקורסות גדול בעולם^{קמ"ט} כי מלמעלה יבוא אפיקורסות בעולם בשביל נסיון. ואני יודע שאנשים שלי גם בלא זה יתחזקו באמונה באמת וישארו קיימים באמונתם, אף אני מגלה לך זאת כדי שיתחזקו יותר בשיראו שדברו מזה מקדם.

וכדברים האלה נשמע מפיו הקדוש כמה פעמים. והיה מתאנח מאד על זה ואמר: אוי, איך יוכלו לעמד אנשים מעטים נגד כל העולם. והנה סמוך מאד אחר הסתלקותו זכרוננו לברכה, ראינו בעינינו זאת, שתכף התחיל להתפשט אפיקורסות גדול בעולם מה שלא היה בזאת מימי קדם. כי אף על פי שבכר התחיל לצמח נגע המספחת הזאת במדינות רחוקות, האפיקורסים המפרסמים דשם במפרסם, וחברו חבורים רעים בפרט ספרי המאסף^{ק"ב} וכו' אבל עדין לא נתפשטה הנגע במדינתנו^{ק"ג} עד אשר בימינו אחר הסתלקותו זכרוננו לברכה, והסתלקות עוד גדולי הצדיקים הקדושים זכרונם לברכה, פשתה נגע המספחת הרעה הזאת גם במדינתנו.

והתחיל האפיקורס המפורסם דקהילת טרנספאל עם סיעתו הרעה ליסד בית החינוך הרע שלהם, עד אשר אחר כך העמידו צלם כזה באדעסיה וכו'.

וכבר צוחו בכרוכיא הצדיקים והפזרים שבדורותינו אלה ואין שומע להם, כי ידם תקפה בעוונותינו הרבים. אוי לנו מה שהגיע לנו בדורותינו אלה. ועל ידי זה נצמחה הגזרה הרעה^{ק"ד} בימינו שנמשכה על ידם, אוי מה היה לנו. ונתקיים בעוונותינו הרבים כפאשר הודיע אדוננו מורנו ורבנו זכרוננו לברכה הנורא, מקדם ברוח קדשו ועדין הולכים ומתפשטים בכל עת. אוי מי יודע מה יהיה בימים הבאים. וכבר כתבנו מה שאמר הוא זכרוננו לברכה^{ק"ה} שעל זה התנבאו כל נביאינו, בפרט דניאל שאמר^{ק"ו} "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים" וכו'. שכל בנותם היה שבאחרית הימים האלה יתנסו ויצטרפו ישראל באמונה. שיעמדו ויקומו רבים שיצרו להטעות אותם מהאמונה הקדושה, שהם האפיקורסים והמחקרים שבימינו. ומאחר שבכר הודיע זאת מקדם שזה יהיה הנסיון, היה ראוי לעמד בנסיון בודאי, אף-על-פי-כן יהיה נסיון גדול עד אשר רבים יהיו נכשלים מאד.

אף אף-על-פי-כן אנו כותבים כל זאת, למען ידעו החפצים באמת ובאמונה הקדושה שכבר הודיע הוא זכרוננו לברכה, לנו את כל זאת מקדם, למען יהיה להם למשיב נפש לחזק להם בה' ובתורתו הקדושה, כפאשר קבלנו מרבותינו, זכרונם לברכה בגמרא ופוסקים:

שיחות הר"ן סימן רכא – היה מתלוצץ מאד מהלוחות שלנו או שלהם להבדיל, שפותבים המארעות והשנויים כגון קר וחס

^{קמ"ה} בשחרית לפני ק"ש של קרבנות

^{קמ"ו} בראשית א' א', כענין זה ממש גם לעיל בשיחה ה'

^{קמ"ז} כמו שכתב ברמב"ן שם "להגיד כח מעשיו לבשר ודם אי אפשר לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים" כלומר תלה הכל באמונה

^{קמ"ח} ספר תהילים פרק קיט' פסוק פו'

^{קמ"ט} בנותו לתחילת עלייתה של תנועת ההשכלה, שהיתה נסיון לקעקע את יסודות האמונה היהודית ח"ו. ועיין לעיל בשיחה לה שכתב "ואמר שהולך אפיקורסות גדול על העולם וכו... ולבאמת אף על פי שהודיעו זאת מקודם אפ על פי כן יהיה נסיון גדול ורבים ירשיעו וכו'". ועיין לעיל בשיחה קבו שכתב "...ואמר כתוב זאת זכרון בספר למען ידעו בימים הבאים שכבר היה מי שידע זאת מקודם וידעו להתחזק באמונה בו יתברך ובצדיקו האמיתיים"

^{ק"ב} מאמרי מחקר בכיכול בנשאים יהודיים של המשכילים והמאסף היה שמו של עתון כזה שיצא על ידי יצחק איכל וחבר מרעיו פורקי עול ושונאי עצמם ותורתם

^{ק"ג} תנועת ההשכלה התחילה במערב אירופה בגרמניה ורק יותר מאוחר עברה למזרח

^{ק"ד} חובת הגיוס לצבא, והצנוורא – הבקרת על ספרי הקודש.

^{ק"ה} בשיחה לה

^{ק"ו} דניאל פרק יב פסוק י' "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו" והפסוק הזה מדבר על אחרית הימים.

וכו' ק"ה. ועל פי הרב אינם מכונים דבריהם כלל. ענה ואמר אם כן שיודיעו, יאמרו נא השנויים שיש בעולם בכל יום ויום בעצמו. כי כמעט בכל יום מושגים בעולם שנויים הרבה מאד ביום אחד. כי יש קר וחס וגשם ושלג ורוח ואויר צח, וכיוצא בזה שנויים רבים אין מספר שנעשין ביום אחד על פי הרב. ומי יוכל לכונן ולידע זאת? "מה רבו מעשי ה' מאד עמקו מחשבותיו. איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת" ק"ו על פי חכמות חיצוניות שלהם כל השנויים הנעשים ביום אחד. (וגם בספרי והתכונה בעצמם מבאר שענין זה של הלווחות הנ"ל אינו ברור כלל. כמו שכתוב בסוף ספר "נחמד ונעים" ע"ן שם):

שיחות הר"ן סימן רכב – שמעתי בשמו שדבר עם איש אחד שהיה לו בלבולי אמונה. וחזק אותו רבנו זכרוננו לברכה. ואמר לו שאינך שכל התהווה מעשה בראשית היה רק בשביל מה שצפה השם יתברך שיהיו אנשים שיהיה להם יסורים בענין האמונה הקדושה מחמת הבלבולים והכפירות העולים על מחשבתם רחמנא לצלן, והם יתגברו כנגד אלו המחשבות ויתחזקו באמונה. ורק בשביל זה ברא השם יתברך את כל מעשה בראשית. ועל ידי דבורים אלו נתחזק זה האיש מאד תמיד בכל עת שבאו עליו בלבולים הנ"ל. וכן מבאר בדברי רבנו ק"ו, זכרוננו לברכה כמה פעמים שעקר הבריאה היה בזכות האמונה כמו שכתוב ק"ח "וכל מעשהו באמונה":

שיחות הר"ן סימן רכג – בענין שהיו מספרים לפני רבנו זכרוננו לברכה, והיו משבחים מאד את פרוש רש"י. ושאלו צריכין ללמוד פרוש אחר על המקרא על פי פשוט כי שאר הפשטנים רבם הולכים על פי דרכי החקירות וכו' (עיין ח"מ סימן תי) (כונת הדבר כי יש כמה פשטנים שהם כנגד דברי רבותינו זכרוננו לברכה, והם הולכים על פי דרכי החקירה קצת בכמה מקומות. ואלו הפשטנים אין צריכין ללמוד אותם כי אם רק פרוש רש"י זכרוננו לברכה) ענה ואמר רבנו זכרוננו לברכה: זה אינך יודע, שרש"י זכרוננו לברכה, הוא כמו אחרת של התורה הקדושה ק"ט כי כל תינוקות של בית רבן וכו' כל פלם לומדים את התורה שבכתב ושבעל פה עם פרוש רש"י. ומזה מובן עצם גדלת רש"י, זכרוננו לברכה:

שיחות הר"ן סימן רכד – בענין מה שאמרו רבותינו, זכרוננו לברכה קסא שאסור להסתכל קסב מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור, אמר רבנו זכרוננו לברכה, שכל אדם ואדם יש לו בחינת מה למעלה מה למטה וכו' לפי מדרגתו שאסור לו להסתכל בהם קסג. כי אצל קצת, מסתים שכלו אצל הגלגלים ורקיעים ואסור לו להסתכל להלן יותר. וגם כל הפילוסופים והמחוקרים, כל שכלם וחקירתם הוא רק עד הגלגלים ולמעלה מזה אין יודעים בלום. וגם במה שתחת הגלגלים טעו הרבה בכמה דברים עד שגפלו ביניהם מחלוקות גדולות בכל דבר. וכבר מבאר שאסור להסתכל בהם כלל. והכלל שכל אדם במקום שמסתים שכלו אסור לו להלך יותר. כי זהו אצלו בחינת מה למעלה מה למטה. רק לסמוך על אמונה לבר:

שיחות הר"ן סימן רכה – רבנו, זכרוננו לברכה, בשהיה באימאן שאל אותו אחד אם אפשר לידע חכמת הקבלה בלי תעניתים ומקואות. כי אחד אמר שאי אפשר לידע הקבלה כי אם וכו'. השיב: אפשר לידע החכמה בלא הנ"ל. כי הוא חכמה וכו'. ואמר אז שמה שקשה להבין ספר ה"עץ חיים" וכו', הוא מחמת שלא נכתב בסדר.

ואמר שבמקום שחכמת הפילוסופים מסתמית שם מתחיל (חכמת האמת שהוא) חכמת הקבלה, (עיין לק"ה נטילת ידים ו' עט) (פרוש כי הפילוסופים לא חקרו כי אם עד הגלגלים, ומשם ולמעלה אין יודעים מאומה. וגם בהחכמות שמהגלגלים ולמעלה גם כן הם נבוכים מאד ברבם ככלם כידוע להם בעצמם. וחכמת הקבלה מתחלת במקום שמסתמית חכמתם דהינו מהגלגלים ולמעלה. כי כל עולם העשייה עם הגלגלים בכלל, כוללת חכמת הקבלה בתבה אחת שהוא עולם העשייה. וכל חכמת הקבלה היא מעשייה ולמעלה שהוא יצירה ובריאה ואצילות למעלה וכו' וגם בעשייה בעצמה בפנימיות העשייה דהינו רוחניות העשייה אין להפילוסופים שום ידיעה כלל. אבל חכמת הקבלה מזכירת רק משרש העשייה ברוחניות ומשם ולמעלה. נמצא שבמקום שמסתמית חכמתם של המחקרים משם מתחלת חכמת הקבלה):

גם אנכי שמעתי מפיו הקדוש לענין השגותיו הנוראים שדבר כמה פעמים מזה ואמר: הלא אצל המחקרים מסתמית ידיעתם בגלגלים קסד. ונדמה להם שמשם ולמעלה הוא רק עצם האלקות יתברך. ובאמת כל למוד הקבלה הוא בעולמות ומדרגות שמשם ולמעלה. כמו כן אפלו מי שהשיג חכמת הקבלה היטב שהוא חכמת האמת אף-על-פי-כן אין חקר לתבונתו כי עדין יש גבוה מעל גבוה וכו'

וכן פעם אחת ראה ספר אחד שמלקט מכתבי האר"י זכרוננו לברכה, שאינם מצויים, שמדבר מהשתלשלות והמדרגות שקדם האצילות שהוא עולם המלבוש/קס"ה וכו' כמו שכתוב בספר "ויקהל משה" וכו' קס"ו. ודבר עמי מזה, ונפלאתי מאד על זה מה

ק"ה כלומר כמו תחזיות מזג האויר

ק"ו תהלים פרק צב פסוק ז' לשון הפסוק הוא "מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבתך, איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת"

ק"ז בחי מוהר"ן עבודת ה' ע"ן כתב "פעם אחת אמר לי כל מה שאתה רואה בעולם הוא רק בשביל הבחירה כי כל העולם ומולאו לא נברא רק בשביל הבחירה"

ק"ח תהלים פרק לג' פסוק ד' והאבן עזרא כתב שם "...כי הצדיקים בשמחה וברננה לעולם ואינם מתעצבים על מה שגור עליהם השם כי הכל ישר ואמונה" קט סנהדרין דף ז' על הפסוק במשלי פרק ז' פסוק ד' "אמר לחכמה אחותי את", "אמר ר' יונתן מהכא "אמור לחכמה אחתי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו"

ק"ט בשח"ל רוצים לציין דבר שהוא ברור לחלוטין וידוע היו אומרים זה דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו כגון בברכות דף סב. ובעוד מקומות ובה גדולת פירוש רש"י שקטן וגדול לומדים אותו וכל אחד מוצא בו כפי מידתו

קסא חגיגה דף יא: "יכול [=הייתי אומר] ישאל אדם מה למעלה [=מה היה דקודם שנברא העולם] ומה למטה [=מה יהי אחרי העולם] [=לפיכך נאמר] ולמקצה השמים ועד קצה השמים ועד קצה השמים מלמקצה השמים ועד קצה השמים [=מיום שנברא העולם והמתרחש בעולם] אתה שואל ואין אתה שואל מה למעלה ומה למטה.

קסב הכוונה לשאול ולחקור

קסג וזה לשון רבינו בליקוטי מוהר"ן קמא נד' אות ב' "אך גדלות השכל בזה צריך להיות במדה שלא יצא מגבול הקדושה רק לפי שכל אנושי שלו כן יגדיל המחשבה בזה וכן לא יסתכל בזה למעלה ממדרגתו כי במופלא ממך אל תדרש"

קסד בגרמי השמים – מערכות הכוכבים

קס"ה עיין הערה ט' במקור מים חיים על ספר הבעש"ט עה"ת פרשת כי תשא. הביא שם שיחה זו והוסיף שם שיש קבלה עד הבעש"ט שקבלת הרי שרוג היא אמיתית ומה שמרחרו לא דיבר מעולם המלבוש כיון שהאר"י דבר בזה קודם שבא אליו. הר"י סרוג שהיה כפי הנראה הגדול שבתלמידי האר"י ז"ל, זולת מוהר"ו, הלך תיכף אחר פטירת האר"י ז"ל לאיטליא וע"י תשו' באר עשק סי' ע' שכתב שהאר"י ז"ל עצמו שלח את מהר"י סרוג לאיטליא לבית מדרשו

שיש למוד בקבלה גם למעלה מאצילות ונדמה לי שאין גבוה יותר. ושחק, ואמר אז גם כן: הלא אצל המחקרים נדמה שמסתים הידיעה בגלגלים וכו', כנזכר לעיל. וכונתו היה כמו כן אפילו בידיעת האמת למעלה למעלה יש עוד גבוה מעל גבוה בלי שעור וערף וכו'. כי לגדלתו אין חקר וענין זה אי אפשר לבאר בכתב:

שיחות הר"ן סימן רכו – פעם אחת שחק ואמר: אם היו מניחין לכנס מת אחד בין המחקרים בשיושבין וחוקרין בחכמתם היו מתבטלים כל החכמות שלהם:

חיי מוהר"ן סימן תח – והיה מתלוצץ מאד ממה שכתב שם (הרמב"ם במורה נבוכים) מענין האומרים על ענין קבלת התורה, שחס ושלום משה רבנו עליו השלום עשה תחבולות בחכמתו וכו', ואסור לנו לחזור דברים כאלו אפילו בדרך ליצנות. רחמנא לצלן, רחמנא לשזבן מדעות זרות משבשות כאלו. אוי למי שנכנס בו מחשבה אחת מאלו המחשבות, ואין צריכין לסתר שטותים כאלו. וכבר מבאר בכמה ספרי קדמונים הרבה, שצווחו על ספרי החקירות הנ"ל, כמפרסם (ש"ת הריב"ש סימן מה, וחוות יאיר סימן רי, ובספר לב טוב על חובת הלבבות). ואף-על-פי שנמצא הרבה שחפו עליו, כבר ידוע שלא עשו כן – אם למען כבוד התורה, מחמת שחבר ספרים נפלאים על כל ההלכות, כגון ספר היד. וגם רבנו אמר, שבספרי היד, במקום שמדבר מהלכות, היטיב לעשות, אבל בספר מורה נבוכים ימחלו לו השם מה שעוה בזה עוהים שאין כמותם הנוגעים בעקרי תורתנו הקדושה כמפרסם, ואיך אפשר להכחיש החוש, כי כל מי שמעין שם, רואה בחוש הראות שדבריו הם פנגד התורה וכנגד דברי רבותינו זכרונם לברכה. וגם בספר היד, במקום שמדבר מחקירות, קלקל הרבה, כמבאר בספרים, שצועקים מרה על שאמר, שבארבעה פרקים הראשונים שלו מבאר כל מעשה מרפכה ומעשה בראשית. אוי לעינים שפך ראות; אוי ללב שנכנס בו שום סברא רעה כזאת, שהיא כנגד כל ספרי אמת שקבלנו מהתנא אלקי רבי שמעון בן יוחאי והאר"י וכו'. ואתה המעין, אם אתה מתפחד לגע בכבודו, גם אני אוך, אבל חלילה שתביט במקומות כאלה שמדבר מחקירות, שלא תאבד עולמך כאשר נאבדו כמה וכמה מהכתות הרעות המצויים עכשו, שסומכים דבריהם הרעים על דברים כאלה ומעמידים לפנייהם למגן ולמחסה את הספרים הנ"ל. ושים לבך והבן, מפני מי ראוי לך להתירא יותר, אם מספר מורה נבוכים, הנבוי על-פי סברות אריסטו הינו, ימח שמו ונמח זכרו, אם, להבדיל, מספר הזהר הקדוש והאר"י, שחברו הרשב"י וחבריא זכרונם לברכה ברוח-הקדוש ועל-פי אליהו, וכל דבריהם, רבם מקבלים איש מפי איש עד משה רבנו עליו השלום, ומה שחדשו בהם היה ברוח-הקדוש במדרגה גבוה מאד, ומחוקק ומקיימין מאד את אמונתנו הקדושה, שהתחילה מאברהם אבינו עליו השלום וכו', ומרזים מאד לקיים תורת משה בכל פרטיה וקדושיה, ולהבדיל הספרים הנ"ל הם בהפך מכל זה, כידוע ומפרסם. אשרי מי שאינו מטעה את עצמו בהם ובוחר באמת לאמתו:

חיי מוהר"ן סימן תט – ואמר, שיכולין להכיר בהפנים של האדם אם למד (מורה נבוכים). בלומר, שהפנים של זה הלאומד זה הספר נשתנה לרעה, כי בודאי הוא אובר צלם אלקים, פנים דקדושה, על-ידי זה, וכמו שרואין בחוש, שרבים בכלם, שעסקו באלו הספרים בדורות הללו, נעשו אפיקורסים גמורים, והם חשודים על כל עברות שבתורה, כי זה הספר וכן שאר ספרי המחקרים עוקרים את האדם לגמרי מאמונת ישראל ומתורתנו הקדושה ומהשם יתברך, ואחריתו עדי אובר. גם אני דברתי עם כמה אנשים, שהם בשרים קצת, שלמדו מכבר ספרי המחקרים, וכלם אמרו בפה מלא, שהם מתחרטים מאד על זה שלמדו, והלואי שלא היו יודעים מהם. והעידו בעצמן, שראוי להתרחק מהם מאד מאד בתכלית הרחוק. אשרי מי שבורח מהם ומחזק את עצמו באמונה שלמה לבד, כפי מה שקבלנו מאבותנו, כמו שכלל ישראל מאמינים בלי שום חקירות של שטות והבל שלהם:

חיי מוהר"ן סימן תי – ופעם אחת בראש-השנה, דבר רבנו גם-כן מזה, מגדל האסור ללמד אלו הספרים, המפרשים את התורה על-פי דרכי המחקרים (כגון ספרי האבן-עזרא, ובפרט הפרוש הרע שעליו, הנקרא מרגלית רעה, וספרי הרלב"ג, שמפרסם לכל מה שכתוב בו כנגד התורה הקדושה, שחייב אדם לקרע בשומע חס ושלום דבור אחד מדברים אלה, וכיוצא בזה שאר ספרים ההולכים בדרך הזה), אשר כל ההקדמות שלהם לקחו מאריסטו הינו, ימח שמו ונמח זכרו, ושאר האפיקורסים המפרסמים, שהיו קצתם קדם חכמי התלמוד וקצתם בימיהם, אשר כל פונת בעלי המשנה והגמרא הקדושים, שאסרו ללמד ספרי חכמות יוניתי, היה על ספרים הללו של אלו האפיקורסים, שכלם היו אז אצל היונים, וכל מקום שזכרו רבותינו זכרונם לברכה אפיקורוס, פונתם על מי שנמשך לדרכיהם ולסברותיהם, אשר על-כן גם שאר רשעים גמורים, שיש להם כפירה כל שהוא, נקרא גם-כן אפיקורוס, כי תולין הקלקלה במקלקל, כי היה פילוסוף אחד, ששמו הרע היה אפיקורוס, בשמו בן הוא, ימח שמו וזכרו, ודעתו הרעה מפרסם בספריהם הרעים, ואיך יעלה על דעת מי שרוצה להיות יהודי לעין בספרים כאלו, הנבויים על יסודות רעים של אפיקורסים מפרסמים, שמהם נמשכין כל האפיקורסים והכופרים שבעולם. ואי אפשר לבאר בכתב כל מה שדבר רבנו בענין האסור העצום הזה ללמד באלו הספרים חס ושלום. ואז דבר רבנו עמנו ואמר, שאין ללמד ספרים של דרושים ומוסר כן – אם אותם ההולכים על-פי דברי רבותינו זכרונם לברכה בגמרא ומדרשים וספרי הזהר הקדוש וספרי האר"י וזכרונו לברכה, וכן כל הספרים שחברו הצדיקים הסמוכים לדורותינו, שהם בנויים על יסודות הררי קדש, על-פי דברי הבעל-שם-טוב וזכרונו לברכה, שהם ספרי הרב הקדוש מפולנאה (תלמיד הבעש"ט ספריי הם תלדות יעקב יוסף צפנת פענח וכן פורת יוסף) וספרי לקוטי-אמרים (להמגיד ממעוריש תלמיד הבעש"ט), והשלב עוד כמה ספרים כאלה שטוב ללמדם. והמשכיל יבין מאליה על-פי דברים האלה מאיזה ספרים לרחק ובאיזה ספרים יתחזק ויאחו בהם, הינו אותם שהם בנויים רק על-פי הגמרא ומדרשים וספרי הזהר הקדוש והאר"י וזכרונו לברכה והבעל-שם-טוב וזכרונו לברכה. אשרי שיאחו בהם:

חיי מוהר"ן סימן תיא – והתלוצץ מאד מטעמי המצוות שבספר מורה נבוכים. ואמר: איך יעלה על הדעת לומר טעמי הכל כאלו על קרבנות וקטרת, הלא כמה תקונים נוראים עצומים נעשים בכל העולמות למעלה למעלה עד אין סוף על-ידי אמירת הקטרת לבד והינו, שאם, חס ושלום, כדבריהם המטעים, מה היה מועיל אמירת הקטרת והקרבנות, ואיך יבוא אחד לומר שטות כזה על טעם הקטרת, שמגיעים עד מקום שמוגיעים, שאפילו האמירה לבד פועל מה שפועל למעלה למעלה,

של הרמ"ע מפאנו ע"ש" ושם פרסם כל דברי האר"י הנודעים אליו בעל פה ובכתב, ועוד יותר פרסם אחריו תלמידו הרמ"ע מפאנו וכו', ובהם הרבה סתרי עולמות עליונים ביותר שלא נתגלו למורח"ו ז"ל, כידוע מסודות המלבוש וטהירו עילאה וכדומה.

ספ על הקבלה שנכתב בידי ר' משה בן מנחם תלמיד ר' דוד אופנהיימר מפרג (תכ"ד – תצ"ו)

במבאר בזהר הקדוש (בראשית ק: ופקודי ריח: וריט. ורכד) ובכתבי האר"י, זכרוננו-לברכה (שער הכוונות דרוש ג). אך באמת טעם הקטרת והקרבנות אי אפשר להשיג כלל, רק אנו מאמינים לדברי משה רבנו, עליו השלום, ובנדאי יש בזה טעמים נוראים, שאי אפשר להשיג בשום שכל אנושי כלל, ומעצם גדלתם גם אמירת פשויות הקרבנות והקטרת מסגל מאד ונעשה מזה תקונים נוראים בכל העולמות. וכן טעמי כל המצוות הקדושים, גבוהים ונשגבים מאד ונעלמים מעין כל חי, כמו שכתוב (איוב כח כא): "ונעלמה מעיני כל חי" וגו', וכמו שכתוב (תהלים קיט קכט): "פלאות עדותיך". גם שמעתי מפיו הקדוש, שבשעוסקין בספרים אלו, הוא כמו מי שהולך במדבר שמים, שאין לו עם מי לפגוע, כך בשנכנסין בספרים אלו הנ"ל אין מוצאין בהם דבר קדוש, והוא כמו הולך במדבר שמים, שאין מוצאין עם מי לפגוע:

חיי מוהר"ן סימן תיב - וזה שהוא, זכרוננו לברכה, בעצמו היה מעין לפעמים באלו הספרים, הוא בחינת סוד שהלכו ישראל במדבר, שהוא מקום הסטרא-אחרא, ואיתא בזהר הקדוש (וזהר ח"ב קנו. ח"ג קפג: קפד), שבשביל זה הלכו ישראל במדבר, כי הם דרכו על הסטרא-אחרא בהליכתם שם. ובכונה זו הוא מעין בהם בספרים אלו, שהם בחינת מדבר, והבן. אבל לנו הוא אסור גדול מאד להביט בספרים של חקירות הנ"ל. גם עין בהתורה "בא אל פרעה", בסימן סד בלקוטי א', שמבאר שם גדל האסור לכנס בחקירות, כי נמשכין מחלל הפנוי וכו'. ושם מבאר, שהצדיק הגדול מאד צריך דיקא לעין בהם כדי להעלות משם הנשמות שנפלו לשם, עין שם:

עד כאן השיחות בגנות המחברים

